—Людзьмі звацца!
Янка Купала

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ЛіМ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ПЯТНІЦА
24
ЛІПЕНЯ
1992 г.
№ 30 (3648)
ВЫХОДЗІЦЬ з 1932 г.
КОШТ — 50 кап.
(Па падпісцы — 10 кап.)

27 ліпеня—Дзень незалежнасці Беларусі

Сімвал веры

Спусціўшыся на эскалатары з пляца Незалежнасці на платформу станцыі метро, вы апынецеся на плошчы Леніна. Недарэчнасцяў хапае і наверсе: над Домам урада лунае бел-чырвона-белы сцяг, а на фасадзе, прама пад сцягам — герб неіснуючай дзяржавы, Беларускай ССР. Гэтыя дзіўныя спалучэнні нагадваюць дэкарацыю тэатра абсурду, але разам з тым не пазбаўлены сімвалічнага сэнсу. Плошча Леніна пад пляцам Незалежнасці і бэсэсэраўскі герб пад бел-чырвона-белым сцягам — так выглядае сёння наш дзяржаўны суверэнітэт.

Магчыма, нехта са мною не згодзіцца і нагадае мне пра наяўнасць у Менску замежных пасольстваў, пра тое, што маладыя салдаты прысягаюць сёння на вернасць Рэспубліцы Беларусь, пра беларускі «рубель» і яшчэ пра сёе-тое, што дае нам падставы цешыцца ўласнай свабодай і дзяржаўнай незалежнасцю. Згодны, што ёсць — тое ёсць. Але большасць з таго, што можна лічыць набыткам Адраджэння, — гэта не вынік мэтанакіраванай дзейнасці парламента і ўрада, а толькі рэакцыя на змены ў навакольным свеце. Таварышы міністры і парламентарыі (прынамсі, многія з іх) вельмі хацелі б дажыць да пенсіі пры Савецкім Саюзе. Ды вось бяда, няма Савецкага Саюза — сканаў, самараспусціўся! Няма куды падзецца, даводзіцца быць «незалежнымі» (і марыць пра тое, што калі-небудзь Расія зноў далучыць Беларусь да сваіх губерняў). Яны б і хацелі вечна заставацца ў «рублёвай зоне», ды не дае Расія нам грашовай масы, вось і вымушаны друкаваць свой «рубель» і ўсур'ёз думаць пра талер. Тое ж у вайсковым, эканамічным і шэрагу іншых пытанняў. Хочацца захаваць вернасць «субардынацыі», зрабіць прыемнае «старэйшаму брату», ды сам «брат» перашкаджае...

Выкажу меркаванне, што, прымаючы ў ліпені 1990 года Дэкларацыю аб дзяржаўным суверэнітэце БССР, большасць дэпутатаў Вярхоўнага Савета (людзі з агромністым партыйна-наменклатурным вопытам) не ставіліся да гэтага Акта сур'ёзна. Хоць сёй-той і бурчэў пад нос, што, маўляў, гэта мы ідзём на паваду ў нацыяналістаў з БНФ. Колькі на іхнім вяку абмяркоўвалася, прымалася, зацвярджалася, удакладнялася, дапаўнялася і... забывалася ўсялякіх законаў і пастаноў, што і зараз мала хто з іх сумняваўся, што дадзеная Дэкларацыя мае часовы і неабавязковы характар. Бо «закон што дышла...», а там, глядзіш, новы Саюзны дагавор пакладзе канец «параду суверэнітэтаў».

Але гісторыя любіць парадоксы, і Дэкларацыя, на здзіўленне многіх, стала для беларускага народа лёсавызначальным дакументам, мостам паміж Актам 25 сакавіка 1918 года і 19 верасня года 1991, калі была абвешчана Рэспубліка Беларусь. Нагадаю далейшую хаду падзей — сустрэча ў Віскулях, што паставіла кропку ў гісторыі апошняй імперыі свету, стварэнне Садружнасці, у якой незалежныя дзяржавы з рознай хуткасцю, але няўхільна разыходзяцца ў розныя бакі; «парад суверэнітэтаў» перайшоў былыя межы СССР і працягваецца на абшарах былой Югаславіі і Чэха-Славакіі, ды і ў Расіі неспакойна (Чэчня, Татарстан...).

Ці маглі такое прадбачыць дэпутаты ВС БССР «адвандэі» ў ліпені 1990 года?

У пачатку нататкаў я параўнаў пляц Незалежнасці з дэкарацыямі тэатра абсурду, працягну «тэатральную» тэму далей. Сённяшняя сітуацыя на Беларусі вядзе мяне да думкі, што Купалава п'еса «Тутэйшыя» — твор, на жаль, бессмяротны. Чытаючы некаторыя рускамоўныя газеты, слухаючы Беларускае радыё, гледзячы наша ТБ, нібыта чуеш голас Мікіты Зносака: «Завёў бы я ад Азіі да Аўстраліі, ад Афрыкі да Амэрыкі і ад Смаленску да Берліну адзін непадзельны рускі язык і жыў бы сабе тады прыпяваючы. А то круці галавой над языкамі, як баран які над студняй». Ці вось такое «адкрыццё» Зносака, што абсалютна натуральна кладзецца ў сучасную манархічна - праваслаўную канцэпцыю: «Не маючы што рабіць, інтэрнацыянальная інтэлігенцыя выдумала гэты нейкі нацыянальны беларускі язык, а вы хацелі б заставіць нас, руска-ісціную тутэйшую, меджду протчым, інтэлігенцыю сушыць над ім свае апошнія мазгі».

У 20-х гадах ужо было такое, калі ўчарашнія праваднікі «лініі цэнтра» занялі галоўныя пасады ў дзяржаўных структурах БССР, бо «Беларускае асэсарства, апрача ўсякіх іншых плюсаў, мае ў сабе яшчэ адзін вельмі ласы плюсік — гэта тое, што і па-беларуску, як я пераканаўся, можна праводзіць у тутэйшую сярмяжную шацію вялікія руска-ісціныя прынцыпы а ядынасці, непадзельнасці і самадзяржаўнасці Расійскай, меджду протчым, імпэрыі».

А ці не з'яўляюцца явау сённяшняй Беларусі «вучоныя» — «усходні» і «заходні»? Адзін бачыць тут «Русский Северо-Западный Край», другі «Польскія Крэсы Всходне» («Меджду протчым, тутэйшыя людзі: адзін дзякавы сын, а другі — арганіставы»). Скончу цытаванне словамі Янкі Здольніка: «...палітыкі сваёй не маем — на чужой палітыцы пакуль што ездзім». Крыўдна, але гэта так. Пакуль што... Зрэшты, трэба ўсвядоміць, што лёгка нам не будзе, спадзявацца няма на каго. Наш дом за нас да ладу ніхто не давядзе, але шмат знойдзецца прыблуд, каб заняць у нашай хаце лепшы кут.

І ўсё ж ёсць праўда Купалавага болю і праўда Купалавай веры. Прарокі не памыляюцца. Калі ён прадбачыў для Беларусі пачэсны пасад між народамі — значыць, так і будзе! Сімвал веры — бел-чырвона-белы сцяг — лунае над пляцам Незалежнасці.

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ.

Кола Дзён

Ліпень. Слупок тэрмометра падскоквае пад 30 градусаў. У палітычным жыцці рэспублікі, здаецца, наступіла зацішша. (Але, праўда, не ў міжнародным жыцці). Парламент на канікулах. А вось земляробам не да адпачынку. Гарачая пара і ў вышэйшых навучальных установах — пачаліся ўступныя экзамены. Толькі ў БДУ жадаюць праверыць сябе на ніве ведаў каля трох тысяч абітурыентаў. Як і заўсёды, найбольшы конкурс — на юрфаку. А вось у Брэсцкім педінстытуце на факультэт беларускай мовы і літаратуры пры наборы 30 чалавек пададзена 149 заяў. Горача...

17 ЛІПЕНЯ

На Беларусь прыбыў з візітам прэзідэнт Еўрапарламента Э. Клепш. Прэзідэнт гэтай прадстаўнічай міжнароднай арганізацыі правёў перамовы са Старшынёй ВС Беларусі С. Шушкевічам, з кіраўніком рабочай групы Садружнасці Незалежных Дзяржаў І. Каратчэнем у штаб-кватэры СНД. Візіту папярэднічала рашэнне Еўрапарламента аб пашырэнні супрацоўніцтва з краінамі Садружнасці. Праўда, аб уступленні Беларусі ў Еўрапейскі парламент размова пакуль не йдзе.

18 ЛІПЕНЯ

У Віцебску пачаўся міжнародны музычны фестываль «Славянский базар».

У Беларускім Доме дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі ў Мінску адбылася прэс-канферэнцыя ўдзельнікаў аўтапрабегу Парыж—Масква—Токіо на аўтамабілях «Рэно». Ініцыятарам гэтай акцыі стаў асабісты шафёр прэзідэнта Францыі Ф. Мітэрана П. Турлье. Ініцыятыву падтрымалі вадзіцелі кіраўнікоў іншых дзяржаў — Іспаніі, Даніі, Грэцыі, Японіі, а таксама Расіі. Вадзіцелі беларускіх кіраўнікоў у турнэ не ўдзельнічаюць — мабыць, таму, што аўтамашыны ў іх не тае маркі...

19 ЛІПЕНЯ

Завяршылася прыняцце прысягі на вернасць народу Беларусі навабранцамі ў вайсковых часцях рэспублікі.

20 ЛІПЕНЯ

У Маскве прайшлі перамовы ўрадавых дэлегацый Расіі і Беларусі. Дэлегацыю Рэспублікі Беларусь узначальваў В. Кебіч, Расійскай Федэрацыі — Я. Гайдар. Па выніках перамоваў былі падпісаны шэраг пагадненняў і пратаколы — у прыватнасці, аб умовах узаемных паставак сыравіны і прадукцыі, цэнаўтварэнні, супрацоўніцтве ў галіне транспарту, энергетыкі, ліквідацыі вынікаў аварыі на ЧАЭС, вайсковай галіне і інш. Разам з тым, Расія адмовіла Беларусі ў прадастаўленні шматмільярднага крэдыту, спасылаючыся на ўнутраныя эканамічныя цяжкасці...

Калектыў Новалукомльскага вопытнага завода аб'ёмнага домабудавання на сваёй прафсаюзнай канферэнцыі прыняў рашэнне аб выхадзе з Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі і пераходзе ў склад Свабоднага прафсаюза Беларусі. На канферэнцыі выступіў лідэр гэтага прафаб'яднання Г. Быкаў.

21 ЛІПЕНЯ

Беларускае тэлеграфнае агенцтва (БЕЛТА) загадам міністра інфармацыі Беларусі пераўтворана ў Беларускае інфармацыйнае агенцтва—Белінфарм. Агенцтва цяпер будзе працаваць на правах дзяржаўнага прадпрыемства. Аб гэтым паведаміў у друку генеральны дырэктар Белінфарма Я. Аляксейчык.

Надзвычайны і Паўнамоцны пасол Іспаніі на Беларусі Б. Абіелс уручыў даверчыя лісты Старшыні Вярхоўнага Савета Беларусі С. Шушкевічу.

22 ЛІПЕНЯ

Намеснік Старшыні СМ Беларусі М. Косцікаў прыняў вайсковую дэлегацыю з Румыніі, якая знаходзілася ў рэспубліцы з візітам. Напярэдадні кіраўнік румынскай дэлегацыі дзяржсакратар (у рангу міністра абароны) Ф. Попа правёў перамовы з першым намеснікам міністра абароны Беларусі А. Кастэнкам.

Як стала вядома, урад Беларусі прыняў рашэнне аб выплаце пенсій грамадзянам рэспублікі, якія выехалі за мяжу на пастаяннае жыхарства, у свабодна канверсуемай валюце.

Старшыня беларускага парламента С. Шушкевіч прыняў даверчыя лісты ад Надзвычайнага і Паўнамоцнага пасла Вялікабрытаніі на Беларусі Б. Фола.

На наступным тыдні

з 27 па 29 ліпеня чакаецца афіцыйны візіт на Беларусь міністра замежных спраў Вялікабрытаніі Д. Хэрда.

ЛІСТ З АМЕРЫКІ

Мы не можам таптацца ў мінулым

Няма мовы: наш народ своеасаблівы. Надта своеасаблівы. Адна з рысаў гэтай своеасаблівасці — неўспрыманне свае гісторыі, нячуласць да яе. Прыкладам, нашыя гісторыкі даводзяць народу нашаму, што беларус быў некалі слаўным, меў сваё гаспадарства — Вялікае княства Літоўскае, што ў гэтым княстве, у гэтай дзяржаве, беларус быў сам сабе гаспадаром, панаваў у ім. Прыгадайма Купалаў радок: «Ты жыў, ты панаваў у краі родным». Давodзім таксама беларусу, што ў Вялікім княстве Літоўскім беларуская мова была пануючай, дзяржаўнай, бо на ёй было створана заканадаўства ў выглядзе Літоўскага статута. Больш таго, час знаходжання беларускага народа ў ВКЛ некаторыя нашы гісторыкі ўважаюць «залатым векам».

Пра гэты залаты век пісалі і нашыя слаўныя паэты. Напрыклад, у Алеся Гаруна мы знаходзім:

У старыну беларус, не падданы,
Гаспадарыў, быў сам над сабою.
І далёка ў свеце быў знаны
За літоўскай і ляшскай зямлёю.

Янка Купала не менш натхнёна праслаўляў той залаты век:

Ты жыў, ты панаваў у краі родным,
Сцярог ад чужака й законы укладаў,
Звон вечавы сход склікаваў народны
І сход аб шчасці Бацькаўшчыны дбаў.

Але дзіўна — усё гэта наш народ, гаворачы словамі Янкі Купалы, нібы кінуў у няпамяць. Забыў. І колькі б мы ні намагаліся ўдзяўбсці беларусу ідэю пра ягонае слаўнае мінулае, ён застаецца глухім да свае гісторыі.

Згадайма нядаўна шырока адзначаны 500-гадовы юбілей слаўнага сына зямлі Полацкай — Францішка Скарыны. Не надта ён зварухнуў наша грамадства.

Без асаблівага энтузіязму — прызнайма — паставіўся беларус і да свае дзяржаўнай атрыбутыкі — Пагоні і бел-чырвона-белага сцяга. Акрамя энтузіястаў, што горача выступілі за гэтую атрыбутыку, у сваёй масе беларус захаваў сваю спрадвечную інертнасць.

Не ўзняла беларускага патрыятызму і наша прапаганда Кастуся Каліноўскага і Касцюшкі. У гістарычных творах Уладзіміра Караткевіча беларус не пазнае сябе.

Агітуем за адраджэнне, але адраджэння, актыўнага працэсу адраджэння, на жаль, няма. Няма дынамікі. Няма руху. Ёсць статыка. Агулам беручы, беларус як бы выключыў сябе з гісторыі, застаўся па-за ёю.

Больш як 70 год таму Янка Купала ў сваім вершы «Майму народу» пісаў:

Сягоння ўсё спіць і зарастае зеллем,
Сцярэч свой край няма ні сцен, ні рук.
Званы вячовы змоўклі, анямелі,
У ярме сагнулі людзі плечы ў крук.

Не шмат чым адрозніваецца становішча на нашай Бацькаўшчыне і сёння. Канешне, палітычная сітуацыя сёння іншая і, можа, нават не такая безнадзейная, як я яе тут намаляваў. Хачу верыць, што сапраўды не такая безнадзейная: ёсць усё-такі сімптомы нацыянальнага абуджэння, ёсць паварот — хоць яшчэ няўцямны — да ўсведамлення сябе як народа. На гэтае нацыянальнае ўсведамленне працавалі і працуюць —і хвала ім — нашыя гісторыкі, настаўнікі, публіцысты, паэты і пісьменнікі, у прыватнасці той жа Уладзімір Караткевіч. Гэтага нельга адмаўляць. Але глухата, неўспрымальнасць, нячуласць застаюцца і надалей нашай сур'ёзнай праблемай.

Я сказаў, ёсць сімптомы нацыянальнага абуджэння. Так, ёсць. Але не больш. Няма каму будзіць. Няма Правадыра. Правадыра, які падслухаў бы, чым сёння жыве душа беларуская. Падслухаў бы — і павёў. Нам патрэбны Правадыр, патрэбны сённяшні — а не ўчарашні — Кастусь Каліноўскі! Не з-пад шыбеніцы, а Кастусь Каліноўскі з трыбуны беларускага парламента. Каб сённяшняга Каліноўскага пачуў знявераны беларускі народ і пайшоў за ім. Я малюся: Прыйдзі! З'явіся! Паўстань! «Паўстань, з народу нашага прарок!».

Толькі такі Прарок можа вывесці нас з «па-за гісторыі», вярнуць у гісторыю. І сцвердзіць сябе ў сучаснасці.

У нас ёсць партыі, але няма сапраўднай, дзейснай партыі. Партыі ці партыяў, што, аб'яднаўшы ў сваіх шэрагах шырокія пласты нашага народа, былі б падмогай нашаму сучаснаму Каліноўскаму.

Ці магчымы ў нас такі Каліноўскі? Магчымы. Але тады толькі, калі ён мужна гляне ў вочы сучаснасці, возьме курс, што ўзняў бы наш народ, курс, што выклікаў бы актыўнасць, **стваральную** дзейнасць, курс, прадыктаваны патрэбамі **сённяшняга і заўтрашняга** дня.

Мы не можам таптацца ў мінулым. Наш народны фронт «Адраджэнне» — гэта, па сутнасці, пагляд назад, а не наперад. Ён жыве арэолам мінулага. У такім адраджэнні няма самага галоўнага — творчасці. Наша адраджэнне захрасла, задыхнулася ў гісторыі, у тым ліку — у пытаннях рэлігіі. Адраджэнне тады адраджэнне, калі яно творчасць. Архаікай жыць немагчыма. Яна заняла сваё слаўнае месца і гэтага хопіць.

Загляньма, панове, у вочы сучаснасці!

Масей СЯДНЁЎ.

г. Глен-Коў.

ПАМЯРКУЕМ

Паглядзім вачамі настуркі

Нехта пісаў: «Народ, мужчыны якога сікаюць у ліфце, асуджаны на выміранне». Ну, навошта ж так катэгарычна... Па-першае, не народ, а многія народы, як славянскага, так і неславянскага паходжання. Дык што, паўсвета павінна лясну́цца з-за сваіх п'яных мужчын?! Па-другое, уся бяда не ў мужчынах, а ў тым, што ліфты як вынаходніцтва прыйшлі да нас не ў пару, завельмі рана, а таму не адпавядаюць нашаму агульнаму культурнаму ўзроўню. Дакладней — мы ім не адпавядаем. Прызначэнне іх не зусім зразумелае — як, дарэчы, і закрытай тэлефоннай будкі. Так што перад намі — своеасаблівая форма зайздрасці і самасцвярджэння.

Вось калі б мы самі прыдумалі гэты ліфт, хай сабе і на пару стагоддзяў пазней, тады б усё было інакш. Непамерная спешка некаторых задужа разумных народаў усяму віной. Усё думаюць, вынаходзяць, кемяць, шавеляць, адным словам, звілінамі... Адны непрыемнасці ад гэтага блізкім да прыроды этнасам.

З другога боку, дзіўнавата атрымліваецца: народ можа саспець да стачак і маёвак, да Лютаўскай рэвалюцыі і нават да сацыялістычнага перавароту, да савецкай улады з яе фіналам — перабудовай, зноў да стачак і шматлюдных мітынгаў «за» і «супраць» — і пры тым не засвоіць нейкіх просценькіх цывілізаваных звычак! Страшна падумаць: а што як апошняя акалічнасць і прадвызначыла ў многім правал і кампраметацыю вялікай камуністычнай ідэі?..

Тут ужо я сама відавочна перабіраю. Рэвалюцыя — гэта адно, а грамадскія туалеты — зусім іншае. Няхай зрэшты, абагульняюць філосафы і сацыёлагі. Я ж толькі радавы беларускі літаратар, які нарадзіўся ў адной вёсцы Міншчыны, падрастаў у другой, школу заканчваў у трэцяй. Як ні напружваю памяць — ніяк не прыпомню сметнікаў вакол трох родных вёсак. Ну не было іх і ўсё! Так што няма ліфтоў — няма праблем. Праўда, у сучасных вёсках вуліцы ўжо шмат дзе месці перасталі і могілкі больш падобны на зарослыя звалкі. Затое пахне не нечым там спецыфічным, а чаромхай, бэзам... Мазутам з машыннага двара, першаком з бліжэйшай варывенькі... Словам, знаёмыя з дзяцінства і, будзем спадзявацца, вечныя воды.

Даводзіцца бачыць, як ля суседняга дома — таксама новага — дзядок з бабулькай паліваюць пасаджаныя ўвесну дубчыкі. Шкада, што ў нашым доме такіх альтруістаў ні сярод старых, ні сярод малых не знаходзіцца, а мяне, як адчуваю, на ўсё не хопіць. Досыць таго, што сценкі праціраю замест прыбіральшчыцы ў вышэйпамянёным агрэгаце няпэўнага прызначэння. Таму ля нашага дома прыжыўся рэдка які дубчык. Затое ля суседняга нехта адважыўся нават на клумбу! Шчыра скажу: мала якое відовішча можа так расчуліць, як выгляд дохленькага касачыка ці лупатай настуркі, пасаджаных у гарадскую гліну. Цікава, а ці бачыць нас яна, цудам ацалелая і нават расцвіўшая кветка?

Замнога спатрэбілася гадоў (амаль стагоддзе!), каб усвядоміць, што агульнае, усіхнае ёсць на самай справе нічыйнае. Хвалёная савецкая ўлада кідалася ў розныя бакі і ганялася за рознымі хімерамі, а дабілася ў выніку аднаго: надышло вялікае адчужэнне чалавека ад чаго б там ні было — ад сродкаў вытворчасці да кволага дрэўца ля дома. Да самога падараванага дзяржавай дома, бо і на ўдзячнасць пасярод узаконенага хаосу нас ужо не хапае. Але і такі чалавек — адчужаны сам ад сябе, адзінокі, знелюдзелы, агрубелы — нават такі чалавек згодна агульначалавечым маральным прынцыпам і шмат якім міжнародным дакументам мае поўнае права жыць у нармальных, санітарных хаця б умовах.

На жаль, пакуль што ён не ўсвядоміў гэтай асноўнай для сябе патрэбы, і перамен істотных у нашым жыцці, у нашым існаванні, здаецца, няма. Самі сабе слугаваць і то не прывыклі. Самі для сябе рабіць прыемнае ўсё саромеемся. А зірнуць на сябе чужымі вачамі наогул не ўмеем. Вачамі хаця б той самай мужнай настуркі, якой у горадзе выжыць куды цяжэй, чымся ў якой-небудзь пустыні Гобі. Ды паколькі яна ўсё ж жыве, дык можам і мы не траціць прыроднага аптымізму. Адно трывожыць: каб тэхнічны геній японцаў не паднёс нам чагосьці новенькага...

Г. К.

НАЦЫЯ ПАЧЫНАЕЦЦА З... САДКА

Працэсы нацыянальнага Адраджэння паволі набываюць размах. Усё больш людзей пераконваюцца — яны незваротныя, і гэта апошні шанц нацыі выжыць, акрыяць, а самой Беларусі, як казаў у свой час Янка Купала, заняць пачэснае пасад між народамі. Аднак ці задумваліся мы над тым, што пачатак нацыі ў маленстве? Менавіта тады, калі дзіця робіць першыя крокі, у ім закладваецца і само нацыянальнае пачуццё.

Тут і ўзнікае пытанне пра нацыянальны дзіцячы сад і пра тое, якім ён павінен быць. Пытанне гэтае падказала тэму «круглага стала», арганізаванага рэдакцыяй часопіса «Пралеска» («Дашкольнае выхаванне») сумесна з Міністэрствам асветы Рэспублікі Беларусь.

Работнікі дашкольных устаноў сталіцы рэспублікі, міністэрства, навуковыя супрацоўнікі розных інстытутаў, усе, хто ў той ці іншай ступені звязаны з выхаваннем дзяцей, сабраліся ў мінскім садку № 497, што знаходзіцца ва Уруччы, па вуліцы Русіянава. Сабраліся, каб пагаварыць аб надзённым, наболелым, засяродзіць увагу на пытаннях, якія патрабуюць неадкладнага вырашэння.

Тон гаворцы задаў вядучы— галоўны рэдактар часопіса «Пралеска» А. Сачанка. Пытанне, якім быць нацыянальнаму садку, ставілася і раней. Розныя арганізацыі нават прымалі адпаведныя захады, распрацоўвалі і асобныя праграмы, зазначыў ён. Адна з іх — «Праграма выхавання і навучання дзяцей у дашкольных установах», падрыхтаваная творчым калектывам, створаным пры Міністэрстве адукацыі Рэспублікі Беларусь (кіраўнікі Г. Васільева і Л. Панько), была апублікавана ў першым нумары часопіса за сёлетні год. З'яўляюцца ў перыёдыцы і артыкулы, прысвечаныя гэтай надзённай праблеме. І ўсё ж пытанне, па сутнасці, застаецца адкрытым, бо пакуль што няма пэўнай думкі, што гэта такое нацыянальны садок.

Здавалася б, трэба, каб кожны выхаванец (а найперш, канечне, самі выхавацелі, педагогі) валодаў беларускай мовай. Толькі аднаго ведання мовы мала. У нацыянальным садку павінен прысутнічаць сам нацыянальны дух. У такім садку дзеці даведваюцца пра багатую гісторыю Бацькаўшчыны, пра нацыянальную культуру і літаратуру. Адначасова іх далучаюць і да іншых культур. Але гэта павінна рабіцца на беларускай мове, творы іншых літаратур павінны прапаноўвацца дзецям у высокамастацкіх перакладах.

У такім садку, як мяркуе А. Сачанка, цікава будзе не толькі беларускім хлапчуку ці дзяўчынцы, а і прадстаўніку любой нацыянальнасці. І гэта не ідылічная карціна, а тое, што вынікае з патрэб самога дня. Нам не абысціся без падрыхтоўкі адпаведных спецыялістаў у педвучылішчах і ВНУ, без неабходнай літаратуры, актуальных метадычных рэкамендацый. Сёння ж атрымліваецца так, што практыкі адразу пачалі мысліць, працаваць пановаму, а вось тэарэтыкі як бы на раздарожжы. Не заўсёды разумеюць (і не хочуць разумець), якія канкрэтныя задачы на сучасным этапе стаяць перад выхавацелямі дашкольных устаноў. Выйсце бачыцца і ў лепшай прафесійнай арганізацыі выхаваўчага працэсу, і ў падрыхтоўцы некалькіх праграм, напісаных як аўтарскімі калектывамі, так і асобнымі аўтарамі. Нельга абысціся і без вопыту садкоў на Украіне, Эстоніі, у іншых суверэнных дзяржавах.

На думку начальніка Упраўлення дашкольных устаноў Міністэрства асветы Рэспублікі Беларусь Т. Карастылёвай, трэба згадаць вопыт дваццатых гадоў, калі пасляхова праходзілі працэсы беларусізацыі. Тады паўсюдна працавалі беларускамоўныя садкі. Каб ведала дзіця мову, яе павінны ведаць не толькі выхавацелі, а і бацькі. На жаль, становішча ў сем'ях вельмі і вельмі складанае. Прыкладна 57 працэнтаў дзетак увогуле выхоўваюцца ў так званых цяжкіх сем'ях. У такім разе адзінае спадзяванне— на дзіцячы садок, на садок нацыянальны...

Пінскі раён — адзін з нямногіх раёнаў у рэспубліцы, дзе практычна ва ўсіх садках выхаванне вядзецца па-беларуску. Гадоў пяць запар ужо. Як удалося дасягнуць гэтага ў рэгіёне, дзе «дзеячы ад «Палісься» гавораць ледзь не аб нейкай сваёй палескай гаворцы, расказалі інспектар Пінскага раёна В. Шпакоўская, выхавацелька садка калгаса імя Горкага М. Качаноўская, метадыст Маладковіцкага дзіцячага садка В. Касцічка і іншыя. Не чакалі ў Пінскім раёне дапамогі збоку, хоць і спадзяваліся на яе. Самі перакладалі неабходныя матэрыялы на беларускую мову, самі рабілі патрэбныя метадычныя дапаможнікі. На розныя мерапрыемствы запрашалі бацькоў.

Было пра што расказаць загадчыцы дзіцячага садка № 468. г. Мінска П. Маляцінай. Стварэнне па-сапраўднаму нацыянальных дашкольных устаноў залежыць ад таго, хто прыйдзе ў садок, які чалавек возьмецца за выхаванне дзяцей у духу беларускасці. На жаль, выпускнікі і педагагічных вучылішчаў, і пединстытута імя А. М. Горкага далёка не заўсёды адпавядаюць падобным запатрабаванням, лічыць Паліна Іванаўна.

Загадчык навучальна - метадычнага аддзела Рэспубліканскага цэнтра эстэтычнага выхавання дзяцей В. Юбко падкрэсліла, што толькі такая праграма выхавання дзяцей у дашкольных навучальных установах зробіць сваю добрую справу, у якой будзе прысутнічаць сам беларускі дух.

Паэты М. Чарняўскі і Н. Галіноўская завастрылі ўвагу на выхаваўчых момантах дзіцячай літаратуры. Старшы навуковы супрацоўнік Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Акадэміі навук Беларусі, старшыня камісіі па вывучэнні фальклору ў дзіцячых садках, школах і ВНУ Асацыяцыі фалькларыстаў Беларусі Г. Барташэвіч зацікаўлена гаварыла аб далучэнні дзетак да багатай вусна-паэтычнай спадчыны роднага народа.

У выступленнях загадчыцы кабінета дашкольнага выхавання Гродзенскага інстытута ўдасканалення настаўнікаў І. Батманавай, мастачкі Н. Паплаўскай, прафесара кафедры агульнай дзіцячай псіхалогіі Мінскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута імя А. М. Горкага Л. Панько і іншых, таксама закраналіся розныя аспекты канцэпцыі нацыянальнага садка. Не абышлося, праўда, і без дзіўнай перасцярогі: каб, маўляў, не прывіваўся дзеткам нацыяналізм, той-сёй пра «чувство гордости белоруссов» разважаў па-руску...

У цэлым жа гаворка атрымалася. Усе прысутныя прыйшлі да разумення, што нацыя і сапраўды пачынаецца з дзіцячага садка.

НАШ КАР.

ЯНЫ ХОЧУЦЬ ЗНОЎ БУДАВАЦЬ САЦЫЯЛІЗМ

21 ліпеня ў «Народнай газеце» з'явілася нататка карэспандэнта БелаПАН пра аргкамітэт Дэмакратычнай партыі працы Беларусі. Як гэта часта бывае ў сродках масавай інфармацыі, па-за ўвагаю карэспандэнта засталіся асобы і сутнасць іх намераў.

Ініцыятарам стварэння ДПП з'яўляецца старшыня прафсаюза работнікаў аўтамабільнага і сельскагаспадарчага машынабудавання Аляксандр Бухвостаў. Яго падтрымлівае невялікая група прафсаюзных актывістаў.

У праекце «программных тезисов» ДПП запісана, што будучая партыя сваю палітыку будуе, у прыватнасці, на аснове «принятия социальной рыночной экономики, концепции перерастания социальной рыночной экономики в общество с социалистическими ценностями — экономической и политической свободой, наиболее полным удовлетворением социальных потребностей каждого человека, каждого члена общества».

Калі выкінуць з гэтае цытаты словы пра эканамічную і палітычную свабоду, мы атрымаем амаль даслоўны пераказ аднаго з тэзісаў хрушчоўскай праграмы КПСС аб пабудове камунізму або фрагмент з фармулёўкі так званага асноўнага эканамічнага закона сацыялізму.

Не выклікае здзіўлення, што ДПП збіраецца супрацоўнічаць «со всеми политическими партиями, общественными организациями и движениями Республики Беларусь». Гэта дэкларацыя. Такая фармулёўка запісана дзеля таго, каб не адрэзаць шляхоў да супрацоўніцтва з тымі, хто таксама кіруецца «социалистическими ценностями».

У праекце «программных тезисов» запісана, што ДПП ствараецца на аснове «сохранения традиций и принципов международного социал-демократического и рабочего движения». Але гэта таксама голая дэкларацыя. На самай справе ДПП ствараецца як процівага Беларускай сацыял - дэмакратычнай грамадзе. Бухвостаў у прыватных размовах кажа, што БСДГ — нацыяналістычная арганізацыя, што рабочы клас— інтэрнацыянальны, што не трэба спяшацца з беларусізацыяй...

«Новыя інтэрнацыяналісты» ў сваіх «программных тезисах» ані слова не напісалі пра беларускую мову і культуру, пра мовы і культуры народаў Беларусі. У раздзеле «Культура, наука, духовное и физическое развитие народа» запісана, што ДПП будзе выступаць «против ограничения творчества любыми идеологическими и национальными рамками, за образование центров региональной и этнической культуры». Вось такая эклектыка. Такі вось інтэрнацыяналізм і такі патрыятызм прапаведуе А. Бухвостаў. На аснове гэтых тэзісаў ён хоча стварыць партыю. Відавочна, што ён (суб'ектыўна ці аб'ектыўна — іншая справа) хоча падпарадкаваць рабочы клас інтарэсам Партыі нацыянальнай згоды — тае самае партыі, якая не хоча, каб уваскрэсла беларуская культура.

«НАРОД ЖЫВЕ СВАІМ ЖЫЦЦЁМ, АДРАДЖЭНЦЫ — СВАІМ...»

ЛІСТ ПЕСІМІСТА

Нягледзячы на ўсе намаганні сённяшніх адраджэнцаў, беларушчына так і не зажыла сваім уласным жыццём, не стала З'ЯВАЙ на Беларусі. Чаму так адбылося?

Адраджэнцы на ўсе лады заклікаюць народ адраджаць беларушчыну і разумеюць пад беларушчынай славутую гісторыю краю, нашых князёў, старажытную Літву і г. д. Але ўсё гэта ў МІНУЛЫМ. Ці можа выжыць нацыя, калі яна жыве толькі мінулым, хай сабе і славутым? Нацыя жыве ЦЯПЕР. З чым з ЦЯПЕРАШНЯГА жыцця асацыіруецца беларушчына ў свядомасці звычайнага беларуса? З адмысловай архітэктурай, якой могуць пазайздросціць суседзі? Не, яна знішчана. З нацыянальнай тэлевізіяй, якой можна ганарыцца? Не, яна правінцыйная, нудная. З высокім сацыяльным статусам беларусаў у грамадстве? Не, усе ведаюць, што кіраўнічыя пасады на прадпрыемствах, у кааператывах, навуковых установах займаюць звычайна хто заўгодна, толькі не беларусы. Дзе ж СЁННЯ беларушчына і беларусы?

Беларусы стаяць ля станкоў. Беларусь — гэта калгасы і саўгасы, апусцелыя вёскі, гэта гарадская «дзеравеншчына», што не можа пісьменна гаварыць ні па-беларуску, ні па-руску. Гэта, даруйце, бабці, што ў любую пару года ходзяць у ваўняных суkенках, кофтах ды хустках. А хто яшчэ ёсць сёння носьбітамі беларушчыны?

Яшчэ ёсць інтэлектуалы — знаўцы гісторыі, сусветнае літаратуры, філасофіі — людзі, не патрэбныя дзяржаве, а таму й не багатыя. Ды яшчэ жабракі - студэнты. Хто, ведаючы гэта (а гэта ведаюць усе), аддасць малога ў беларускую школу? Выключна апантаныя змагары за нацыянальную ідэю. Змагары спадзяюцца на гэткую ж апантанасць астатняга тутэйшага люду, але... цалкам дарэмна. Бо беларусы ніколі не былі апантанымі змагарамі (мо таму толькі і выжылі). Наадварот: беларусы заўжды былі рацыянальнымі прагматыкамі. А гэта значыць, што кожная ідэя (у тым ліку і нацыянальная) будзе падтрымлівацца імі толькі ў той ступені, у якой яе рэалізацыя прынясе ПРАКТЫЧНЫЯ выгоды. Вось калі б беларускія школкі лепей, чым рускія, забяспечваліся матэрыяльна (тымі ж камп'ютэрамі, скажам), размяшчаліся ў лепшых будынках, каб вучні штогод за дзяржаўны кошт ездзілі да беларусаў у Амерыку, Канаду, Аўстралію, а выпускнікі па заканчэнні мелі льготы пры паступленні ў ВНУ — вось тады іншая рэч, тады ад ахвочых не было б адбою.

Суседзі-эстонцы не маюць славутае гісторыі, але яны стварылі эстонскі лад жыцця. Яны ахайна і прыгожа апранаюцца, не лаюцца ў транспарце ды ў чэргах, глядзяць два фінскія тэлеканалы (мовы блізкія), ды і з расійскай эстонскую тэлевізію не параўнаць. Яны жывуць па-еўрапейску: заможна ды ўпарадкавана. Яны жывуць проста прыгожа, так, як не ўмеюць жыць тамтэйшыя «русскоязычные совки». Таму быць эстонцам у эстонскай дзяржаве прэстыжна.

Быць беларусам у тутэйшым гаспадарстве — значыць, мець лішнія праблемы. «Сытасць ды задаволенасць — каўбасныя інтарэсы, — абураюцца адраджэнцы. — Наша ідэя адраджэння вышэй за сытасць». Колькі слёз і плачу, колькі палымяных, узнёслых заклікаў абараніць родную мову: «Самая чыстая і старажытная сярод славянскіх; другое месца ў свеце па мілагучнасці пасля італьянскай (праўда, мілагучнасці тае не чутно з-за «великого и могучего» акцэнта дыктараў тутэйшага тэле-радыё); «зрачыся матчынае мовы ўсё роўна, што здрадзіць маці...» і да т. п. і да т. п.

Праз гэты пафас ды палымянасць толькі зрэдку чуюцца спакойныя разважанні, што зусім не старажытнасць ды мілагучнасць абумоўліваюць жыццё мовы, але што мова павінна АБСЛУГОЎВАЦЬ грамадства, краіну, нацыю (а не наадварот), бо галоўнай, найпершай функцыяй кожнай мовы ёсць ПЕРАДАЧА ІНФАРМАЦЫІ (а ўжо потым «душа народа», «галоўны фактар нацыянальнай культуры» і г. д.). Вось і неабходна стварыць інфармацыйна - моўнае асяроддзе. Ну што замінае дубліраваць тэлефільмы (якіх-небудзь «Багатых...») з іншых моў на нашую? У Прыбалтыцы ўжо два гады, як усе мастацкія, дакументальныя фільмы, тэлеінтэрв'ю, увогуле ўся іншамоўная тэлеінфармацыя дубліруецца і выходзіць у эфір на нацыянальных мовах. А мы з сумам гаворам з тэлеэкранаў, як «марудна» адраджаецца наша мова.

Кажуць, беларускія кнігі не чытаюць. А калі б гады з тры назад выдалі таго ж Чэйза па-беларуску, няўжо не чыталі б? «Чэйз ды «Багатыя...» — масавая культура. Хіба можна патураць масавым густам? — па-філасофску прамаўляюць адраджэнцы. — Сапраўдная культура заўжды элітарная». Тым часам адраджэнцы выдаюць літаратуру амаль выключна адраджэнскага характару, ды жаляцца, што рынак даканае беларускае друкаванае слова...

Але час рабіць высновы: змагаючыся з расейшчынай, наша адраджэнства, падобна, само моцна захварэла на расейскую хваробу, што завецца ІДЭАЛІЗМАМ. Замест таго, каб спакойна ды ашчадна рабіць канкрэтныя крокі па рэалізацыі пэўнай праграмы, зыходзячы з вымаганняў канкрэтнай сітуацыі, нашы адраджэнцы сталі змагацца за ідэю, не зважаючы ні на што. Як вынік — рацыянальны, прагматычны беларускі народ перастаў разумець крыкліва-эмацыянальную адраджэнскую інтэлігенцыю.

«Забіты ды несвядомы» народ працягвае жыць сваім жыццём; адраджэнцы ўсё яго «ратуюць», а самі гэтым народам як бы і не з'яўляюцца, бо жывуць СВАІМ жыццём — адраджэнскім.

І гэтыя два жыцці перасякаюцца ўсё радзей...

Алесь ШАСТАКОЎ,
студэнт-менеджэр.
г. Менск.

Аляксей РУСЕЦКІ

Беларусы, мы ў сваёй дзяржаве?

**Беларусы, мы ў сваёй дзяржаве!
Што ж маўчым, як робіцца замах
абылгаць, балюча нейк зняславіць
і народ, і наша слова й сцяг!**

**Нам з пагардай кажуць, кім былі мы,
ў падсуседзях у каго жылі
пасланцы «единой неделимой»,
знаўцы як чыюсь зямлю дзяліць.**

**З намі шмат хто размаўляе гэтак,
а сівы чыноўны зноў бугай
адлучаць ад роднай мовы дзетак
па-старому пнецца, як мага.**

**Цяжка нам, няма канца й патрэбам,
але ж мусім мы па-свойму жыць,
першым чынам, можа, разам з хлебам
мець святло нам трэба для душы.**

**Шмат чуваць прамоў з глыбокім сэнсам,
дык чаму ж, выбранцы-спадары,
ёсць папера на прыгоды сексу,
не стае на вершы й буквары!**

**Хто спытаў у мафіяў шматлікіх,
як прыдбалі, скуль мільёны ў іх,
як мадзеюць мастакі, музыкі,
творцы нашых роднамоўных кніг!**

**Кажуць — мы ціхмяныя-рахманыя,
здатныя ўсялякае цярпець,
праўда ж — у бядотах гартаваныя,
ды глядзім на ўсё інакш цяпер.**

**Азірнемся і на тую славу,
як калісьці нішчылі прымус...
Беларусы, мы ў сваёй дзяржаве!
Дык чаму ж такое ў нас,
Чаму ж!**

Мінскі замак

**Вясёла-светлыя муры,
з зубцамі вежы ды байніцы,
нібы там мусяць жыхары
ад вольных вуліц бараніцца.**

**А ў змроку іхняга жыцця
адно заўсёды ўзімку, ўлетку:
ні дрэў, ні снегу, ні лісця,
адно праз краты — «неба ў клетку».**

**Там вязні ў чуйнай цішыні
на цёмных сценах нішкам, ціха
надрапвалі, лічылі дні
над летапіснаю Нямігай.**

**Каму ж адметнае жытло
казна стаўляла ўласным коштам,
кароны вежаў што ўзняло
з такой прыгожаю раскошай!**

**Ці тым спяцам людскога зла,
ці мужным, прагным да свабоды!
Здаўна дзяржава ў нас была
чужой, варожай да народа.**

**Нічый там не застаўся след,
прайшлі па камянях, бы цені...
Праз краты наш глядзеў паэт,
бунтоўны беларускі геній.**

**І словы-сум пра родны кут,
уздых па сонцу Наднямоння
пачуе потым любы люд
і грознай пушчай загамоніць.**

●

**Шумяць, гамоняць новыя сцягі,
што на развал, на прывіды хаосу
імперыю за цяжкія грахі
нарэшце асудзіў вышэйшы розум.**

**Цяпер відаць, як ты, слухмяны, жыў,
век у якой ганебна жыў аблудзе...
Узбунтаваўся б, каб не твой наіў —
ужо ляжаў бы ў яме, ў тлелай грудзе.**

**З хадой-бядой ачмурнага жыцця
нясцерпная зямлі заныла крыўда,
зямлі, што ў сэрцы і тваіх касцях,
і час настаў аб тым сказаць адкрыта.**

**І боль і гнеў твой, і сляпы адчай
ляцелі ў залу, там з крамолы гэтай
калегі ніклі з бляскам у вачах,
казённыя саплі аўтарытэты.**

**У змове іхняй ты праслыў пасля
бяздумным блазнам—ані клёку й страху;
спакой, заробак, дый сяброў губляў,
і мо тады адчуў самапавагу.**

**Ужо даўно дні злічаны твае,
а радасна — хай смерць, а ці нягоды:
дзяржаўна са стагоддзяў паўстае
твая зямля няўхільна назаўсёды.**

«Так» і «не»

**Аб тым, што «ісціна ў віне»,
за міг мільён разоў камп'ютэр
спытае, ўзважыць: «так ці не!»,
урэшце — «Не!», — і пэўна й крута.**

**Пытальны полюсны спарыш,
бывае, апячэ задачай,
у думках вугалём гарыць,
а ці адкажа адназначна!**

**З якой жа прастатой цяпер
хлапечы мітынг шматгалоса
адно благое пра цябе,
з былым жыццём тваім і лёсам!!**

**Хто зведаў болей свет былы,
дзе радасць і твой боль, і смутак,
свет, варты ганьбы і хвалы,
ці ж меркаваць, як той камп'ютэр!**

**Аб яўнай праўдзе і мане,
пры сённяшняй бядоце й скрусе
рашуча кажаш: «Так» і «Не!»
Ніхто на іншае не змусіць.**

Накананаванне

**Над ягонай глыбінёй душы
часам ветрык ходзіць блазнаваты,
ён учынкам нейкім насмяшыць,
раптам мудрасць выверне, лабаты.**

**Трызніць ноч паліфаніяй слоў,
перагукі словаў, рыфмы ўспыхі,
слова й рэха распаляюць кроў,
згадваюцца зораў пераміргі.**

**Сніцца зор зенітны даўні гром,
б'ецца ў вушы зноў былое рэхам;
Зло гучыць магутней за Дабро,
Дык якая ж ёсць камусьці ўцеха!**

**Зноў свінцом, агнём шугае Зло,
труціць люд маной, і ўсю прыроду,
дзе ж зямля, здаровае жытло
без пакутаў, страху й недароду!**

**Грабяжы, зладзействы... Дык няўжо ж
на крыжах зямных каардынатаў
цэлы свет цяпер распяты ўжо,
дадзеных дзеля дабра Дэкартам!**

**Закрычы пра родны кут і дом,
зведай зноўку, чаго варта фраза...
Сіні бэз палае пад вакном
суму й жалю нейкаю абразай.**

**Цяжка долу нікне галава,
боль хапае загрудкі паэта;
чым яго хто можа ўратаваць,
калі жыць далей не здатны гэтак!**

Спадчыннасць

**Сваё з нараджэннем кожны займеў:
ёсць спадчына родная, вечна жывая;
пад старасць маўчком нездарма памірае
у голадзе гордым Арол і Леў —
ніводзін аб'едкаў ніяк не ўжывае.**

●

**Вясна, вясна — пара сустрэчаў
з найпершай кветкаю, травой,
з лістотай, выраю малечай,
з буслямі, прэлай баразной
і ладанам сасновым свечак.**

**Клік параможны жураўоў
са стомленым павольным лётам
чамусьці чуецца мне зноў
з тужлівай восеньскаю нотай —
пары расстанняў і журботы.**

**Я падзялю парою той
журбу з травой, з лісцём барвовым,
але, крый божа, не з табой
расстанне ў покліч жураўовы —
навек мае замоўкнуць словы.**

ДУМКА ЧЫТАЧА

ПРАВА НА ГІМН

Рэдкасны выпадак, а галоўнае права ў беларусаў — абмяркоўваць, выбіраць, свой гімн. Спачатку падумалася, што такога здарэння яшчэ не было. «Мы — беларусы» прымаўся дырэктыўна, без грамадскага розгаласу. І, здаецца, пад націскам знешняй кан'юнктуры: трэба было Беларускай ССР як члену Арганізацыі Аб'яднаных Нацый тэрмінова абатрыбуціцца дзяржаўна. Іначай маглі б папрасіць...

Праўда, была раз спроба публічна абмеркаваць справу беларускага гімна, зыходзячы і з арганічнай, унутранай патрэбы. Было гэта на самым пачатку 20-х, калі не толькі гаварылі, але і змагаліся за суверэнную і непадзельную Беларусь. І ніхто іншы, як Янка Купала першы ўзяў быў тады слова ў справе гімну. У часопісе «Рунь» ад 23 мая 1920 года паэт пісаў: «Мы, беларусы, дзякуючы ў селяніна гістарычным і палітычным безгалоўем нашай бацькаўшчыны, вечна цягнуліся ў хвасце сваіх суседзяў ды яшчэ і цяпер не можамо ў шмат якіх справах зраўняцца з імі. Абмінаючы ўсе іншыя недахопы нашага палітычна-дзяржаўнага і нацыянальнага жыцця, я хачу тут звярнуць увагу на справу беларускага нацыянальнага гімну. Справа гэта вельмі важная і трэба канечна, каб наша ідэёвая інтэлігенцыя — паэты і кампазітары заняліся ёй паважна. Бо, папраўдзе кажучы, з беларускім нацыянальным гімнам выходзіць нейкая неразбярыха. Мы і маем гімн і не маем».

Недзе ў часе грамадзянскай вайны, якая на Беларусі пры калейдаскапічнай змене акупацый была не столькі грамадзянскай, колькі нацыянальна-вызваленчай, а, дакладней, адчайным намаганнем беларускай інтэлігенцыі дамагчыся суверэннасці сваёй зямлі, і ўзнік быў адзін з першых беларускіх гімнаў. Прынамсі, верш, якім потым рабіўся, стаў гімнам. Словы яго належалі Макару Краўцову, былому настаўніку, мабілізаванаму на першую сусветную вайну, у ходзе якой ён даслужыўся да прапаршчыка. Дарэчы, адзін суб'ектыўны штрых. Да напісання гімна, як сведчыць гісторыя культуры, не раз прычыняліся і людзі нават далекаватыя ад літаратуры, музыкі. Марсельезу, напрыклад, склаў малады лейтэнант французскай рэвалюцыйнай арміі Ружэ дэ Ліль, аўтарам польскага гімна з'яўляецца былы паўстанец, затым легіянер-дамброўшчык, закінуты лёсам у Італію І. Выбіцкі. Не быў Макар Краўцоў, сапраўднае прозвішча якога Касцявіч або Касцевіч, першарадным паэтам. Але ў вершы, што пачынаўся словамі «Мы выйдзем шчыльнымі радамі на вольны родны свой прастор», сам час, беларуская ментальнасць, абуджаная вызваленчым парывам, загаварылі арганічнымі, уласцівымі ім словамі. Дух часу прамовіў вуснамі паэта, вадзіў пяро ў яго руцэ. Трэба было быць чалавекам перакананым у вышэйшых ідэалах свайго паўсталага да новага жыцця народа, заўзятым змагаром за іх, каб вырвалася з грудзей гэта рашучае:

**Хай воля вечна будзе з намі,
А гвалту мы дамо адпор,
Дамо адпор!**

Да месца быў і покліч маладога воіна-песняра, звернуты да братоў уставаць «на бой за славу і за волю народа беднага свайго» і смелы выклік шматлікім непрыяцелям вызваленчага руху беларусаў:

**Імя і сілу беларуса
Няхай пачуе й бачыць той,
Хто смее нам нясці прымусы
І першы выкліча на бой.**

Верш Макара Краўцова — поўны жывых прыкмет часу, калі высокай хваляй уздымалася вызваленчае змаганне, рашаўся лёс Беларускай рэспублікі. Акрамя бел-чырвона-белага штандара, які, паводле выслоўя паэта, «пакрыў сабой народны рух», жывым пульсам б'ецца ў ім вера ў суверэнную, незалежную Беларусь:

**Браты, да шчасця мы
падходзім,
Хай гром грыміць яшчэ
мацней —
У крывавых муках мы народзім
Жыццё рэспублікі сваей,
Жыццё рэспублікі сваей!**

Некага шакіруюць словы «ў крывавых муках мы народзім жыццё рэспублікі сваей». Але толькі хіба што не тых, хто хоць трохі ведае, як яна нараджалася ў 1918—1919 гадах. Гэта летась Вярхоўны Савет, у якім пераважае былая наменклатура, узяў і прагаласаваў за суверэнную Беларускую рэспубліку. Проста так, адным падняццем рук ці, дакладней, націсканнем кнопкі, прыняў гістарычны акт, які наша грамадства, здаецца, да канца не асэнсавала і сёння. Але каб гэта адбылося, трэба было мець за плячыма тысячагадовую гісторыю. Трэба было на алтар суверэнітэту, неяк з няпэўнасцю кажу, незалежнасці і аддаць некалькі пакаленняў ідэйнай інтэлігенцыі. Ад Антона Луцкевіча да Змітра Жылуновіча з Алесем Чарвяковым ды Усеваладам Ігнатоўскім да настаўнікаў - беларусазнаўцаў. Усіх іх паглынуў малох таталітарызму. Калі ў мінулую сусветную загінуў кожны чацвёрты жыхар Беларусі, то на працягу 30—50-х гадоў з кожных ста беларускіх інтэлігентаў загінула не менш дзевяноста. Такая неверагодная на першы погляд і жорсткая ў сваёй праўдзе, рэальнасці статыстыка. Забівалі, каб народ не ўсвядоміў сваёй моцы, свайго права звацца народам, нацыяй. Забівалі з такім разлікам, каб не ўзняўся, прынамсі, яшчэ гадоў семдзесят — сто.

Сярод безлічы ахвяр на алтар свабоды рэспублікі і аўтары гімна «Мы выйдзем шчыльнымі радамі» — Макар Краўцоў і Уладзімір Тэраўскі. Стары адраджэнец У. Тэраўскі яшчэ ў 1914 г. арганізаваў першы беларускі хор у Мінску, апрацаваў сотні народных песень, стварыў музыку да беларускіх спектакляў, а таксама творы на словы Купалы, Бядулі, Чарота. У 1938 г. яго забралі з дому хворага, каб дабіць у Мінскай турме. Макара Краўцова арыштавалі на год пазней у Вільні, пасля далучэння Заходняй Беларусі да Савецкага Саюза. Таксама, мы бачым, — своеасаблівая ацэнка «апекунамі» беларускага народа аўтараў яго гімна. Так што выбачайце, шаноўныя прыхільнікі іншых тэкстаў і музыкі на ролю дзяржаўнай песні-сімвалу Рэспублікі Беларусь. Ёсць высокапаэтычныя вобразы ў прадстаўленых на конкурс тэкстах. Ёсць цікавае музычнае іх вырашэнне, адна музыка М. Равенскага чаго варта па сваёй глыбіні і сіле... Але ў твора Краўцова — Тэраўскага ёсць адна найсур'ёзнейшая перавага перад усімі пратэндэнтамі на высокае права звацца нацыянальным гімнам — функцыянальная адпаведнасць і апрабацыя часам, традыцыя. Ён зместам і формай адпавядае гімнічнай ролі. Нездарма, бо склаўся, стаў гімнам у ходзе вызваленчага руху народа. А значыць, быў нечым істотна адпаведны характару, мэтам і духу яго. Можа, патрабуе сучаснай аранжыроўкі і больш энергічнага, з прыкладаннем душы выканання.

Я думаю, што грамадскасць наша мае ўсе падставы, гістарычныя, ідэйныя, мастацкія, каб блаславіць стары беларускі гімн на новае жыццё. А яно прыйдзе. Нягледзячы на тое, што сычаць на беларускі суверэнітэт нехта з-за цемнаты, несвядомасці, іншыя з-за суму па былым, марачы пра рэстаўрацыю «бурбонаў». Чырвоныя прафесары, што нядаўна тлумілі юныя галовы утопіяй ды міфамі з навуковага камунізму. Заспяшаліся, завалхвалі ў «Политсобеседнике» ды ў «Политике - Позиции - Прогнозе». А то раптам, пачуўшы трубны збор абскуранцкага рыцарства, уклоніцца ценю Абэцэдарскага, успомніць, што яшчэ недзе некаму не адрабіў стары хлеб членкор з Беларускай акадэміі ды пачне гугнявіць аб тым, быццам народ наш нічога вартага не зрабіў у гісторыі, нават сімволікі сваё не прыдбаў... Карыстаюцца цяжкасцямі пераходу ад таталітарызму да прававога, дэмакратычнага грамадства, сеюць туман. Спадзяюцца на цемнату народную. А народ не такі ўжо і цёмны. Хоць спіць, але спіць чуйна, «як зерне ў раллі», сказаў бы паэт.

Таталітарызм не пройдзе. Час працуе не на яго. Занадта горкі досвед, зведаны народамі. Завялікая цана — мільёны жыццяў. Дык няхай жа ўзляціць над Беларуссю, якая ўсё-такі ідзе да рэальнага суверэнітэту, суровая і мужная песня:

**Мы выйдзем шчыльнымі
радамі
На вольны родны свой
прастор,
Хай воля вечна будзе з намі,
А гвалту мы дамо адпор!**

Ці ж не лейтматыў для сённяшняга і заўтрашняга дня беларускай дзяржавы, жыцця нашага з вамі, грамадзяне Рэспублікі Беларусь?

А. ЛЕСАЎЧУК.

МЫ ВЯРТАЕМСЯ

Нібы пчолы ў соты з мёдам
Да свайго вулля,
Мы вяртаемся дадому,
Як адна сям'я.

(Янка Купала, «Безназоўнае», 1924 г.).

Мы вяртаемся, як блудныя дзеці, усаромеўшыся граху адлучэння ад саміх сябе і пакаяўшыся ў ім. Нагадваецца тут новазапаветная прыпавесць пра блуднага сына: «З таго і трэба было цешыцца і весяліцца, што брат твой гэты быў умёрлы і ажыў, прападаў і знайшоўся» (Паводле Лукі, 15:32). Зрэшты, ці не для таго мы ўвогуле нараджаемся, каб прападаць і знаходзіцца?

Мы радуемся, што браты нашы ажываюць і далучаюцца да беларускай супольнасці — супольнасці духоўнай: бо яны якраз «уцямілі, што разам з беларушчынай мы трацім і лепшую частку чалавечнасці». Аднак жа нас пакуль што мала, каб знішчожылася тая прывіднасць. Быццам дзеля сучаснасці прарочыў вялікі Купала:

Трэба многа, яшчэ многа тысяч
Рук завабіць, рук спагадных.
Каб да сонца з сонца сцежку высеч
І спачыць у снах прынадных.

Але мы ўсё-такі радуемся — за тых, хто раней сапраўды «прападаў» і зараз знайшоўся: у іх сэрцах гарыць жовы, асвячоны беларушчынай агонь і радасць існавання ў свеце іх ужо не пакіне — ЯНЫ ЗНАЙШЛІСЯ. Разам з імі пакрысе знаходзімся і МЫ — супольныя. А разам з НАМІ ўжо знаходзіцца й **сама БЕЛАРУСЬ.**

І тады знікае Прывід... Але ж, але:

Яшчэ не ўся работа зроблена,
Не ўсё жніво ў нас лажата, —
Яшчэ краіны стан пагорблены...

Мы вяртаемся, вяртаемся...

У сённяшнім свеце беларусы — адзін з няміногіх народаў, хто можа быць САБОЙ па-за сваім грунтам («почвой»), хто, вякамі трываючы вонкавы ўціск і прымус, як народ існаваў пераважна ў «самім сабе» — знайшоў духоўнае апірышча ва **ўнутранай** беларушчыне. І, мусіць, меў рацыю Ігнат Абдзіраловіч (Канчэўскі), калі рабіў гэткую выснову: «Дух нацыянальны заўсёды мацнейшы і чысцейшы ў народаў прыгнечаных» («Адвечным шляхам», 1921 г.).

Але, молячыся на «чыстае неба» беларушчыны, якое ў нас увесь час было недасяжна высока, мы разам з тым пакрысе, але няўхільна гублялі ўласную **прысутнасць** у свеце вонкавым — тым свеце, які жыў і жыве па законах не касмічных, але зямных. Мы неўпрыкмет трансфармаваліся ў МЕНШАСЦЬ у **сваёй** краіне, з народа-маўчальніка ператвараючыся ў народ-прывід, які быццам і мае намінальную дзяржаўнасць, літаратурную мову, акрэсленую тэрыторыю пражывання і ўстаноўлены перапісам лік насельніцтва, — але не мае выразнай і пераканаўчай **прысутнасці** ў свеце.

Прывід ён і ў сваім уласным доме — тое ўсведамляецца з вялікай скрухаю: па перапісе 1989 года беларусамі «назваліся» блізу 78 працэнтаў жыхароў Беларусі, аднак беларускай мовай з іх («беларусаў») валодаюць толькі каля 54,7 працэнтаў. Калі пералічыць тыя працэнты на агульную колькасць насельніцтва, дык атрымоўваецца, што пашпартная большасць — беларусы — у моўных адносінах складаюць папраўдзе меншасць: толькі 43 працэнты насельніцтва Беларусі валодаюць беларускай мовай. (Даследчыкі Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН (звесткі службовыя. — **Ю. З.**) у выніку сацыялагічных апытанняў высветлілі, што ў самой сталіцы беларускай дзяржавы стала карыстаюцца беларускай мовай ледзьледзьве 1,5—2 працэнты жыхароў).

Хіба ж гэта не яскравыя прыкметы сучаснай беларускай фенаменальнасці — прывіднай прысутнасці на тутэйшых абсягах?!...

●

Беларушчына ў «чыстым выглядзе» няўтульна пачувае сябе на Радзіме, і гэта не метафара, а рэчаіснасць. Яе носьбітам увесь час даводзіцца трываць крытычныя, а то й папросту зняважліва-агрэсіўныя маральныя шпількі з боку прадстаўнікоў масавай сацкультуры — квазінацыянальнага, культурна не акрэсленага, па-спажывецку зарыентаванага асяроддзя. Адзін менскі знаёмец у 1991 годзе расказваў, як яго на медычным аглядзе неспадзявана пазнаў доктар. «Чаму?» — «Таму што паўгода назад я быў у яго першым беларускамоўным пацыентам, — адказвае, і, падумаўшы, дадае: — Відаць, адзіным...»

Тое быў горад (са згаданымі «працэнтамі»). Але ж і ў вёсцы — нашым «страчаным раі» — беларушчыну таксама зазвычай могуць зняважыць ці ўпікнуць. Два калегі-журналісты падчас камандзіроўкі ў перыферыйнае мястэчка Гродзенскай вобласці спрабавалі замовіць білеты ў аўтобуснай касе. «У вас неправильный белорусский язык», — паступіла строгая заўвага ад пажылой жанчыны (як высветлілася, агранома і ўраджэнкі тых месц, дзе чалавека, які добра гаворыць па-руску, не заўсёды дакладна разумеюць). Сябры сумеліся, але адзін з іх знайшоўся і патрапіў, што адказаць: «Вы хотите сказаць, что у вас правильный (з націскам на гэтым слове) русский язык?!» — «И всё равно ваш белорусский язык неправильный!..»

●

Такіх ці прыблізна такіх абразкоў паводле тутэйшае рэчаіснасці можна занатаваць багата. Сведчаць жа яны ні пра што іншае, як пра НАКАНАВАНАСЦЬ БЕЛАРУШЧЫНЕ ЗМАГАЦЦА ЗА САМУЮ СЯБЕ.

Быць беларусам на пачатку 1990-х гадоў — напрыканцы XX стагоддзя — бадай што гераічнае (без двукосся) і таму няўдзячнае пачуванне; **ці не місія — быць беларусам сягоння?**

Так будзе датуль, дакуль яе (беларушчыны) носьбіты будуць складаць грамадскую меншасць. Да тых жа, жаданых і безумоўна лепшых часоў хадзіцьме беларушчына ў апазіцыі, і духоўнае змаганне з акаляючым соцыумам неўнікнёна.

Аднак жа неўнікнёна **тэалагізаваны** сэнс таго змагання: «Святло прыходзіць у свет» (Іаана, 3:19). Ці не пра гэта ж у Купалы: «Пара ў рукі браць паходні, Уставаць, ісці, ноч рассвятляць!»?

●

Менавіта таму нам (першым — апошнім з тутэйшых?) невядома роспач і скруха, нават калі і сцісне балюча сэрца туга па Радзіме-мроі — **агульнай, надзейнай, ратавальнай** Беларусі, якая цябе, зморанага жыццём, зняверанага і расчараванага ў людзях, — прыгорне і супакоіць, прыдасць веры і сілы жыць далей. Не, такой глабальнай (месіянскай?) Беларусі-заступніцы нам пакуль што не ўгатавана, ды і ўвогуле — ці будзе калісьці ТАКАЯ Беларусь?..

Адзінае спадзяванне — на тую, унутрана-невымоўную Беларусь, з якой мы перамаўляемся падчас малітвы ці ў снах; якую кожны з нас адкрывае без вонкавай дапамогі, у адзіноце і цішы, а не на віруючай плошчы, у натоўпе. Тая, невідочная Беларусь, — МЕТАФІЗІЧНАЯ. І, мусіць, праз тое вышэйпарадкавая, чымся Беларусь наяўная. Мы яе, прымроена-ілюзорную, насіцьмем у сэрцах, і ў кожнага яна — свая.

Але, на жаль, тая метафізічная Беларусь, хоць і адчуваецца намі найбольш тонка і пранікнёна, — яна сыходзіць разам з намі, яе носьбітамі, на Неба. Сыходзіць, часта не пакінуўшы амаль ніякіх увасобленых у рэчаіснасці прыкмет свайго існавання, тым самым наканоўваючы нашым нашчадкам, новым тутэйшым чалавекам, нанова паўтараць той жа шлях нацыянальнай экзістэнцыі (вычуванняя беларуса ў сабе, адкрыцця сябе-беларуса і праз тое знаходжання існавальнага апірышча), — самотны шлях адзіночак, а не паспаліты і таму значна лягчэйшы шлях самаадкрыцця ці самасустрэчы. Мусіць, у гэтым і заключаецца адвечны кон, драма нашага чалавека; тут пралягае д'ябальская мяжа, на якой вырашаецца ягоны лёс.

●

Можа, кожны з нас — сам сабе Беларусь? Яе, Беларусь, з'яўленне свету божаму, прамоўленае вуснамі ўчора яшчэ «тутэйшага» чалавека, а сёння ўжо загадкавага беларуса, — заўсёдная нечаканасць для свету, што ўсё імкнецца вылічыць пачатак ці заканчэнне тае інтрыгуючае Беларусі, — знайсці яе відочную, выразную і пэўную, — і ніяк не можа ТАКОЙ яе знайсці, натыкаецца адно на фрагменты, мясціны. То яна праб'ецца ласкавай беларускай песняй у якім-небудзь амерыканскім гарадку, то затрапечацца гарачымі словамі беларускай малітвы ў лонданскай царкве, то паплыве ў радыёпрастору на хвалях радыё «Свабода» — з цэнтра нямецкай зямлі Баварыі, Мюнхена... А то й час-пары на самой Бацькаўшчыне ёй неспадзявана зойме мову, і свет у чарговы раз разгубіцца, няпэўны: дзе, куды дзяваецца тая настырная Беларусь?..

Гэтаксама час-пары яна, Беларусь, пачынае гуляць у хованкі з намі самімі: калі, напрыклад, твая беларускасць залежна ад акалічнасцяў і побытавых варункаў па-здрадніцку прымаўкае і да часу хаваецца дзесь у цёмную падсвядомасць... І ты знаходзіш, што беларус толькі сям-там, а не спрэс.

●

Але калі ты належыш сабе толькі «сям-там», а не спрэс, — як жа здолееш ЗМАГАЦЦА ЗА САМОГА СЯБЕ? У тым і рэч, каб не проста пакаяцца і ў адначассе змяніцца — «пераніцаваць душу», але каб перажыць, выжыць сябе тадышняга. А гэта — не адначасны, не імгненны акт, хай нават і самы шчыры; гэта — працяглая і драматычная душэўная работа, несупынныя высілкі па ўласным духоўным асвячэнні.

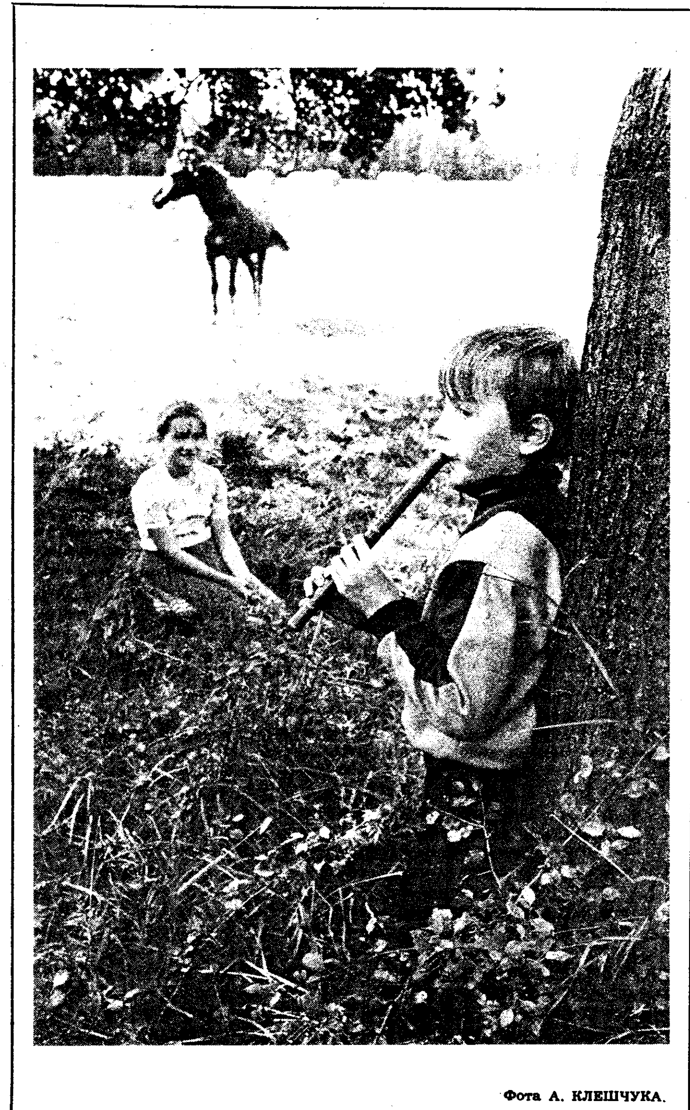

Фота А. КЛЕШЧУКА.

Гэта — доўгі шлях вяртання, з яго непазбежнымі ўхіламі і спакусамі, радасцямі і горасцямі, святлом і цемрай. Але гэта шлях да сябе.

●

І мы вяртаемся. Мы па адным вяртаемся да саміх сябе, і нас большае, прыбывае з кожным днём сучаснае гісторыі.

Юрась ЗАЛОСКА

У гаворцы, пачатай палемічнымі артыкуламі Алега Лойкі і Юркі Лявончыка, прынялі ўдзел Він. Каваленка, Ц. Ліякумовіч, а таксама шматлікія ўдзельнікі завочнага «круглага стала» «ЛіМа». Сёння свае погляды на стан сучаснага літаратуразнаўства і яго надзённыя задачы выказваюць дырэктар Інстытута літаратуры АНБ, доктар філалагічных навук Віктар КАВАЛЕНКА і выкладчык БДУ Павел НАВОЙЧЫК.

«Правінцыя» тэорыі ці «тэорыя» правінцыі?

Калі «ЛіМ» надрукаваў артыкулы А. Лойкі «З настальгіяй па тэорыі» і Ю. Лявончыка «Правінцыя», можна было здагадацца, што яны выклічуць дыскусію. Але, бадай, ніхто не прадбачыў, што яна атрымаецца такой ажыўленай. Здавалася, праблемы сучаснага літаратуразнаўства сёння мала каго цікавяць. Аднак жа размова разгарнулася шырокая і нават усхваляваная.

Артыкулы А. Лойкі і Ю. Лявончыка, з аднаго боку, як быццам палягчаюць удзельнікам «стала» іхнюю задачу, бо ацэнка ўжо па сутнасці дадзена і таму не трэба было траціць час на вытлумачэнне зыходных перадумоў уласнай пазіцыі. Зразумела: няма тэорыі — няма літаратуразнаўства, калі правінцыя — яго таксама няма. Але, з другога боку, размова і ўскладнілася, бо чым больш катэгарычна выказана ацэнка, тым шырэйшая аргументацыя патрабуецца як для згоды, так і для абвяржэння.

А ацэнкі і А. Лойкі і Ю. Лявончыка катэгарычныя, нават нечакана катэгарычныя, калі мець на ўвазе асабліва А. Лойку, які шмат зрабіў, каб літаратурная тэорыя ўзнімалася з сырых лагчын немудрагелістай правінцыйнасці. Але не будзем бараніць Алега Антонавіча ад яго самога. Па вялікім рахунку трэба прызнаць, што агульны крытычны пафас і аднаго і другога артыкула апраўданы, аднак, здавалася б, імёны хоць бы такіх творчых асоб у галіне літаратуразнаўства і крытыкі, як Р. Бярозкін (на вялікі жаль, ужо нябожчык) і А. Адамовіч, маглі б стрымаць у нейкай меры запал прафесійнай руплівасці ў праведным адмаўленні. Што датычыцца сусветнай вядомасці, то Р. Бярозкіна і А. Адамовіча як вучоных-славістаў мала ведаюць за рубяжом не таму, што канцэпцыі іх поглядаў не дацягваюць да нейкіх эстэтычных навацый, распаўсюджаных там, а таму, што дагэтуль саму Беларусь і яе літаратуру мала ведалі ў свеце.

Урэшце, на маю думку, сёння не так і важна, як ацэньваць творчы патэнцыял сучаснага беларускага літаратуразнаўства — ці са знакам мінус, ці знайсці пры гэтым і маленькі плюс, робячы скідку на цяжкія ўмовы існавання працягам цэлых шасці дзесяцігоддзяў. Рэпрэсіі — гэта не нейкі пабочны фактар, хай сабе і страшны, аднак пра які ўжо сёння можна згадваць ледзь не скорагаворкай. Рэпрэсіі вымалі з навукі, як і з літаратуры, жывую душу. Прычым, навука была пад асаблівым падазрэннем, бо яна дакладна фармуліравала свае абагульненні. М. Чудакова ў артыкуле «Паглыбіцца ў сумленны акадэмізм» слушна заўважыла: «Цэнзура ў навуковых выдавецтвах была самай жорсткай: улада баялася расхістання «фундаментальных», падтрымліваемых дзяржбюджэтам «ведаў» — дакладней догмы («Литературная газета», 4 снежня 1991 г.).

Вынікі ўсяго гэтага былі катастрафічныя. Абвальна падалі ўзровень філалагічнай падрыхтоўкі і навуковы прэстыж літаратуразнаўства. Таленавітыя людзі не хацелі звязваць свой лёс з той галіной дзейнасці, дзе ад іх саміх так мала залежала. Яны баяліся ганенняў, пакут і пастаяннай пагрозы жорсткай расправы. І хто іх за гэта асудзіць? Вядомы факт, што М. Зарэцкі пры арышце, развітваючыся з сям'ёй, раіў сыну не выбіраць прафесію, звязаную з літаратурным заняткам. Часта ішлі сюды пасрэднасці, прыстасаванцы. Таму так шмат у сучасным літаратуразнаўстве рэдзенькага маралізатарства, плыткага і натужлівага філасофствавання, наіўна-паказной значнасці.

Такім чынам, сучаснае літаратуразнаўства не можа несці толькі персанальную адказнасць за сваю слабасць і недаразвітасць. І гэтую акалічнасць трэба ўлічваць пры ацэнцы яго творчых магчымасцей, хоць, зразумела, яна, гэтая акалічнасць, не павінна апраўдваць адсутнасць у літаратуразнаўства патрабавальнасці да сябе.

Аднак галоўная праблема сучаснага літаратуразнаўства, мабыць, у тым, дзе шукаць выйсце са стану адсталасці і правінцыялізму. І тут, аказваецца, ёсць падстава для спрэчак і сур'ёзнага абгаварэння. Гэта пацвярджаюць сваім зместам і абодва згаданыя артыкулы, надрукаваныя ў «ЛіМе».

Як вядома, чым больш крызісная і разбуральная сітуацыя складваецца ў жыцці, тым больш радыкальныя, рэвалюцыйныя сродкі патрабуюцца для яе пераадолення. Гэта заканамернасць жыцця. Тым не менш радыкалізм уяўленняў, як выйсці са становішча заняпаду, не павінен быць безаглядным і мройным, ён павінен апірацца на цвёрды грунт рэальнасці. У пераходны ж перыяд, які цяпер перажываюць усе народы, што насялялі былы СССР, калі яшчэ шмат што толькі складваецца ў пэўную сістэму, толькі пачынае самавызначацца ў сваёй сутнасці, вельмі часта ўзнікаюць неверагодныя намеры, легкаважныя летуценні, урэшце модныя захапленні з прэтэнзіяй усё вельмі хутка прывесці ў норму. Некаторыя з гэтых захапленняў становяцца моцна ідэалагізаванымі і распаўсюджанымі сучаснымі міфамі—і тады супрацьстаяць ім нялёгка. Нешта падобнае назіраецца сёння ў культурным і духоўным жыцці рэспублікі.

Відавочны факт недастаткова высокага ўзроўню ў цэлым і нацыянальнага мастацтва, і літаратуры, і навукі шмат у каго правакуе надзею, што існуе нейкі яшчэ не знойдзены, нявыпрабаваны, але просты, гэта значыць — радыкальны, прароча-вырашальны шлях вырвацца з улады застою. Усё часцей і часцей на старонках друку ўзнікае паняцце «еўрапеізм» і заклік ісці ў Еўропу. Сапраўды, ізаляцыя былога Савецкага Саюза існавала, і нельга сказаць, што яна не нанесла шкоды інтэлектуальна-духоўным асновам нацыянальнай культуры. Але яна, гэтая ізаляцыя, больш за ўсё выяўлялася, трэба сказаць, у палітычнай сферы, у ідэалогіі і менш — у галіне культуры. Усё ж пры жаданні можна было прачытаць на рускай мове і Ф. Кафку, і Э. Іанэску, і Ж. П. Сартра, і А. Камю, а таксама творы філосафаў і тэарэтыкаў культуры Т. С. Эліота, К. Леві-Строса (з 70-х гадоў) і іншых. Тым не менш літаратуразнаўчых школ, падобных на зарубежныя, у нас не ўзнікала. Відаць, таму, што ўзровень і накіраванасць нацыянальнай ідэйна-эстэтычнай думкі былі іншыя. Іншы быў характар і яе ўнутранага самаўсведамлення.

Так што «еўрапеізм» у свядомасці беларускага літаратуразнаўства не зусім адсутнічаў. Гэта, па-першае. А, па-другое, нялёгка сказаць, што разумеецца пад «еўрапеізмам». Хіба І. Тургенеў, Ф. Дастаеўскі, Л. Талстой, А. Чэхаў не з'яўляюцца фігурамі еўрапейскай культуры і іх творчасць не вяршыня, дзе да яе вяршынь? Тое ж самае можна сказаць пра А. Весялоўскага, М. Бахціна, які цяпер надзвычай папулярны на Захадзе. Нам бы падняцца да іх узроўню. Ю. Лявончык справядліва, на мой погляд, піша: «...Навошта супрацьпастаўляць Захад — Усход?»

Аднак А. Лойка чамусьці дазволіў сабе даволі нігілістычна паставіцца да рускай класічнай літаратуры, што не можа не здзівіць. Ён піша, што адсталасць беларускага літаратуразнаўства тлумачыцца апрача іншых прычын яшчэ і тым, што яно «ў цэлым было нарматыўна сплецена з эстэтыкай рэалізму і народнасці рускай літаратуры XIX стагоддзя як з фактарам устарэлым, зжыўшым сябе, рарытэтным». Але хіба эстэтычныя ўяўленні Я. Коласа, Я. Купалы, М. Багдановіча, М. Гарэцкага не складваліся пад уздзеяннем натхняльных і блізкіх творчых крыніц рускай класічнай літаратуры? Хіба гэтая акалічнасць не дапамагла ім стаць тым, кім яны сталі?

А. Лойка нават лічыць, што беларуская літаратуразнаўчая думка павінна паўтарыць пройдзеныя напрамкі зарубежнай навукі аж да асобных школ і канцэптуальных падыходаў і з апорай на іх набраць тэмп паскоранага развіцця. Сапраўды, у былым савецкім літаратуразнаўстве недаацэньвалася, напрыклад, псіхалагічная школа, вельмі моцна развітая на Захадзе дзякуючы вялікай папулярнасці вучэння З. Фрэйда, якое ў Савецкім Саюзе было па сутнасці забаронена. Ды і сама псіхалогія як навука не карысталася ідэалагічным даверам. Па гэтай лініі даследавання нашаму сучаснаму літаратуразнаўству варта і трэба шмат што пераняць і ўспрыняць. Але гэта не азначае, што традыцыі савецкага літаратуразнаўства страцілі сваю творчую сілу. Напрыклад, у савецкім літаратуразнаўстве аказаўся вельмі дасканала развітым сацыяльны метад аналізу, і яго плённасць яшчэ нідзе і нікім сур'ёзна не ставілася пад сумненне, калі не спрашчаць і не вульгарызаваць яго эстэтычнай сутнасці. Таму, думаецца, пры ўсёй неабходнасці шырокай вучобы беларускаму літаратуразнаўству наўрад ці варта вяртацца нанава да ўсяго пройдзенага зарубежнай эстэтыкай. Ды гэта, відаць, і немагчыма. Па-першае, навуковыя школы ўзнікаюць пры развіцці пэўнай культурнай сітуацыі, якая можа і не паўтарыцца ў іншых грамадскіх умовах. Па-другое, унутраны механізм паскоранасці, які патрабуе звароту да страчаных або няпройдзеных эстэтычных асноў мінулага, але добра засвоеных сталымі і высокаразвітымі культурамі, больш уласцівы, відаць, мастацкай творчасці як сістэме духоўна найбольш аўтаномнай і нацыянальна спецыфічнай і таму даволі замкнутай у параметрах уласных інтарэсаў і магчымасцей. Літаратуразнаўства, з'яўляючыся навукай, звяртаючыся да вопыту мінулага, мабыць, не выпрацоўвае ўнутранага працэсу паскоранасці, а ўспрымае патрэбныя ідэі і канцэпцыі ў адкрытым, непасрэдным запазычанні, без якіх-небудзь стрымліваючых перашкод. Яскравы прыклад — М. Багдановіч. Беларускае літаратуразнаўства і крытыка толькі пачыналі зараджацца, а ён ужо здолеў авалодаць, як даказаў М. Мушынскі, тонкімі прынцыпамі багата і цэласна развітой культурна-гістарычнай школы рускага літаратуразнаўства.

Такім чынам, праблема выхаду нашай нацыянальнай культуры, у тым ліку літаратуразнаўства, на Захад надзвычай складаная. Яна тым больш складаная па той прычыне, што дарога туды для нас можа пакуль што пралягаць або праз рускую мову і культуру або праз блізкую нам іншую, але развітую і шырока вядомую ў свеце. Каб прыйсці ў Еўропу па-сапраўднаму, творчая і навуковая інтэлігенцыя рэспублікі павінна вольна і на літаратурна-творчым узроўні валодаць еўрапейскімі мовамі. Але ў сучасных умовах — гэта далёкая мара. Ю. Лявончык, на мой погляд, правільна піша: «А вось якія мы — пытанне больш складанае, тут наскокам не возьмеш». Сапраўды, мы калі і прыйдзем у вялікі свет, то выключна праз духоўнае ўзвышэнне сваёй нацыянальнай культуры.

Аднак, мне здаецца, Ю. Лявончык дзесьці і пярэчыць сабе, калі прапануе дзеля росквіту беларускага літаратуразнаўства «паспрабаваць накласці іх (заходніх філосафаў і эстэтыкаў.—**В. К.**) ідэі на нашу літаратуру і паглядзець, што з гэтага атрымаецца». Я разумею: калі аўтар гаворыць пра «накладванне» еўрапейскіх ідэй на нашу культуру, ён меў на ўвазе не чыста знешнюю, трафарэтную акцыю, а глыбока творчы працэс засваення перадавых адкрыццяў у галіне літаратурнай навукі. І тым не менш у гэтым выказванні ёсць пэўная сэнсавая недакладнасць, якая штурхае на некаторае спрашчэнне праблемы літаратурных сувязей. Накладванне — гэта быццам прымус, у той час як плённае ўспры-

Гасцінец у Еўропу

Як паказалі апошнія публікацыі А. Лойкі, Юркі Лявончыка, Він. Каваленкі, Ц. Ліякумовіча, настроі незадаволенасці станам айчыннага літаратуразнаўства з кухонных дыспутаў нарэшце выйшлі «на свет цэлы». І калі для адных згаданая дыскусія стала канчатковым прысудам беларускай савецкай літаратуразнаўчай школе, то для другіх яна засведчыла не толькі крызіс апошняй, але таксама гатоўнасць і неабходнасць выхаду на новы віток спіралі (успомнім дыялектыку).

Сапраўды, каб пераадолець крызіс у найменшыя тэрміны, трэба неадкладна ставіцца на шлях сінтэзу перадавых ідэй заходнееўрапейскага і набыткаў беларускага (якімі б нязначнымі яны камусьці ні падаваліся) літаратуразнаўстваў. Узыходжанне на новы віток мы мусім жа пачынаць з пачатку, з класікі і класікаў — з Купалы і з Коласа, тым больш, 110-я гадавіна — добрая прыступка для такога зачыну.

Нягледзячы на тое, што пра жыццё і творчасць народных песняроў напісаны дзесяткі кніг — манаграфій, артыкулаў, белетрыстыкі — і не адмаўляючы іх вартасцей, відавочна, што названыя ў дыскусіі хібы праявіліся і ў вывучэнні класікі. Разам з тым, несумненна, і Купала, і Колас з'яўляліся ўдзельнікамі агульнаеўрапейскага культурнага працэсу, незалежна ад таго, ведала пра іх Еўропа, альбо не, бо жылі яны ўсімі тымі клопатамі, якімі жыла Еўропа, разам з ёй перажывалі духоўны крызіс, выкліканы абвастрэннем сацыяльных, эканамічных і палітычных супярэчнасцей, і па-свойму рэагавалі на на яго. Каласальнае духоўнае напружанне, якое прывяло да выбуху трох рэвалюцый у Расіі, да актывізацыі рэвалюцыйнага руху ва ўсім свеце, да пачатку Першай сусветнай вайны, да пашырэння ў мастацтве самых розных плыняў авангардызму, ва ўмовах Беларусі паскорыла працэсы нацыянальнага адраджэння, абудзіла нацыянальную свядомасць шырокіх мас і вылілася ў фенаменальна хуткі рост літаратуры ад яе пачатковых форм да вышынь класічнай вытанчанасці. У ёй адначасова спалучыліся наіўнасць дзіцяці і нязграбнасць падлетка, рамантычная захопленасць юнацтва, разважлівасць сталасці і невычэрпная глыбіня старэчай мудрасці. Нашаніўская пара — гэта час першага выхаду беларускай літаратуры да праблем агульначалавечай значнасці ў арнаменце нацыянальных клопатаў. І даўно наспела патрэба зірнуць на наша пісьменства скрозь прызму агульначалавечай культуры, ацаніць на гэтым фоне арыгінальнасць ці пераймальнасць, вызначыць асаблівасці, ацаніць вартасці і недахопы — так бы мовіць, зарыентаваць у сусветнай гісторыі і часе.

Добра, калі хочацца сказаць і ёсць што сказаць, аднак вельмі важна, каб сказанае свет пачуў, інакш можна спадобіцца таму мужыку, што пакрыўдзіўся на пана і два гады з ім не размаўляў, а пан таго і не заўважыў. Мы колькі заўгодна можам папракаць Еўропу, што яна нас недаацэньвае, не надае дастатковай увагі, але пакуль не станем з ёй на роўную нагу, не загаворым з ёй на роўных (і ў палітычным, і ў навуковым сэнсах), да таго часу не дачакаемся жаданай прыхільнасці. Праўда, апошнім часам у свядомасці грамадства ўсё выяўней афармляецца, выкрышталізоўваецца ўсведамленне непазбежнасці і неабходнасці выхаду ў свет у сваім нацыянальным уборы, а не ў світцы з чужога пляча. І калі шырокія масы толькі-толькі дарастаюць да гэтай думкі, то перадавыя сілы нацыі ўжо на практыцы пачалі шырыць калісьці вузкую сцяжыну. На сённяшні дзень створаны і актыўна дзейнічаюць Міжнародная асацыяцыя беларусістаў, згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына», Скарынаўскі цэнтр. Гожа выгля-

манне «чужых» традыцый адбываецца тады, калі яны становяцца «сваімі».

На вялікі жаль, безаглядны пошук радыкальных, імгненных шляхоў адразу выскачыць літаратурам запозненага развіцця на шырокую прастору сусветнага прызнання суправаджаецца часам не толькі фактычным прыніжэннем стану нацыянальнай філасофска-эстэтычнай думкі, але і не зусім справядлівым пераасэнсаваннем усёй скарбніцы нацыянальных духоўных каштоўнасцей. Вось і ў артыкуле А. Лойкі, дзе ёсць шмат зусім справядлівых і тонка праніклівых назіранняў адносна вульгарна-спрошчаных трактовак творчага шляху вялікіх нацыянальных паэтаў Я. Купалы і Я. Коласа, вырвалася, як для мяне, вельмі нечаканае, эфектыўнае, а таму і не зусім справядлівае слова пра іхнюю творчасць савецкага часу: «Ім нічога не заставалася, як між дэмагогаў быць дэмагогамі і чорнае выдаваць за белае, белае за чорнае». Ці не залішне? Гісторыя сусветнай літаратуры неаднаразова сведчыць, што паэты такога прарочага ўнутранага аблічча, як Я. Купала і Я. Колас, ніколі не эдолеюць пры ўсім жаданні чорнае выдаць за белае. І наадварот. Ім перашкодзіць талент. Я перакананы і гатовы гэта даказаць, што нават у самых святочных па настроі вершах самых вялікіх беларускіх народных паэтаў сталінісцкага перыяду ўсё ж ёсць хоць адно слова праўды пра свой час. І калі мы думаем інакш, то проста яшчэ не ўчыталіся па-сапраўднаму, з патрэбнай прафесійнай праніклівасцю ў змест іхніх твораў той пары. Прызнаць жа, што яны маглі свядома выдаваць чорнае за белае і наадварот, азначае прызнаць, што нашай нацыянальнай літаратурнай класікі не існуе наогул. Я думаю, А. Лойка гэтага не скажа.

Пра сапраўдныя і ўяўныя хібы сучаснага беларускага літаратуразнаўства гаворыцца з яшчэ большай вастрынёй і безагляднасцю. У А. Лойкі: «Наша літаратуразнаўства цяпер стаіць, па сутнасці, на месцы: яно замерла, яно нібы без перспектывы». І далей: «Але ўсё ж, як на наш погляд, на пульсе самага неабходнага, самага болевага, крызіснага нашае літаратуразнаўства сёння рукі не трымае». І ўслед тое ж самае піша Ю. Лявончык: «Сённяшняе літаратуразнаўства (жудасна сказаць) не патрэбна».

Прызнацца, мяне заўсёды моцна раздражняла, калі пра недахопы і ўпушчэнні літаратуразнаўства і крытыкі пафасна гаварылі не пісьменнікі, у якіх ёсць на гэта даволі доказнае права, а самі літаратуразнаўцы і крытыкі, прычым у ракурсе таго, што быццам нехта павінен наганяць упушчанае, а не ўсе мы разам. Бо адразу напрошваецца адказ: калі нешта не зроблена, то сядзь за стол і дапрацуй, а не заклікай іншых. Дарэчы, да А. Лойкі гэта якраз менш за ўсё адносіцца — ён рабіў тое, на што не адважвалася ўсё беларускае літаратуразнаўства. Ён напісаў дзве кнігі для серыі «Жизнь замечательных людей». Ю. Лявончык жа (псеўданім), выяўляючы добрую, пераканальную начытанасць у галіне літаратуразнаўства, відаць па ўсім, асабліва калі меркаваць па яго ўнутраным адчуванні самой сутнасці літаратурнай навукі, у жанры літаратуразнаўства прафесійна не працуе (хоць я тут магу і памыліцца). І тым не менш хочацца выказацца па праблеме, якая і ў А. Лойкі, і ў Ю. Лявончыка атрымала безагаворачна рашучае абагульненне.

Паўтаруся: недахопаў у сучаснага беларускага літаратуразнаўства шмат — так шмат, што можна не ўзлюбіць сваю прафесію. І ўсё ж цяжка пагадзіцца, што ў ім усё так безнадзейна, што яно «без перспектывы» і не адчувае сваіх надзённых задач. У дадзеным выпадку я ўпэўнены, што кнігі самога А. Лойкі пра Я. Купалу і Ф. Скарыну абвяргаюць яго сцвярджэнне. Акрамя таго, нельга не заўважыць, што ў артыкулах М. Тычыны, А. Сідарэвіча, С. Дубаўца, надрукаваных у апошнія гады, ёсць імкненне намацаць новыя метадалагічныя перспектывы ў развіцці ўсяго беларускага літаратуразнаўства. На мой погляд, паступова будуць акрэслівацца і новыя зыходныя пазіцыі, хоць яны, безумоўна, яшчэ доўга будуць усталёўвацца ў спрэчках і дыскусіях.

Можна прыняць пафас сцвярджэнняў, што сучаснае беларускае літаратуразнаўства адстае ад класічнага па ўзроўні таленавітасці і адукаванасці. Але ж па тыпе даследчыцкага падыходу да мастацкай творчасці, па аналітычнай сістэме разгляду эстэтычнага зместу і сучаснае літаратуразнаўства наследуе класічныя ўзоры і традыцыі. Гэта той тып даследавання, які быў у Я. Карскага, М. Багдановіча, М. Гарэцкага, А. Бабарэкі. І таму сцвярджаць, што «сённяшняе літаратуразнаўства (жудасна сказаць) не патрэбна», азначае (о, жудасна падумаць), што не патрэбны ўсе дасягненні нацыянальнага літаратуразнаўства, назапашаныя за дзесяцігоддзі, што яго традыцыі абясцэніліся і адмяняюцца. Калі сучаснае літаратуразнаўства не патрэбна, то ўзнікае пытанне, адкуль возьмецца новая «Гісторыя беларускай літаратуры», неабходнасць у якой з'яўляецца сёння адным з самых інтэлектуальна надзённых у сферы нацыянальнай культуры, навукі і адукацыі? Дарэчы, Інстытут літаратуры імя Янкі Купалы прыступіў да стварэння новай «Гісторыі беларускай літаратуры». Пасля яе завяршэння безумоўна можна будзе з большай падставай і шырэйшай аргументацыяй спрачацца пра творчыя магчымасці і далейшыя перспектывы сучаснага беларускага літаратуразнаўства.

Вядома ж, напісаць новую гісторыю нацыянальнай літаратуры нельга без адпаведнай сучаснаму стану навукі тэарэтычнай гатоўнасці. Таму мне надзвычай дарагі пачатак артыкула А. Лойкі, дзе ён піша, што нам патрэбна «чыстае» літаратуразнаўства, як паветра», што «праблемна-тэарэтычныя артыкулы, якія сталі ў нас рарытэтам, даўно пара ўжо адраджаць». Нельга не адобрыць і агульны пафас абодвух артыкулаў у закліку да вышэйшага прафесіяналізму і ўнутранага самаабнаўлення беларускіх літаратуразнаўцаў. Толькі, мабыць, не варта пры гэтым выяўляць залішняга нецярпення. Будзем памятаць, што пры хуткай яздзе вельмі небяспечныя крутыя павароты—часта заносіць. І варта быць дастаткова пільнымі і абачлівымі, каб напрамак руху, які адкрыўся вачам на небяспечным віражы, не прыняць за адзіна патрэбны і галоўны. Інакш можна з'ехаць на абочыну або вярнуцца назад, што дужа непажадана.

Настальгія А. Лойкі па «чыстай» літаратуразнаўчай тэорыі супадае з думкай з таго ж артыкула М. Чудаковай, якая, на мой погляд, справядліва лічыць, што сёння якраз тая пара, калі трэба «паглыбіцца ў сумленны акадэмізм» і «пісаць нарэшце перш за ўсё» гісторыю нацыянальнай літаратуры.

Гэта надзвычай цяжка. У Беларусі навуковых сіл асабліва мала, а аб'ём чакаемай працы непамерна вялікі і нявырашаных задач дужа шмат. Таму, як мне здаецца, сёння не да раскошы эксперыментаваць з еўрапейскімі навуковымі школамі, а проста ў першую чаргу неабходна пакуль што даць сумленны і аб'ектыўны аналіз гістарычнага літаратурнага працэсу, у ацэнцы якога так шмат вульгарных скажэнняў і кан'юнктурных недамовак. І на здабытай навуковай аснове напісаць новыя падручнікі і дапаможнікі для школьнікаў і студэнтаў, патрэба ў якіх балюча неабходная. Нас чакае наперадзе чарнавая, стамляючая, пакутлівая, але высакародная і надзвычай карысная для нацыянальнага духоўнага Адраджэння праца.

Але праблема з праблем для сучаснага беларускага літаратуразнаўства, як яму наогул выжыць ва ўмовах рынчачных адносін. Грамадскае запатрабаванне на добрыя літаратуразнаўчыя працы ёсць, аднак яно слаба рэалізуецца практычна, бракуе фінансавай падтрымкі, якая сёння можа ісці толькі па лініі дзяржаўных датацый. Найважнейшыя клопаты літаратурнай навукі ў цяперашні момант, як і ўсёй культуры, на вялікі жаль, «чарнахлебныя»...

Віктар КАВАЛЕНКА.

дае ў гэтым суквецці, звернутым да сусветнай супольнасці, і Міжнародная школа беларускай мовы, літаратуры і культуры (МШБ), адкрытая, згодна з дзяржаўнай праграмай беларусізацыі, пры Белдзяржуніверсітэце. дзеля плённай працы якой паклаў нямала намаганняў загадчык кафедры беларускай мовы і літаратуры універсітэта і дырэктар школы дацэнт У. Навумовіч. Ужо другі год збіраюцца пад яе дахам навукоўцы, выкладчыкі, студэнты з самых розных краін свету. Гэта выдатная магчымасць звярнуцца непасрэдна да еўрапейскага навуковага асяродка. Яна павінна выкарыстоўвацца намі як найпаўней, па мажлівасці вырастаць да зацікаўленага дыялога. Наспеў час, і гэта вельмі слушна заўважыў А. Лойка, нашай крытыцы, нашаму літаратуразнаўству прайсці той шлях, што аддзяляе нас ад набыткаў свету. Не чакаць, калі далучаць, а самім далучацца. Раўняючыся на вышыні, самім станавіцца вышынёй.

Сказанае набывае канкрэтны сэнс і практычную значнасць, зноў жа, калі ўлічыць, што сёлета 110-я гадавіны з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа — самы час правесці навуковыя сімпозіумы і канферэнцыі. Абмен думкі заўсёды спрыяе інтэлектуальнаму росту, пашырае кругагляд даследчыка. Тым больш карысны такі абмен на міжнародным узроўні, бо дазваляе зірнуць на сябе, на плён сваёй працы з іншага боку, дае магчымасць паўней асэнсаваць моцныя і слабыя бакі нашай навукі, ацаніць вартасці духоўнай спадчыны з пазіцый сусветнай культуры.

У такім святле рашэнне дырэкцыі МШБ арганізаваць і правесці міжнародны сімпозіум па творчасці Купалы і Коласа выглядае як нельга больш дарэчы. Разглядзець «творчую спадчыну Я. Купалы і Я. Коласа ў кантэксце духоўнай культуры народаў свету» (а менавіта так вызначана тэма сімпозіуму) збяруцца ў жніўні ў сценах школы вучоныя-славісты Англіі, Аўстрыі, Злучаных Штатаў і іншых краін свету. Да ўдзелу ў сімпозіуме запрошаны таксама вядучыя спецыялісты рэспубліканскіх універсітэтаў і педінстытутаў, навуковыя супрацоўнікі музеяў Янкі Купалы і Якуба Коласа.

...Памятаеце, як куранёўцы Мележа ладзілі грэблю — пракладалі свой шлях у вялікі свет? Самы час усім нам, беларусам, зразумець, адчуць пераржыць важнасць асабістага ўкладу, непасрэднага ўдзелу ў будаўніцтве нават не грэблі — харошага гасцінца ў Еўропу.

Павел НАВОЙЧЫК.

Пойдзем у... лета!

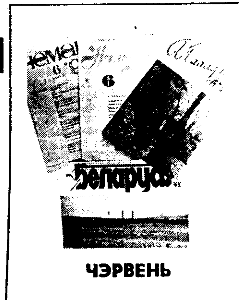

ЧЭРВЕНЬ

Як мы мала ведаем пра людзей! Як прывыклі ўжо ў ацэнках таго ці іншага чалавека нарыстацца нейкім «схемным», загадзя створаным уяўленнем! Тое ж тычыцца і творцаў. Прачытае крытык адну, другую кнігу паэта альбо празаіка і лёгка робіць далейшыя высновы менавіта адсюль, ад гэтага зыходнага пункту, не хочучы, не жадаючы ўсвядоміць, што аўтар гэты, як асоба, індывідуальнасць, куды больш складаны, чым падаецца на першы погляд. А першапачатковыя ацэнкі між тым замацоўваюцца, у выніку ў многім скажаецца воблік творцы, хрэстаматыйнае меркаванне аб ім вельмі далёкае ад сапраўднасці.

Думаў пра гэта, калі чытаў у «Полымі» раздзел «З літаратурнай спадчыны» К. Кірэенкі — вершы, пры жыцці аўтара неапублікаваныя. Пад імі няма дат, але па змесце твораў адразу адчуваеш, што яны пісаліся ў апошнія месяцы жыцця паэта. Як разнасцежна раскрыта ягоная душа, наколькі ён даверліва-адкрыты і шчыры, як хочацца яму паразумення з людзьмі — далёкімі і блізкімі, з роднай зямлёй, са светам, як прагнуў ён набліжэння да першаасноў, вытокаў. Вершы сведчаць аб тым, што мы недастаткова ведалі паэзію К. Кірэенкі, аднабакова ставіліся да яе, вылучаючы на першы план толькі ярка акрэсленую публіцыстычнасць, выразную грамадзянскасць. І я, грэшным чынам, за іншымі ўслед паўтараў, што ў творчасці паэта толькі недзе з шасцідзесятых гадоў пачалося свайго роду пацяпленне, калі яна стала больш лірычнай.

А жыло ж у душы К. Кірэенкі ўсё гэтае даверліва-спавядальнае, і ў ранейшых вершах яно таксама адчувалася. Толькі мы чамусьці не заўважалі, будучы ў палоне той самай думкі пра публіцыстычнасць. Не заўважалі, а — ці лёгка пасля такой няўвагі, неразумення было паэту? Наўрад ці хто гэта цяпер адкажа. Хіба што сам К. Кірэенка. Вось гэтым вершам, якія хочацца прывесці цалкам:

Песняры, песняпеўцы,
паэты, гісторыкі
З кожным імем,
што ўсходзіла на небасхіл,
Захліпаліся ад
гучназвоннай рыторыкі,
Не зважалі на стогны
шматлікіх магіл...

— Ну, а ты?—Хтось пытае,
— А ты ці ўбярогся?
Ці ўтрымаўся між іх?..
Можа, моўчкі стаяў?..
— Я?.. Не, не!.. Я быў гэтак
жа ўпрогся...
Сваё «ўра» сярод іншых
гарланіў і я...

— Ну, а сёння?.. А сёння?..
Пэўна стаў я мудрэй?..
Не падымешся зноў,
раздзіраючы рот?..
— Сёння?..
— Сёння...

Што тут скажаш? Хіба тое, што — а ў нашай так званай перабудовачнай паэзіі, як і раней, шмат барабаннага грукання ў грудзі з адзіным жаданнем — засведчыць сваю сумленнасць. Тады — у адданасці партыі, цяпер — у прыхільнасці да дэмакратычных пераўтварэнняў. Грукаць, зразумела, можна. Калі грудзі моцныя...

Мы ўсе вырастаем з мінулага, становімся іншымі. З адной толькі розніцай. Тыя, хто заўсёды прывык трымацца на плаву, так хутка пачалі грэбсці ў зваротны бок, што не заўважылі, як бурлівыя хвалі часу ўжо сяго-таго выкінулі на бераг. Іншыя, хто ніколі не страчваў сумленнасці, робіць гэта абачліва, без кляцьбы ў ёй. Мне асабіста зразумелыя апошнія. Да іх належаў і К. Кірэенка. Чытайма ж яго споведзь, як чытайма і споведзь тых, хто ў застойныя гады быў з уладай, так сказаць, на нажах.

Маю на ўвазе аповесць А. Адамовіча «Венера, ці Як я быў прыгоннікам», пачатак якой змешчаны ў «Нёмане». Але, я не агаварыўся — гэта споведзь. У творы моцныя асабістыя моманты, найперш тое, што звязана з партызанствам аўтара ў час барацьбы з фашызмам; з мастацкай плынню суседнічае дакументальная. Стаўленне А. Адамовіча да ваеннага мінулага, да бліжэйшага ад нас часу — выкрывальна-знішчальнае. Аднак гэта не корпанне ва ўсім негатыўным, не жаданне знайсці як мага болей фактаў, якія б засведчылі: не так мы жылі, не па-людску. Пісьменнік піша жыццё, адно, што прыхарошвае яго. Ды і як гэтае жыццё можна падаць у лепшым выглядзе, калі зламаны, скалечаны лёс колішняй партызанкі Венеры Антонаўны Станкевіч, якую ўсе ў атрадзе звалі проста Венерай. Лёс гэты проста-такі прымушае не гаварыць, а крычаць: «Людцы ж, добрыя, што ж гэта на зямлі рабілася?» Рабілася? Робіцца! І пра гэта — новая аповесць А. Адамовіча.

Вайна і ў апавяданнях У. Дамашэвіча «Прывязаны да дрэва» і «Каханне і шчасце» (часопіс «Полымя»). Зноў жа—зусім не тая, якую мы ведалі па падручніках і па вядомых творах, у якіх гаварылася пра патрыятызм беларускага народа ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі і не рабілася аніякай спробы, каб зразумець канкрэтнага чалавека, адчуць яго боль, трывогу, няўпэўненасць у дні заўтрашнім. Былі толькі партызаны, немцы і паліцаі, а ўсе астатнія нібыта знаходзіліся ў нейкай ізаляванай прасторы як бы і не было іх наогул.

Парадаваў новымі творамі ў «Беларусі» Я. Скрыган. Дзядзька Ян, як мы ведаем, не спяшаецца напісанае выносіць на суд, ды і піша няшмат. Руліцца, каб да чытача траплялі толькі мастацкія зярняткі, а мякіна заставалася ў пісьмовай шуфлядзе. Навошта крытыкам ды і чытачам «прасейваннем» займацца! Чарговыя эскізы, навелы Я. Скрыгана, як правіла, аўтабіяграфічныя. Пра перажытае ў гады сталінізму, пра ўласны лёс і лёс гэткіх жа, як і сам, бедалагаў. А яшчэ... Ва ўсёй творчасці Я. Скрыгана прысутнічае то здаровы аптымізм, што дазваляе чалавеку перажыць любую навалач, нягледзячы ні на што выжыць, выстаяць. Нездарма ж навела «Блуканні» заканчваецца гэтак светла: «Божа, як нечакана тут жа я стаў чалавекам. І як гэта добра, што ў мяне ёсць што шчасліва памятаць».

Празаічныя старонкі часопісаў — гэта і фантастычны раман В. Гігевіча «Кентаўры» ў «Маладосці» (гаворка пра яго вымагае дэталёвага разгляду). У той жа «Маладосці» з цікавымі апавяданнямі «Зямля» і «Ганулял» выступіў І. Капыловіч. Напісаны яны ў рэчышчы прозы традыцыйнай, у якой, як вядома, моцныя элементы чалавекааналізу. Дэбютавалі Л. Юрага і П. Качаткова. У «Полымі» — заканчэнне рамана Т. Бондар «Ахвяры».

Шэраг матэрыялаў прысвечаны 110-годдзю з дня нараджэння Я. Купалы (асноўныя публікацыі, зразумела, будуць у ліпеньскіх нумарах). У «Маладосці» — урыўкі з паэмы пра жыццё песняра «Між вогненных чэрвеняў» Ю. Свіркі, новае асэнсаванне В. Дэконскай кнігі Я. Купалы «Шляхам жыцця», далучэнне да архіваў КДБ («Захоўваць вечна: справа ў 20951-С» У. Міхнюка), знаёмства з Купаліянай Я. Рамануўскага, успаміны эмігрантаў пра паэта, падрыхтаваныя да друку Б. Сачанкам. Сярод іх хацелася б вылучыць згадкі Ю. Віцьбіча «Завулак імя Янкі Купалы». «Полымя» ж змясціла першы артыкул з цыкла В. Рагойшы «Бацька нацыі», у якім разглядаецца канцэпцыя дзяржаўнай незалежнасці Беларусі ў разуменні Я. Купалы.

Магчыма, я і прамінуў асобныя публікацыі, што, на думку іншых, пададуцца вартымі ўвагі. Што ж, усё ахапіць немагчыма. А лепей пойдзем у лета, у зялёнае лета, у ростані, у бары, як запрашае Паэт. Пойдзем, і возьмем з сабой той ці іншы часопіс. Гэтак жа добра ў час адпачынку пачытаць што-небудзь для душы.

А. АН-ЕВІЧ.

Леанід ГАЛУБОВІЧ

Са словам сваім вякую...

Час

Не спі, душа.
А плоці дай спачыць...
Такая ноч!
Бы свечкі, тухнуць зоркі,
Што ў цемры гэтай небяспечна жыць...

І толькі дух з глыбінь яе высокіх,
Няўвідны і таемны, нібы гук,

Нутро маё зямное працінае,
І тчэ мой час, як павуту — павук,
І плоць маю на тлен пераціраe...

Роднае слова

Якая ўсё-ткі незайздросная доля,
Качу і качу сваё роднае слова,
Выдыхнуўшы з гартані,
Смакуючы на языку,
Абмацваючы на моц зубамі, —
Усе варочаюцца назад.

Сам са сваім словам вякую...
З ім самотны,
З ім,— і шчаслівы...
І толькі адно слова «ма-ма»
Даходзіць да адрасата,
Ды і на яго, як на крык немаўляці,
Хутка ўжо не будзе каму адгукнуцца.
Што ж, тады сам сябе буду клікаць,
Сам — адгукацца.
Сам стану Словам,
Сам — сутнасцю і разуменнем Яго.

●

Каханне — гэта адзінота...
Начная келля... Згубны сон...
Самота музыкі, дзе нота
Адна гучыць не ва ўнісон...

Каханне — гэта выпадковасць
Быць не шчаслівым, а святым,
І на бажніцу ці падкову
Маліцца ў святы і ў пасты...

Каханне — вечная хімера,
Убачыць рукі з-пад манто...
Журба і заўтрашняя вера
Ва ўсё, што сёння быць магло.

...Як вецер форткі прыхіляе,
Нібы пялёсткі кветак — ноч,
Так слова згубнае «КАХАЮ»
Хай стуліць вейкі Вашых воч...

Душа і плоць

Зазірну ў душу, нібыта ў студню.
І ў халоднай гулкай глыбіні
Воблік свой убачу там паскудны,
Хоць хавай ты вочы ў далані...

О браткі, які я ўсё ж мізэрны.
А пыхлівы! Твар — адны рубцы...
Бы актор, што на пачатку сцэны...
Робіць жэст, што быў напрыканцы.

Даў-то Бог, душа яшчэ свіціцца —
Плоць люструе чыстай глыбінёй...
І шкада, што ўжо ім не злучыцца,
Быццам небу з чорнаю зямлёй.

ЛІЁНСКІ ТЫДЗЕНЬ

Сяргей ЗАКОННІКАЎ

Згадкі ў дарозе

З прапановаю паехаць у Францыю, каб наладзіць сувязь паміж Беларускім камітэтам абароны міру і Камітэтам Руху за мір Ронскага дэпартамента, да мяне звярнуліся яшчэ ў маі. Потым гэтая камандзіроўка ўсё адкладвалася і адкладвалася, і я падумаў ужо, што яна наогул не адбудзецца. Ды ў лістападзе кіраўніцтва асацыяцыі дружбы «Францыя — Беларусь» горада Ліёна, пабраціма Мінска, якая разам з Беларускім таварыствам дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі рыхтавала паездку, паведаміла, што ў іх усё гатова да прыёму гасцей. Усяго ў групе 29 чалавек — прадстаўнікі мінскага гарвыканкама, самых розных арганізацый, таварыстваў, устаноў, праваслаўнай царквы, тэлебачання. У кожнай мінідэлегацыі, з якіх складаецца група, у Ліёне свае задачы, працаваць будзем аўтаномна.

І вось самалёт бярэ курс на Жэневу. Пасля васьмісоткіламетровага падарожжа аўтобусам да Масквы, надта тлумнай ночы, праведзенай у перапоўненым людзьмі і такім зараз абшарпаным Шарамецьеве-2, мае суседзі па крэслах знясілена дрэмлюць. А я гляджу ў ілюмінатар на сумёты белых аблачын, якія паўзуць пад крылом самалёта, і згадваю сваю першую паездку ў Францыю. Тады, у 1982 годзе, пасля вялікага перапынку, звязанага з пагаршэннем адносін паміж дзвюма краінамі, Савецкі Саюз зноў адкрыў свой павільён на традыцыйным Ліёнскім міжнародным кірмашы. Звычайна, па даўняй завядзёнцы, экспазіцыя павільёна прадстаўляла адну з пятнаццаці рэспублік. На гэты раз гаспадыняю была Беларусь. Жыхары і госці Ліёна, якія заходзілі ў павільён, са здзіўленнем і захапленнем адкрывалі для сябе невядомы народ — беларусаў, розумам і працавітымі рукамі якіх створаны грузавыя аўтамабілі, трактары, металарэзныя станкі, матацыклы, веласіпеды, тэлевізары, магнітафоны, халадзільнікі, скураны абутак, адзенне. Французскія модніцы зацікаўлена прымяралі прыгожыя, выдатна сшытыя льняныя блузкі, спаднічкі і сукенкі — вырабы Мінскага дома мадэляў. Памятаю, як доўга стаяла перад трыльяжам і глядзелася ў люстэрка сімпатычная доктарка, а яе русявая дачушка-шчабятушка ў гэты час гушкала вялікую ляльку, зноў жа зробленую з лёну. Як ні прасіла маладзіца прадаць ёй упадабаную блузку, ды не ўдалося. У нас тавару не было (як ва ўсіх удзельнікаў кірмашу), а меліся толькі экспанаты. Затое дачушка пайшла задаволеная, я ўгаварыў дырэктара павільёна падарыць малой ляльку, бо ў запасе іх было каля двух дзесяткаў. Мы пазнаёміліся, крыху пагаварылі, тады я і даведаўся, што мадам Лавэль працуе дзіцячым урачом. Пры развітанні ўзбуджаная Жанет (яшчэ б, атрымала такі падарунак!) абняла мяне за шыю белымі ручанятамі і пацалавала. І я тады падумаў, як нашу чалавечую долю можна лічыць гаротнай, калі яна дорыць такі цуд — дзяцей, калі ад няўлоўнага дотыку пяшчотных пасмачак, ад цяпла даверлівай і мілай шчакі раптам душа напаўняецца дзіўнай музыкай і святлом? Гэтая сустрэча асвяціла ўсе мае тыя ліёнскія дні.

Спадабаліся французам і беларуская музыка, песні, што гучалі ў выкананні вакальна-інструментальнага ансамбля «Верасы», які выступаў яшчэ тым, даўнейшым сваім складам, маючы ў рэпертуары шмат нацыянальных твораў. У іншых павільёнах такіх канцэртаў не давалі. Здаецца, толькі бразільцы ці мексіканцы здагадаліся таксама такім чынам прываблiваць наведвальнікаў да сваёй экспазіцыі. А сапраўды, сам быў сведкам, некаторыя ліёнцы прыходзілі ў наш павільён толькі дзеля таго, каб паслухаць беларускіх артыстаў. Звычайна слухачы стаялі, бо нейкай спецыяльнай канцэртнай залы з крэсламі тут не было. Прыгадваю настаўніцу французскай мовы (пасля я пазнаёміўся з ёю і падоўгу гутарыў), якая знайшла выйсце. Першы раз яна і яе выхаванцы некалькі гадзін адстаялі на нагах і, канешне ж, стаміліся. На другі дзень вясёлая каманда з'явілася ў павільёне з маленькімі складнымі крэселкамі, паставіла іх перад імправізаванай сцэнаю і, утульна ўладкаваўшыся, слухала выступленні. Настаўніца, многія вучні і іншыя наведвальнікі запісвалі музыку і песні на магнітафоны, бо пласцінак з запісам «Верасоў» не было. А, на думку арганізатараў кірмашу, якія мелі нюх на такія рэчы, за дзесяць дзён разышлося б больш за дзесяць тысяч пласцінак. Вось табе і новая апаратура для ансамбля!

Дарэчы, французы здзіўляліся гэтай нашай непрактычнасці. «Кірмаш наладжваецца,— гаварылі яны,— каб не толькі паказаць тавар, але і прадаць яго».

1500 фірмаў з усяго свету ўдзельнічалі ў кірмашы. Яны заключалі дамовы на пастаўку вялікіх партый тавараў, прадавалі паштучна тут жа ў сваіх павільёнах. Нарасхват ішлі японскія і амерыканскія аўтамабілі, аўдыя-і відэамагнітафоны, тэлевізары, музычныя інструменты, італьянскія пыласосы і г. д. Нават прадстаўнікі каралеўства Манака, якія прывезлі на кірмаш толькі пераносныя басейны і туалеты для дачных участкаў, паспяхова рэалізоўвалі свой тавар.

І толькі наша някепская прадукцыя была выстаўлена ў адным экземпляры (праўда, для падстрахоўкі ў запасе меліся яшчэ два-тры аналагічныя ўзоры). Так, паказаць, што і мы не лыкам шытыя, нешта ўмеем рабіць, змаглі, а эканамічнага эфекту —аніякага. Ды што тут казаць, савецкую партыйна-дзяржаўную сістэму клапаціла заўсёды не рацыянальнае, эканомнае выкарыстанне прыродных рэсурсаў прамысловасцю і сельскай гаспадаркаю, не стварэнне канкурэнтаздольнай прадукцыі, не выгадны гандаль з іншымі краінамі, не нармальны чалавечы дабрабыт, высокі жыццёвы ўзровень народа, а прапагандысцкі эфект і, канешне ж, паказ сваёй ваеннай сілы.

У дачыненні да гэтых слоў прыпамінаю такі эпізод. Генеральны дырэктар кірмашу — буйны ліёнскі прадпрымальнік (на жаль, не магу ўспомніць яго імя і прозвішча), прапанаваў неяк нам— прадстаўнікам Беларусі — разам з ім адпачыць. Ён закупіў на цэлы вечар невялікі, але шыкоўны загарадны рэстаран, запрасіў яшчэ трох сваіх блізкіх сяброў з жонкамі. «Вельмі хочацца бачыць на вячэры вашых артыстаў,— папрасіў ён.— І нам будзе з імі весела, цікава, і яны, хоць крыху, адпачнуць».

І вось у суботу адвячоркам да нашага павільёна падкацілі чатыры раскошныя лімузіны. Мы ў гэты час грузілі ўжо ў аўтобус рыштунак «Верасоў»: скрыні з інструментамі, стойкамі. Я здзівіўся, калі генеральны дырэктар правёў апранутых у вячэрнія туалеты дам у салон нашага аўтобуса і рассадзіў па крэслах. Бясспрэчна, і «Мерседэс», што абслугоўваў нас, на якім звычайна вазілі савецкіх маракоў з Гаагі ў Маскву і назад — змянялі экіпажы суднаў далёкага плавання, вызначаўся павышанай камфартабельнасцю. Але ж у праходзе стаяць скрыні, над крэсламі вісяць касцюмы артыстаў — цеснавата. Ці не лепш было б ехаць да месца на сваіх аўто?

Прыемна ўразіла і тое, што генеральны дырэктар скінуў пінжак, закасаў рукавы сарочкі і пачаў разам з намі цягаць артыстычны рыштунак. Ягоныя сябры, а гэта былі немаладыя людзі, таксама, як маглі, дапамагалі. Паднімаючы разам са мною чарговую скрыню, генеральны дырэктар не заўважыў цвік, які вылез з дошкі (наша, роднеnькая тара!), і добра-такі распаласаваў сарочку. «Ну вось, і на табе,— пашкадаваў я.— Лепш бы вы не чапалі гэтыя скрыні. Мы б і самі пагрузілі». Ён усміхнуўся і махнуў рукою: «Такой бяды. Усё нармальна. Адпачываць, слухаць музыку будзем разам, то трэба сумесна і папрацаваць. Без гэтага не будзе асалоды ад нашага адпачынку».

Разгарачаны працаю, выціраючы насоўкай узмакрэлы лоб, ён зайшоў у аўтобус самы апошні. Сеў побач на крэсла і прадоўжыў гаворку з хітрынкаю ў вачах:

— Мне расказвалі, што ў вас на рабоце звычайна гавораць пра адпачынак, а ў час адпачынку — пра работу. Мы ж — французы — любім так: калі працаваць, то з вялікаю аддачаю, калі адпачываць, то — поўнае расслабленне.

Я спакойна зрэагаваў на гэтыя словы, не пакрыўдзіўся, бо ведаў, што мой суразмоўнік мае рацыю. Сотні тысяч людзей у розных нашых установах, НДІ, якіх развялося столькі, што не злічыць, сапраўды часта не ведаюць, чым заняцца проста праціраюць штаны. Ды і не рабочыя не надта шчыруюць, бо ўраўнілаўка душыць жаданне працавітага чалавека зарабіць болей. Але і маё назіранне выклікала здзіўленне:

— Няўжо вы і вашы сябры не паехалі на сваіх аўто толькі дзеля эканоміі бензіну? Улічваючы прыбыткі, якія вы маеце, гэта азначае, як у нас кажуць,— эканоміць на запалках.

Генеральны дырэктар засмяяўся:

— Словы справядлівыя, ды не зусім. Канешне ж, мы селі ў ваш аўтобус для таго, каб пабыць болей разам, бліжэй пазнаёміцца, пагаварыць. Але і эканомію не трэба забываць. Навошта ганяць туды-сюды машыны, калі ёсць аўтобус. Калісьці ў маладосці, я тады толькі пачынаў станавіцца на ногі, мой бацька — даволі вядомы ў горадзе адвакат — даў мне дзесяць тысяч долараў і сказаў: «Плыві далей!» Доўгі час даводзілася, як вы кажаце, эканоміць на запалках. Гэта засталося. Дарэчы, на Захадзе ўсе лічаць грошы, адным днём не жывуць. Так вядзецца спрадвеку.

У вас іншае жыццё. Вы спадзеяцеся на дзяржаву, якая не надта высока ацэньвае і аплачвае працу сваіх грамадзян, але не дазваляе ім паміраць галоднаю смерцю. Так, дзяржава ваша вялікая і багатая. Шкада толькі, што на чале яе не стаяць сапраўдныя гаспадары — разумныя, прадпрымальныя, ашчадныя людзі. Вельмі аслаблена пачуццё гаспадарлівасці і ў простых грамадзян. Усё наша, а гэта азначае —нічыё. Я быў у СССР, ведаю сітуацыю. Столькі рэсурсаў, людской працы марнуецца! Калі б увесь патэнцыял вашай дзяржавы працаваў не на ўзбраенне, а на карысць народа, вы жылі б значна лепей, чым французы. Паверце, гэта праўда. І я шчыра жадаю, каб так і сталася.

Вечар у «Каралеўскім рэстаране» быў выдатны. Ён помніцца не толькі ўтульнасцю і прыгажосцю залы і пачакальні перад ёю, дзе стаялі сплеценыя з лазы крэслы, у якое сядзеш — і цябе нібыта захінаюць крысом, сатканым з жывых кветак, бо і сапраўды з усіх бакоў яны наплываюць, хвалююць, дурманяць, таму што сцяблінны, густа ўсеяныя імі, віюцца па баках, спінцы седала; не толькі нязвыклым, неабмежаваным выбарам напіткаў: каньякі, гарэлка, віно, шампанскае самых розных і найлепшых гатункаў; не толькі экзатычнасцю страў, калі на стол падавалі, скажам, жабіныя кумпячкі, запечаныя ў спецыяльным соусе, з падліўкаю, якая сваім колерам была надта падобная на зялёную раску сажалкі (суседка па століку сказала, што жабы ў жывым стане сёння раніцою дастаўлены самалётам з В'етнама, што адна порцыя каштуе столькі, як і модная жаночая сукенка); не толькі далікатнасцю і выкшталцонасцю абслугоўвання. Спадабалася сама атмасфера вечара — прыязная, сардэчная. Гаворка за столікамі не перакідалася з простых, чалавечых, блізкіх кожнаму тэм — сям'я, дзеці, любімыя музычныя і літаратурныя творы — на палітыку. Спявалі, танцавалі, весяліліся. Французы ўразілі сваёю раскаванасцю, непасрэднасцю, а таксама шчырым жаданнем зрабіць усё, каб нам было і цікава, і прыемна.

У Ліён мы ад'язджалі на досвітку. Рыштунак артыстаў зноў пераносілі дружнаю грамадою. Так жа, усёй кампаніяй, дзякавалі гаспадару рэстарана і шэф-повару — рыжаму, агромністаму, усмешліваму немцу, які выйшлі нас праводзіць.

Калі французы перасаджваліся з аўтобуса ў свае лімузіны, генеральны дырэктар прамовіў: «Ну вось, выдатна адпачылі, а цяпер будзем працаваць. Дзякуем усім вам за такі цудоўны вечар!»

Я не сумняваўся ў шчырасці ягоных слоў, бо сапраўды настрой у французаў быў прыўзняты. Падумалася: як натуральна ў іх спалучаецца ашчаднасць з

Сучасная балада пра царкву

**На могілках вясковых і высокіх
Драўляная царква стаіць спрадвеку
Струхлелая гнілая без крыжа
Вяскоўцы ўсё чакаюць
Што вось-вось
Абваліцца сама званіца долу
Пра іх бязбожнасць абвясціўшы свету
І вынесуць суровыя вымовы
Старшыням сельсавета і калгаса
А поп з райцэнтра будзе задаволены
і пабудуюць новую царкву
Такую новую
Хоць ты для адкрыцця
Замоў па конкурсе разумнікам тутэйшым
Стварыць які Найноўшы Запавет
Але насуперак жаданням тых вяскоўцаў
Стаіць царква на могілках высокіх
Трымае неба боскае званіцу
Старшыні жывацеюць дзяржзаказам**

**Поп малады балдзее ад Мадонны
Ржавеюць малаткі сякеры пілкі
Пачуцці словы думкі плоць і кроў.**

●

**Я жыву ля могілак. Мне—блізка...
Падыду зрэдзь часу памаўчаць
Каля бюстаў, плітаў, абеліскаў...
Мёртвых трэба роўна прывячаць.**

**Ля пампезных помнікаў, там — кветкі.
Ля другіх — сухое кветак тло...
Пастаю разгублена ля Глебкі,
Прад Янішчыц пахілю чало...**

**Караткевічаў валун паганскі
Крыл цяжкіх не можа развінуць,
Вокал Сербантовіча паганкі,
Ланцугамі сцятыя, растуць...**

**Еўдакія цягнецца да неба,
Мележ прыпадае да зямлі,
І для Палтаран цвілушку хлеба
Птушкі літасціва збераглі...**

**Велічы, Краўцовы, Гершанзоны —
Галава да ног — адзін фасон...**

**Дома ўсе. Адны для ўсіх законы.
Брацтва. Роўнасць. Мір. Свабода.
Сон...**

**Цяжка тут, між дрэў, травы і кветак,
Разважаць пра наш гаротны лёс...
Я стаю ў палоне Вашых клетак
З поўнымі вачамі Нашых слёз...**

Палявыя кветкі

**На вакне завяў букет
Палявых рамонкаў...
За вакном — вірлівы свет
Мілых пустадомкаў.**

**Ну, якраз такіх, як я,
Добрых чалавекаў...
І трымае нас зямля,
Як Алах — узбекаў,**

**У пакоры і бажбе
Зімы ўсе і леты,
Каб змагліся ў барацьбе,
Не спазнаўшы мэты...**

**Б'юць па левай — падстаўляй,
Колькі ёсць іх, шчокі...
Хочаш — праўду праслаўляй.
Хочаш — двор высокі...**

**Што ні жні, ні сей з рукі,
А зямля нас рыме...
І ў чатыры ўсе цвікі
Далакоп твой грымне...**

**І патухне белы свет
Сонечнаю гронкай,
Як засохлы той букет
Палявых рамонкаў...**

**Нашы тут, напэўна, зноў
Акрыяюць дзеткі,
Кветкі выб'юцца вясной
Абжываць палеткі...**

**І падобны на мяне
Мілы пустадомак
Зноў засушыць на вакне
Палявы рамонак...**

такім шырокім, абсалютна славянскім, жэстам. Канешне, багатыя людзі могуць дазволіць сабе многае. Але не ўсё ў нашым жыцці пераводзіцца на грошы. Ёсць яшчэ і нешта такое, што за іх не купіш. Добра, калі чалавек адчувае гэта, і ў сваіх паводзінах, учынках трымаецца меры, каб не стаць заложнікам грошай, рабом свайго багацця...

Цяпер, седзячы ў самалёце, які набліжаўся да Жэневы, я не мог не думаць і пра сённяшні дзень, калі мы — беларусы — у аб'яўленай незалежнаю, сваёй, нарэшце, дзяржаве цяжка і марудліва пачынаем вяртацца да нармальнага чалавечага жыцця. У нас, на Віцебшчыне, кажуць: «Еш, хоць расперажыся, але і працаваць не лянісяг». Гэтую спаконвечную народную мудрасць столькі гадоў разбурала «прымусоўка», праца за «палачку». Савецкая сістэма знішчала творчы дух, волю і энергію народа, ператварала людзей у маўклівых, абыякавых да ўсяго рабоў, насаджала спажывецкую мараль. Нялёгка зараз выпрастаць сагнутыя спіны, паверыць у свае сілы, эразумець, што не такія мы нягеглыя, бедныя і няшчасныя, як нам здаецца. Але зрабіць гэта трэба, бо ў новых умовах такія нашы рысы, як рахманасць, пакорлівасць, памяркоўнасць не дапамогуць пабудаваць цывілізаванае грамадства.

Перашкодаю на шляху будаўніцтва такога грамадства, якую нялёгка адолець, стала страта беларусамі пад дыктатам татальнай камуністычнай інтэрнацыяналізацыі пачуцця нацыянальнай свядомасці, самапавагі. Штодзённае прыніжэнне, знявагу свайго, роднага — мовы, культуры, традыцый — многія лічаць ужо нармальнаю з'яваю, нават не заўважаюць.

На ідэю сапраўднай беларускай дзяржаўнасці, якая патрабуе новага, разумнага, самастойнага падыходу да развіцця эканомікі, навукі, адукацыі, культуры, знешніх сувязяў, пакуль што працуюць толькі нацыянальна свядомая інтэлігенцыя, невялікая частка парламента, асобныя, нешматлікія прадстаўнікі дзяржаўных органаў. А ўсё грамадства ніяк не можа выйсці з летаргічнага сну. А таму Беларусь, дэнацыяналізаваная, анямелая і аглухлая, ачмураная артадаксальнаю камуністычнаю прапагандаю, нашпігаваная больш, чым любая іншая краіна свету, ядзернаю зброяю, перанаселеная арміяй былога СССР (на 43 цывільныя жыхары — 1 вайсковец!), адстаўнікамі, якія заўсёды выбіралі месцам пастаяннага жыхарства «бульбяную і каўбасную зямлю», уцякаючы з галоднай Расіі, розным заезджым людам, што імкнуліся сюды «на ловлю счастья и чинов», уяўляе сабою ідэальную пляцоўку для новых эксперыментаў, путчаў і пераваротаў. Сённяшняя актыўная дзейнасць на яе тэрыторыі шавіністычна настроеных эмісараў з Расіі (Гомельская, Віцебская, Магілёўская вобласці), каталіцкіх місіянераў з Польшчы (Гродзенская, Брэсцкая, Віцебская вобласці), якія паспяхова вядуць антыбеларускую прапаганду, паказвае, што нацыянальны суверэнітэт рэспублікі існуе толькі на паперы...

У дачыненні да гэтай праблемы хачу прывесці словы з артыкула «Наш доўг», які быў надрукаваны ў «Беларускім Гаспадарскім Календары на 1926 год» пад псеўданімам «Г. Б.» Хай выбачае чытач за доўгую цытату, але яна надзвычай яскрава і дакладна перадае нашую даўнюю сітуацыю, што зноў абвастраецца, і ставіць мэту, якой мы — беларусы — павінны абавязкова дамагчыся, каб не згінуць у гэтым свеце: «Работы ёсць больш, чым здаецца, і то работы дужа важнай: мы кажам аб тым пракляцці, каторае ляжыць на нашым народзе, раздзяляючы яго на дзве часці, што глядзяць адна на адну, як на чужога, як на ворага.

Мы ўжо багата пісалі аб тым, што праваслаўную веру беларус лічыць верай расейскай, каталіцтва — польскай. Поруч з гэтым у каталікоў родзіцца прыхільнасць да ўсяго польскага; праваслаўныя лічаць больш блізкім усё расейскае. А ведама, што ў нашай старонцы ад вякоў ішло і ідзе змаганне за ўласць, за культурнае панаванне над намі, між расейцамі і палякамі. І вось, праз той раздзел беларусаў на дзве часці, тая сварка, тая нянавісць, якая ёсць між расейцамі і палякамі, пераносіцца ў беларускую вёску, падымае ў ёй брата проці брата, беларуса-каталіка проці беларуса-праваслаўнага...

Проці такога ўсенароднага няшчасця мы павінны пакіраваць усе нашы сілы. Таго, што піша адзіная беларуская газета, мала: патрэбна жывое слова, патрэбен жывы прыклад еднасці і згоды між сынамі адной Маткі-Беларусі. Вось, усе свядомыя беларусы павінны ўзяцца за такую работу, толькі ў еднасці — сіла, і гэтую сілу прыдбаць можам мы самі.

Гэта і ёсць наш доўг: трэба не толькі **гаварыць** аб еднасці ўсіх беларусаў, але **жыццём сваім** шырыць згоду і братнюю любоў у народзе. Каб жа знішчожыць раздзел, які робіцца між намі, да звання, трэба звесці самую прычыну раздзелу: трэба дайсці таго, каб наша мова здабыла сабе належныя правы ў грамадскім жыцці, значыць, і ў царкве, і ў касцёле, каб праваслаўе і каталіцтва на Беларускай зямлі перастала быць расейскім і польскім, а было беларускім. Толькі тады гэтыя дзве рэлігіі не будуць дзяліць суцэльнага народу»...

Няўжо і цяпер, на краі духоўнай і фізічнай згубы, калі гісторыя, нарэшце, дала беларусам шанц, і, як відаць, апошні, каб адрадзіцца, стаць сапраўдным народам, мы бяздарна праспім, не выкарыстаем яго?

Балюча і горка думаць пра гэта, але, на вялікі жаль, такая наша рэальнасць, бо многія наспелыя нацыянальныя праблемы, як і раней, не заўважаюцца альбо рашаюцца легкадумна і павярхоўна. А таму не пашкодзіла б кіраўнікам рэспублікі, ды і ўсім беларусам, павучыцца ў іншых народаў, скажам, у тых жа французаў, не толькі прадпрымальнасці, гаспадарлівасці, ашчаднасці, але і павазе, любові да роднае мовы, культуры, уменню цвёрда адстойваць нацыянальныя інтарэсы...

Над Жэневаю вісяць нізкія цяжкія, набрынялыя вільгаццю хмары. Самалёт шукае прагал між імі, нарэшце прарваўся і пайшоў на пасадку. У аэрапорце нас чакаюць актывісты асацыяцыі дружбы «Францыя — Беларусь». Хутка праходзім мытны кантроль і вось пераступаем мяжу паміж Швейцарыяй і Францыяй, якая праходзіць тут — у будынку аэрапорта, пра што сведчаць чырвоная і сіняя палосы на падлозе. Частку аэрапорта і дарогу ад яго да сваёй дзяржаўнае мяжы арандуе Францыя. Бетонка абнесена дротам, яе не крыжуе ніякі іншы шлях, а таму аўтобус імчыць на максімальнай хуткасці. Гаспадары паказваюць «Цэрн» — буйны міжнародны цэнтр ядзерных даследаванняў у Швейцарыі, дзе маецца магутнейшы паскаральнік на 30 кіламетраў, розныя цікавыя мясціны, якія трапляюцца па дарозе.

У Ліёне ў памяшканні асацыяцыі нас сустракае шмат людзей. Сярод іх заўважаю знаёмага па першай паездцы Андрэя Васкергяна — музыканта-піяніста, актыўнага члена асацыяцыі. Яго бацька родам з Расіі, удзельнічаў у рэвалюцыі 1905 года, давялося эміграваць. А да гэтага быў праваслаўным святаром у Нахічавані. Там нарадзіўся Андрэй, якому зараз ужо 92 гады. Але энергіі, жыццялюбству гэтага чалавека можа пазайздросціць і малады. Ён успамінае тую нашу сустрэчу, жартуе, што я заспеў яго зноў у росквіце сілаў. А потым па-змоўніцку падміргнуў і кажа: «Пайшлі са мною, пакажу нешта цікавае табе». І сапраўды, радасная неспадзяванка. Андрэй Васкергян завёў мяне ў пакой, пры ўваходзе ў які напісана: «Галерэя Івана Мележа». Прыемна было ўбачыць тут вялікі фотаздымак нашага выдатнага пісьменніка, з якога мудры, шчодры душою Іван Паўлавіч са сваёю сціплаю, ледзь прыкметнаю ўсмешкаю на твары ўважліва ўглядаецца ў гэты свет. На паліцах шафаў стаяць беларускія кнігі, на сценах — рэпрадукцыі карцін, вышыванкі, льняныя ручнікі...

Дарэчы, забягаючы наперад, скажу, што ў горадзе Венісьё маецца галерэя Якуба Коласа. Мы пабылі і там. Дырэктар Літаратурнага музея Якуба Коласа Камароўская Зінаіда Мікалаеўна, якая так чакала гэтай сустрэчы, перадала старшыні гарадской асацыяцыі дружбы «Францыя—Беларусь», дырэктару школы Моніцы Перын новыя кнігі народнага паэта, сувеніры. А мы з Пятром Андрэевічам Валковічам — супрацоўнікам Беларускага камітэта абароны міру — падарылі выставу малюнкаў беларускіх дзяцей. Асаблівае захапленне выклікаў прыгожы французскі певень у ботах — твор нашай маленькай мастачкі...

І вось усіх клічуць у вялікую залу. Прывітальныя прамовы, знаёмства. Гаспадары запрашаюць выпіць з дарогі віна, крыху перакусіць. А затым пайшла гаворка пра ўладкаванне. Большая частка нашай групы будзе жыць у атэлі, астатнія — у сем'ях. Пятра Андрэевіча Валковіча запрашаюць да сябе Тэрэза і Эдуард Хаонд, мяне — Арлет Кавіён (па-французску напісанне — Кавілон). Яны — кіраўнікі Руху за мір у ліёнскім рэгіёне.

Арлет жыве ў рабочым горадзе Венісьё — спадарожніку Ліёна, працуе дырэктарам Цэнтра сацыяльнай дапамогі. Праз паўгадзіны мы ўжо былі на месцы. Кватэра метражом не надта вялікая, але ўтульная: тры пакойчыкі, зала, хол, кухня, ванная. Арлет і яе малодшай дачцэ Марыэль, якая працуе на фабрыцы, месца хапае. Ёсць і яшчэ жыхары — два вялізныя прыгожыя каты: чорны і белы, якія радасна сустракалі гаспадыню.

Зала ў кватэры нагадвае музей. Арлет любіць, як і многія жыхары заходніх краін, падарожнічаць. Збірае за год грошы, а ў час адпачынку — у шлях. Яна была ў многіх краінах не толькі Еўропы, але і Азіі, Афрыкі, Лацінскай Амерыкі. Аднойчы ўдзельнічала ў кангрэсе прыхільнікаў міру ў Маскве. І адусюль яна прывозіць кнігі, альбомы, пласцінкі з запісамі музыкі, песень, самыя розныя сувеніры.

Мне гаспадыня адвяла пакойчык побач з холам. Пасля вячэры паглядзелі некалькі тэлеперадач, але стома брала сваё, і я, сказаўшы: «Дабранач!», пакіраваў у свой пакойчык. Пасля тлумнай начы, праведзенай на нагах, і пералёту сон да мяне прыйшоў вельмі хутка.

А парыжане любяць «Божале»

Звычайна, калі распачынаецца гаворка пра гэтую краіну, то жанчыны, канешне ж, згадваюць славутыя французскія духі, іншую парфуму, моднае адзенне, а мужчыны — выдатнае віно, каньякі. Сапраўды, ва ўсім свеце ведаюць і высока цэняць прадукцыю, якая вырабляецца тут з налітых сонцам вінаградных гронак. Каля шасцідзесяці працэнтаў плошчы Францыі — гэта зямля, якая знаходзіцца ў сельскагаспадарчым ужытку. А вінаграднікі займаюць больш чым адзін мільён гектараў. У сярэднім штогод у краіне вырабляецца 60 мільёнаў гекталітраў (па 100 літраў на кожнага жыхара) высакаякасных напіткаў. Чацвёртая частка іх экспартуецца ў Германію, Швейцарыю, Англію, ЗША, Японію і іншыя краіны, а астатняе спажываюць самі французы.

Віно — гэта не проста напітак, без якога нельга ўявіць быт, жыццё любой французскай сям'і. Яно — сапраўды вагомая частка шматвяковай культуры Францыі. Вырошчваюць вінаград і вырабляюць віно тут не толькі буйныя кааператывы, але і тысячы дробных гаспадарак. Часта гэта сямейная вытворчасць: усё ляжыць на плячах мужа, жонкі і дзяцей.

Менавіта з такой гаспадаркай, якую вядуць Ніколь і Клод Жамбон, і паабяцалі нас пазнаёміць.

І вось, у нядзелю пасля абеду, наладжана вылазка ў невялікі пасёлак Вілье-Маргон, да якога ад Ліёна кіламетраў восемдзесят. Наша група на мікрааўтобусе і некалькіх легкавушках выехала раней, а майму апекуну (на паўдня) Артуру Аманджану трэба было яшчэ нешта высветліць, узгадніць, зрабіць тэрміновыя распараджэнні на заўтра, і таму нам давялося падарожнічаць самастойна.

Машына не так хутка, але ўсё ж вырвалася з шумнага горада. Праз хвілін дваццаць яна звярнула з шырокай, імклівай, перагружанай транспартам магістралі Ліён—Марсель і пачала адольваць або абгінаць пагорак за пагоркам. Па абодва бакі дарогі на плаўных схілах паўсюль — апусцелыя бязлістыя вінаграднікі. Пад стомленым восеньскім святлом заходзячага сонца іхнія абшары набываюць пяшчотны бэзава-карычневы колер, а затым патанаюць у паўзмроку.

Дагэтуль Артур вёў машыну ўпэўнена, ды вось, праязджаючы чарговы пасёлак, засумняваўся: а ці так едзем? Спыніліся і пачакалі пажылых людзей, відаць, мужа і жонку, якія няспешна крочылі па тратуары насустрач. «Вам трэба браць правей», — у адзін голас параілі яны. Праз паўкіламетра з правага боку паказалася ярка асветленая карчма. «Магчыма, гэта тут», — прамовіў Артур. Але вясёлая, святочна апранутая кампанія жанчын і мужчын, якая ўжо заходзіла ў двор карчмы, не пацвердзіла яго меркаванне і падрабязна растлумачыла куды ехаць. «Прашу прабачыць,— усміхнуўся вадзіцель. — Мы праскочылі патрэбнае месца. Я ў гэтых краях быў даўнавата. Ды нічога, цяпер знойдзем».

І сапраўды, праз колькі хвілін мы ўжо былі ў пасёлку. Артур звярнуў з цэнтральнай вуліцы і спыніў машыну ў ціхім завулку каля старога каменнага дома. Невялікая брамка ў вялізных арачных драўляных варотах, у якую мы пастукаліся, адчынілася. Трапляем у агромністы склеп. Тут холадна, нашы крокі па бетоннай падлозе гулка аддаюцца пад высокай столлю. У глыбіні памяшкання каля вялізных паліц з бочкамі ідзе ўжо зацікаўленая гамонка. Госці абступілі гаспадара — каржакаватага, з абветраным тварам, упэўненага, годнага ў рухах чалавека. Падыходзім і, пасля знаёмства, услухоўваемся ў яго ныя словы. Перакладчык Ігар Раманаў стараецца дакладна перадаць не толькі змест, але і эмацыянальныя адценні гаворкі Клода Жамбон:

— Наша гаспадарка невялікая—шэсць гектараў. Чатыры з іх — спадчына ад бацькоў, а яшчэ два ўзялі ў арэнду. Але клопатаў хапае. Вінаградная лаза — далікатнае божае стварэнне. За ёю, як за дзецьмі, трэба ўвесь час наглядаць,

(Працяг на стар. 10—11).

НЯСПРАЎДЖАНЫ ДАР КАХАННЯ

«Тры сястры» А. Чэхава ў Акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы

Цьмянеюць свечкі ў багатых нізкіх свяцільнях: усё падрыхтавана да ад'езду. І першыя словы Вольгі, старэйшай сястры, — пра мінулае, пра жыццё сясцёр з бацькамі ў Маскве.

Паводле тэксту п'есы мы ведаем, што на сцэне цяпер — майская раніца, імяніны Ірыны, але свяцільні ўкручаны ў анучы — і ў свята — змрочны настрой. і ненатуральна ад пачатку гучаць словы пра хуткае вяртанне ў Маскву,—каб няспраўдзіцца. «Масква» ў п'есе Чэхава —не геаграфічнае паняцце, не канкрэтны, існы горад — гэта Рым гогалеўскага вар'ята, згублены рай, зямля абетаваная для трох прыўкрасных кабет, якія не хочуць пачувацца тутэйшымі; жывучы тут, не ў стане цешыцца сумнай правінцыйнай цяперштчынай, не ўважаюць яе за жыццё. не бяруць удзелу ў ёй: і жыццё жорстка помсціць ім... Для сясцёр істотныя толькі мінулае ды будучыня.

Амаль на памяць ведаю п'есу, але ў перакладзе Уладзіміра Някляева яна гучыць натуральна ды адначасова вытанчана. Цяжка ставіць Чэхава: дзеянне прыхаванае, апавядальныя маналогі персанажаў скіраваны проста да гледачоў... Вось меншая з сясцёр, Ірына, спадзяецца-летуценіць пра будучае каханне (якое, вядома, напаткае ў Маскве), ды не заўважае закаханага барона Тузенбаха. Гэткая дзявочая зацятасць проста-такі выдае на тое, што нічога не спраўдзіцца. і таму ў голасе Ірыны (Н. Курсевіч) чуваць істэрычныя ноты.

Да Машы, сярэдняе сястры (А. Сідарава), перадусім пасуе вызначэнне «мажная кабетка». Дый хто ж гэта пэўна давёў, што яна мусіць быць інакшаю? Тое, што Маша выбітна грае на раялі. адно дакляруецца, а на сцэне — вабная самотная кабетка, чый муж (У. Рагаўцоў) кажа банальнасці, а ёй няёмка, ды яна насуперак усяму ды ўсім хоча шчасця — тут і цяпер, і хто асудзіць яе за гэта? Толькі аднаму няможна даць веры, як ні цвялі сваё ўяўленне: у Вяршыніна А. Мілаванава «паводле вызначэння» закахацца немагчыма. Лепей за ўсё было б скасаваць Машыны словы пра ягоную вайсковую паставу, як дэманстраваць пры гэтым каржакаватасць ды нязграбнасць выканаўцы. Мне пашэнціла пабачыць у ролі Вяршыніна абаяльнага Л. Губанава ў МХАТаўскай пастаноўцы дваццацігадовае даўніны (В. Станіцын рэканструяваў яе, знакамітую, перадваенную, звязаную з імем В. І. Нeміровіча-Данчанкі), рэканструкцыю музейную, безжыццёвую. А калі Вяршынін і не абаяльны, дык што ж застаецца ад ролі? Доўгія непераканаўчыя маналогі, насуперак якім у Вяршыніна закахалася Маша? Сучаснікі згадвалі, як вабіў у гэтай ролі сам Станіслаўскі, мусібыць, фактура артыста адыграла ў поспеху не апошнюю ролю.

Антытэза Ірыне ў спектаклі — гэта спачатку нявеста, а потым жонка брата Андрэя Наташа (З. Белахвосцік). У першым акце і тая, і другая — дзяўчаты «на выданні» (Наташа не тое, што Ірына — адразу прымае прапанову рукі і сэрца). Сёстры ад пачатку ставяцца да Наташы звысоку, хоць заўвага Вольгі пра зялёны пасачак да ружовай сукенкі адзіная, на маю думку, бестактоўнасць. Добра, што ў спектаклі В. Раеўскага Наташа маладая ды вабная, што не замінае ёй спаквала сплюжэць, разбэсціцца, раздурыцца; у спектаклях, якія давялося пабачыць калісь, прадузятасць сясцёр тлумачылася несамавітасцю актрыс, што выконвалі ролю Наташы. «Яна — маці, і значыць, — яе рацыя»... (Так казаў тургенеўскі Базараў). Найпершы глядацкі пратэст, думаю, цяпер не можа выклікаць тое, што да Наташы заляцаецца Пратапопаў (а яна заляцанні прымае, чым міжволі спрыяе кар'еры мужа), — сучасніка гэтым не здзівіць. Альбо тое, што Наташа выжывае сёстраў з дому—трываюць, церпяць дый годзе... А ў эпізодзе пажару, калі Наташа ганяе старую няньку (С. Станюта), глядацкае раздражненне выклікае ўжо Вольга, што бяссільна прыцiскае пальцы да скроняў... Ды ў апошнім акце, калі вялікомная, элегантная Вольга — начальніца гімназіі складае візіт быламу дому сясцёр, разам з ёй наязджае і нянька—дагледжаная, прыбраная, высакародная, як і ўсе гераіні Стэфаніі Станюты, нечакана для сябе разумееш: жыць, як набяжыць, як звыкла, як умеем — Вольга не хоча... Бо ў адказ на зняваґу можна не зняважыць!

А. Сідарава (Маша), Т. Пузіноўская (Вольга). Н. Курсевіч (Ірына).

Фота Р. МАЛІШКЕВІЧА.

Вольга, якую бліскуча спраўджвае Тамара Пузіноўская, — сэнсавы цэнтр пастаноўкі. Больш за каго іншага да яе пасуе вызначэнне «прыўкрасная кабета»; усё яе аблічча, далікатна стылізаванае пад мадэрн пачатку стагоддзя, нагадвае эстэтычна адукаванаму гледачу малюнкі Бердслея, нават ранніх прэрафаэлітаў: высокая, танюткая, як трысцінка, з пышнай высокай прычоскай, яна перад усім уражвае пластычнасцю, штораз прыпыняючы для гледачоў цудоўныя імгненні свайго сцэнічнага існавання, але не пакідаючы пры гэтым уражання штучнасці. Рэжысёрская задума, паводле якой самая эфектная выканаўца вылучана менавіта на ролю Вольгі, акрэсліла адметнае прачытанне п'есы. Згадваецца Вольга вядомай МХАТаўскай пастаноўкі — калі ў пачатку п'есы яна абвяшчала, што ёй ужо 28, дык актрысе, што абвяшчала, было ніяк не менш за пяцьдзесят. Дый роля яе мусіла быць не першаю: каханне, страсці, разгубленасць аддадзены Машы і Ірыне. А якая ж тэма Вольгі — старэйшай сястры? Яна, Вольга, у выкананні Т. Пузіноўскай — увасабляе шляхетнасць, годнасць, трывушчасць, хоць і стамляецца яна ў гімназіі (як меншая сястра на сваёй пошце) і сама прызнаецца, як сярдуе ды злуе на дзяўчатак, ды калі мы глядзім на гэтую Вольгу, дык ледзь не зайздросцім яе вучаніцам. Гэта не мадмуазель Ку-ку з «Безыменнай зоркі» Эмінеску, аблудная альбо жорсткая. Так, яна паздросціць, раўнуе Машу да Вяршыніна, ды выяўляе сваю паздрасць, не губляючы ні годнасці, ні далікатнасці. Так, яна прызнаецца, што спраўдзіцца кабеце можна праз замуства і мацярынства, але калі гэта ёй не дадзена, не кідаецца ў істэрыку, не шукае спагады. Няспраўджаны дар кахання... увасабляе старэйшая сястра. Таму здаецца правільным, што ў купалаўскім спектаклі Маша не іграе трагедыю разлукі з Вяршыніным — гэта, хутчэй, драма пустаты. Трагічна, па сутнасці, толькі апошняе спатканне Ірыны з Тузенбахам, спатканне-пытанне: жыць, не жыць? Колькі разоў бачыла «Тры сястры», столькі наракала на Ірыну — здаецца, каб зважала яна не адно на сябе, на сваю душу, «дарагі раяль, ключ ад якога згублены», а сказала б Тузенбаху пра каханне, — а любоў, бывае, спяшаецца на самы гук гэткіх словаў — і баронава жыццё было б уратавана.

Пераканаўча, пэўна іграе бессаромнага дзядка Чабутыкіна Г. Аўсяннікаў, які з «дабрадушнасцю эгаізму» карыстаецца з добрага стаўлення да сябе трох безабаронных кабет таму толькі, што нібыта кахаў іх маці. Штораз наведваецца ў гасцінны дом Салёны (М. Кірычэнка), мімаходзь з разлікам касуючы магчымае шчасце нібыта каханай Ірыны. Што і казаць — нейкія монстры атульваюць трох цудоўных жанчын. Так-так, менавіта трох; калі напрыканцы спектакля тры да немагчымасці цудоўныя, кволыя паставы застаюцца адны на авансцэне, і Вольга. падтрымліваючы сясцёр, трагічным тонам прамаўляе словы спадзявання, яны, словы, звернуты проста да нас, словы «Трэба жыць!». І мы разумеем: менавіта гэтым жанчынам выпадуць і мітусня дзвюх рэвалюцый, і голад, і холад ваеннага камунізму, і чырвоны тэрор, і сталінскія лагеры.

Магу прызнацца, дзіўна я пачувалася: чаму менавіта цяпер, чаму менавіта «Трох сясцёр» абраў для пастаноўкі Валерый Раеўскі? Якое сугучча нашаму часу пачуў ён у гэтай п'есе і хоча, каб пачулі і мы?

Перакідаючы нам масток са сваіх зусім не цудоўных далячыняў (гэта нам з нашым досведам лягчэй пабачыць шчасце ў мінулым, як у будучым), да нас звяртаецца старэйшая з сёстраў — «Трэба жыць»...

Любоў ТУРБІНА.

ЛІЁНСКІ ТЫДЗЕНЬ

(Пачатак на стар. 8—9).

лашчыць, песціць. Мы з жонкаю працуем звычайна па адзінаццаць-дванаццаць гадзін у дзень. Нават зімою. Абразаем, падкормліваем лазу. Зімы такой, як у вас, тут няма. Ніжэй аднаго градуса цяпла тэмпература звычайна не апускаецца ніколі. Таму многае можна зрабіць і за зіму. Атрымліваем штогод каля 240 гекталітраў віна.

Просім гаспадара пракаменціраваць увесь вытворчы працэс—ад вырошчвання вінаграда і да гатовай прадукцыі.

— Растлумачыць усё гэта не так проста,—усміхаецца Клод.—І ўсё ж паспрабую. У нашым раёне дзевятнаццаць кааператываў па вытворчасці віна, але не ўсе яны прадаюць яго. Восемдзесят працэнтаў выробленага маладога віна прадаецца оптам фірмам, якія затым даводзяць яго, бутыліруюць і прадаюць. Мы ў сваіх гаспадарках таксама маем невялікую вытворчасць. Напрыклад, я бутылірую і прадаю толькі дзесяць працэнтаў выробленага віна. Свайго магазіна няма. Пакупнікі, а многія з іх пастаянныя, прыязджаюць да мяне сюды—у гэты склеп і могуць набыць патрэбную колькасць віна. Сам я ўсё не магу зрабіць. Даводзіцца наймаць спецыялістаў, якія фільтруюць віно, даводзяць да пэўнай кандыцыі ў залежнасці ад запланаванай якасці. Вось, напрыклад, наша знакамітае «Божале». Яно падзяляецца на такія гатункі: звычайнае, вясковае і калекцыйнае. Віно патрабуе не толькі клопатаў, але і часу. Чым даўжэй вытрымка, тым яно смачнейшае, якаснейшае.

Спецыялістам, якія дапамагаюць, плачу па адным франку за кожную бутэльку віна. А тару мы набываем на прадпрыемствах, якія не толькі выробляюць бутэлькі, але і гарантуюць іх выключную чысціню, стэрыльнасць.

Усіх цікавіць, якія падаткі даводзіцца выплачваць і што маюць Ніколь і Клод з гаспадаркі. Гаспадар крыху памаўчаў, а потым кажа:

— Тут таксама арыфметыка доўгая і складаная. Падаткі на выраб спіртнога вялікія, дзяржава мае ад гэтага значны прыбытак. А пачынаюцца падаткі з набыцця коркаў. Іх прадае нам падаткавая інспекцыя. Коркі маюць свой знак. Калі яго няма, то прадаваць віно небяспечна —накладаецца вялікі штраф. А затым ідзе прамы падатак на прыбытак з сельскай гаспадаркі, далей—на развіццё вінаробства, на ўтрыманне навукова-даследчых інстытутаў, на рэкламу, у фонд прафсаюзаў вінаробаў. Набіраецца кругленькая сума.

Чысты штомесячны прыбытак у гэтым годзе—6400 франкаў. Бываюць лепшыя часы. Самы ўдалы, ураджайны быў 1989 год. Тады нам пашчасціла прадаць віна на 600 тысяч франкаў. Але зноў жа падаткі, вялікая сума была ўкладзена ў развіццё гаспадаркі. А сёлета кепскі ўраджай па ўсёй Францыі. Толькі адну трэць ад звычайнага збору атрымалі. Бо ў нашай справе ўсё мае значэнне: як размешчаны вінаграднікі на схілах пагоркаў да сонца, якая вышыня над узроўнем мора, якая глеба. Я сказаў бы, нават не наша праца. Усё залежыць ад надвор'я, ад божай волі.

Але я ўжо занадта разгаварыўся. Давайце падыдзем да сталоў, будзем і гаманіць, і смакаваць віно.

Клод прынёс з бакоўкі і паставіў на сталы дзесяткі чатыры нейкіх мініяцюрных металічных місачак, некалькі талерак з кавалачкамі мяса, запечанымі ў цесце, расклаў відэльцы.

— Што такое віно?—весела прамаўляе гаспадар.—Гэта таямніца, якую нікому не суджана разгадаць. Скажам, вы ведаеце, што ў чырвоным віне больш за 450 кампанентаў, каля 400 смакавых адценняў, пахаў? Зараз пакаштуем некалькі гатункаў «Божале», і вы адчуеце, як розняцца ўсе яны. А смакаваць віно будзем не з фужэраў, а са спецыяльнага посуду. Бярыце гэтыя металічныя місачкі, прасоўвайце ў вушка ўказальны палец, а вялікі кладзіце зверху на вось гэты пялёстак. Ну што, зручна трымаць? А цяпер нальём віна. Бачыце, як яно іграе, пераліваецца ў місачцы, бо дно яе не гладкае, а рэльефнае. Так вызначаецца патрэбны колер. Гэта тычыцца толькі чырвонага віна. Для белага і залацістага — свой посуд.

Дэгустацыя распачалася. Гаспадар разлівае розныя гатункі «Божале», запрашае пакаштаваць мяса, якое аказалася трусіным і вельмі смачна прыгатаваным. Мы частуемся, ды гаворка не перапыняецца. Зноў захоплена, паэтычна, апавядае пра сваю працу Клод, што само па сабе цікава. Але ўражвае яшчэ і тое, як добра ведае ён—звычайны працаўнік —наогул становішча ў сельскай гаспадарцы Францыі, які шырокі ў яго кругагляд, якая глыбокая дасведчанасць. З вялікай заклапочанасцю Клод гаворыць пра тое, што стала цяжка індывідуальным вытворцам збываць сваю прадукцыю. Адзіны еўрапейскі рынак дазваляе іншым краінам завозіць у Францыю свае прадукты. Цэны на віно збіваюцца вялікімі пастаўкамі з Іспаніі, Італіі, нават з Чылі. Неспрыяльная сітуацыя цяпер для вытворцаў мяса. Яно ў значных аб'ёмах паступае з Германіі, Польшчы, Балгарыі. Толькі праз Германію ўвезена 800 тысяч галоў жывёлы. Асноўная колькасць яе—з былой ГДР, дзе пры адкорме актыўна выкарыстоўваліся бялковыя канцэнтраты, хімічныя дабаўкі, дзе было не такое прадуктыўнае пагалоўе, як у ФРГ. І немцы зараз хочуць яго збыць, каб развіваць жывёлагадоўлю ва ўсходнім рэгіёне па-новаму, на належным узроўні. Наплыў такой колькасці мяса рэзка панізіў цэны на яго ў Францыі. Канешне, з аднаго боку гэта для пакупнікоў выгадна, а з другога—сваё мяса, хоць і даражэйшае, больш якаснае, не шкоднае для здароўя людзей.

Клод робіць чарговы абход гасцей: «Ну і як падалося вам «Божале»?» Мы хвалім віно, дзякуем і жартуем: «Калі ў вас такія праблемы са збытам, то прадавайце яго ў Беларусь. У нас зараз віна зусім няма. Усё раскупяць». Клод усміхаецца: «Я згодны, але ведаю, што і ў вас ёсць праблема: няма валюты, каб закупіць віно». А потым дадае сур'ёзна: «Экспартам у нас займаюцца толькі буйныя фірмы. Для нашай гаспадаркі гэта надта накладна, не пацягнем такі воз. Будзем пакуль абслугоўваць мясцовых пакупнікоў».

А пакуль паклонімся Карлсану,

або Цыркавая сітуацыя

СКАЖУ Я ВАМ, не так ужо гэта і смешна, калі цыркавая сітуацыя ўзнікае ў самім цырку. Памятаеце, што здарылася пасля колішняй публікацыі «Ключы ад цырка Беларусі»? Мы рэпліку давалі — «Цыркавы трук» з міліцыяй» («ЛіМ» за 27.03.92 г.). Дык жа яна натхніла адміністрацыю дзяржцырка на новы фокус: начальнік варты... знік! Як тут і не было. (Ну, звольнілі чалавека. І ўвесь фокус. І зусім не смешна).

На самім манежы куды весялей, чым за яго кулісамі. Героі нашых публікацый, яны ж і пацярпелыя, запрасілі паглядзець, што робіцца на арэне летняга цырка. Пра яго існаванне ў горадзе ведаюць далёка не ўсе, і дарога да шапіто на вуліцы Арлоўскай пакуль не асвоена мінчанамі. Відаць, рэклама чэрвеньскіх вечаровых прадстаўленняў не на ўзроўні аказалася. Так што амаль пуставаў на пачатку лета цырк у двухмільённым (ды з тысячамі прыезджых) горадзе.

Вось тады нашы знаёмцы В. Маторын, В. Кашуба ды В. Крамянецкі, энтузіясты стварэння цырка Беларусі, так і не атрымаўшы магчымасці рэпеціраваць у стацыянарных умовах першую задуманую імі нацыянальную праграму, ухапіліся за ўжо гатовую, зборную, што «гарэла» пад купалам шапіто. Прыдумалі новую сцэнарную канву, звярнуўшыся па дапамогу да папулярнага ва ўсім свеце Карлсана, які жыве на даху, дадалі ўжо гатовыя нумары беларускіх цыркавых артыстаў, заняліся рэкламай, — і прывабная для дзяцей цыркавая казка пачала збіраць поўную залу гледачоў. Маленькіх у суправаджэнні старэйшых.

Мова цыркавога мастацтва, як і «лексіка» спорту, інтэрнацыянальная. І на пару фанаграм рускіх народных песень, адпаведныя касцюмы ды «матрёшечный» рэквізіт — усяго толькі «абгортку» асобных нумароў, — можна не зважаць: праграму ж давялося «кроіць» з прапаноў Расійскай цыркавой кампаніі. Тым больш, усё астатняе — плён фантазіі ды арганізатарска-творчых высілкаў нашых землякоў на чале з рэжысёрам-пастаноўшчыкам Валерыем Маторыным. Ён, дарэчы, сам працуе ў манежы, з адметным артыстызмам дэманструючы разнапланавае мастацтва клоуна. То ён элегантны (у цыліндры й фраку!) казачнік з мяккімі добрымі манерамі. То ён зламыснік з «чужым» нізкім голасам ды гратэскна-хуліганскай знешнасцю. Гэты грабежнік разам са сваім кампаньёнам наважваецца скрасці чарадзейны званочак веселуна Карлсана, які ўсіх запрасіў на дах, каб паказаць розныя дзівосы...

Дык што дзівосы? Былі! Гімнасты, акрабаты, эквілібрысты, фокуснікі, жанглёры... І дрэсіраваныя жывёліны на прыёме ў доктара Айбаліта ды на пажары ў кашэчым доме. Беларускія артысты добра паказаліся: група пад кіраўніцтвам Леаніда Парнюшкі, Алеся Гулевіч, Сяргей Дудар...

Гэтыя б дзівосы ды ва ўмовы цырка стацыянарнага, належным чынам аснашчанага-абсталяванага. Ды каб на арэну выйшаў калі-небудзь (следам за ўлюбёнцам усёй дзятвы Карлсанам) і герой беларускіх казак — Пакацігарошак, напрыклад, з прыгодамі якога таксама можна было б звязаць цыркавыя нумары і зладзіць займальную фабулу...

Мары, мары... Калі тое будзе! Дзякуй хоць Карлсану — дапамог энтузіястам утрымацца на мяжы роспачы, не апусціць рукі. Спектакль, зроблены імі, вымагае няшмат атрыбутыкі, просты для пастаноўкі ў вандроўных умовах, мабільны — нездарма яго купляюць для пракату польскія калегі. А яшчэ прапанавалі В. Маторын, В. Кашуба ды В. Крамянецкі замяніць маскоўскіх артыстаў беларускімі, пакінуўшы толькі нумары дрэсіроўшчыка А. Папова (аналагічнага ў сябе няма), і паказваць праграму, пакуль тыя халады, у летнім цырку: пры добрай рэкламе гледачы знойдуцца, шапіто ў прастоі не будзе, прынясе прыбытак. Між іншым, і Міністэрства культуры гэты намер ухваляе-падтрымлівае, як і саму ідэю стварэння нацыянальнага цырка Беларусі, пра што распавядалася ў сёлетняй лімаўскай публікацыі (гл. нумар за 6.03.92 г.).

Дзякуй міністэрству на добрым слове... Але што ёсць слова на фоне ўчынкаў тых, каму ідэі ды дзеянні заснавальнікаў альтэрнатыўнага цырка не даспадобы? Гаспадары памяшкання не даюць беларускім артыстам рэпеціраваць на манежы, пакуль кожны з іх не заплаціць за арэнду 2,5 тыс. рублёў (?!). Без аніякае платы дазваляюць займацца ў сваіх залах спартыўныя арганізацыі, кіраўнікі заводскіх палацаў культуры, а тут...

Узгадаваць артыстаў для нацыянальнага цырка Беларусі — хіба гэта не дзяржаўны клопат? Чаму ж тады дырэкцыя дзяржцырка займае такую недарэчную і недальнабачную пазіцыю ў стасунках са сваімі, здавалася б, роднымі дзецьмі: хочаш увайсці ў дом — плаці?

Сумна ўсміхаюцца ветэраны цырка: «Гэта ж амаль тое самае, што, сустрэўшы ў роднай хаце сына, які вярнуўся з далёкіх краёў, бацькі прад'яўляць яму рахунак «за пастой». Гаспадар «хаты», дырэктар Мінскага дзяржцырка І. Пашкевіч ніякіх нашых довадаў не прымае. Пад гэтым дахам квітнее прымітыўны, але, відаць, вялікі гандаль: нават афішы на праспекце заклікаюць наведаць гандлёвы цэнтр у цырку! У Міністэрстве культуры нам параілі пашукаць з І. Пашкевічам агульную мову. А яшчэ лепей — пацярпець два гады: роўна столькі засталося дырэктару да пенсіі. Маўляў, вы ва ўсім маеце рацыю, але трэба ж чалавека пашкадаваць, даць яму дабыць да пенсіі на пасадзе, не выкідаць жа ў белы свет...»

Цярпець-то можна, ды толькі два гады ў творчым працэсе — вельмі многа! Можна і пацярпець, але на каго потым наракаць, калі разбягуцца хто куды, адчуўшы сябе ашуканымі, маладыя артысты, калі страцяць спартыўную форму надзеі нашай цыркавой акрабатыкі, калі... Цікава, што дырэктар Гомельскага цырка Я. Лабовіч гатовы хоць сёння, і бясплатна, прадаставіць памяшканне для рэпетыцый удзельнікам першай беларускай праграмы. Ну, а ў Мінску...

«А ў Мінску, — працягваюць В. Маторын, В. Кашуба ды В. Крамянецкі, — Пашкевіч ствараe сваю «беларускую» праграму пад назваю «Заўсёды свята». Схаваўшыся за беларускія апранахі, у якія прыбяруцца запрошаныя для ўдзелу ў прадстаўленні расійскія артысты, ён адрапартуе пра ўклад у нацыянальнае цыркавое мастацтва. Адыграўшы прэм'еру належны тэрмін, гастралёры з'едуць, а беларускія артысты (для іх гэтае «Заўсёды свята» будзе чорным днём) так і застануцца за парогам свайго цыркавога дома, які зрабіўся чужым...»

Дык, можа, добры Карлсан з дапамогай свайго чарадзейнага званочка спыніць, нарэшце, відавочную несправядлівасць ды бязладдзе? Але ж ёсць у нас адказнае і за цыркавую сітуацыю ў рэспубліцы Міністэрства культуры! Ёсць, урэшце, і генеральны дырэктар Рэспубліканскага цэнтра эстрады і цырка А. Літвіновіч. Будзем спадзявацца, што чалавек ён невыпадковы на сваёй пасадзе і як свядомы кіраўнік паспрыяе, каб дырэктар дзяржцырка І. Пашкевіч і дырэктар летняга цырка Ю. Навумовіч не цкавалі сваіх «родных дзяцей» з парога, не абдзіралі як ліпку, а стварылі спрыяльныя ўмовы для ўзгадавання будучых беларускіх «зорак» манежа.

С. БЕРАСЦЕНЬ.

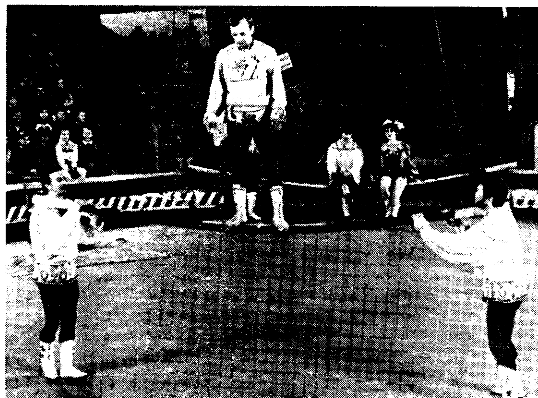

На здымках — фрагменты праграмы.

Фота У. ПАНАДЫ.

Калі гаспадар падышоў да мяне, каб яшчэ раз наліць віна, я спытаў: «Скажыце, Клод, вы задаволены сваім лёсам? Даводзіцца ж працаваць па дванаццаць гадзін, планаваць, лічыць, іншыя клопаты. Пытаю, таму што ў нас цяпер пачынаюць узнікаць фермерскія гаспадаркі. Але гэты працэс стрымліваюць камандзіры калгасна-саўгаснай вытворчасці, ды і самі людзі яшчэ сумняваюцца».

Клод уважліва паглядзеў мне ў вочы, падумаў і няспешна мовіў:

— Адкажу так—у кожнага чалавека ёсць свае схільнасці. Галоўнае, каб не было гвалту над ім. Хай сам вырашае, што яму рабіць. Скажам, я не магу сябе ўявіць без гэтай зямлі, палітай потам маіх продкаў, без вінаграднай лазы. Канешне ж, трэба шчыраваць, проста так нічога не даецца. Але я сваім жыццём задаволены. Усё, што маю, дала мне зямля. А нехта шукае сваю долю ў горадзе. І на здароўе. Павінен быць выбар. Я зрабіў яго. Гэта так, як з віном. Напрыклад, ліёнцы аддаюць перавагу «Берагу Роны (Кот дзю Рон)», а парыжане любяць «Божале»...

Слухаў я гэтага спакойнага, упэўненага чалавека, які цвёрда стаіць на сваёй зямлі, і думаў: «Колькі ж беларускіх гаспадароў, такіх, як Клод, было вынішчана за гады савецкай улады: выселена на смерць у Сібір, на Поўнач, закатавана ў сталінскіх канцлагерах, расстраляна? Колькі пакутаў зведалі іхнія жонкі і дзеці, калі нават камусьці з іх пашчасціла ўратавацца ад смерці? Колькі сялянскіх сыноў і дачок загінула ў апошнюю вайну, колькі іх вымелі з нашых вёсак вярбоўкі, наборы рабочай сілы на «грандыёзныя будоўлі веку»?»

Падлічыць гэта немагчыма. Ды і лічбы не пакажуць усё, не раскажуць пра мільёны скалечаных чалавечых лёсаў. Больш красамоўна пра трагедыю беларускага сялянства сведчаць апусцелыя вёскі, палі і лугі, што зарастаюць хмызняком, чахмарнікам і чартапалохам, нястача танных і якасных прадуктаў у нашых крамах, панылаcць і абыякавасць, якія пасяліліся ў душах людзей.

У кожнага народа няма большага багацця, чым зямля, яе нетры. Заўсёды яна была і карміцелькай, і запасам трываласці чалавека. Зямля і чалавек паяднаны спрадвеку, і гэтую повязь нельга рушыць. Але палітычныя фанатыкі, правадыры рэвалюцыі, якія самі не працавалі ніколі, не маглі адрозніць ячмень ад аўса, распачалі над сялянствам свае дзікунскія эксперыменты. І вось вынік.

Як абрыдлі ўжо ўсім словы, што часта гучаць у часе сесій беларускага парламента: «Наша задача—накарміць народ». Ды пабойцеся Бога, шаноўныя! Ніколі не накарміў і не накорміць народ ніхто, апроч яго самога. Спыніце пустапарожнія спрэчкі, прыміце справядлівыя законы, дайце народу зямлю і волю, і не вы, а ён накорміць, апране і абуе і сябе, і вас.

Канешне ж, ніхто не заклікае нішчыць тыя калгасы і саўгасы, дзе вытворчасць наладжана, знаходзіцца на стабільным высокім узроўні. Няма сумніву і ў тым, што станаўленне фермерства будзе надзвычай цяжкім і працяглым па часе. Псіхалогія адбывалаўкі-ўраўнілаўкі, якую ў галовах людзей выпрацавала і замацавала практыка калектыўнага гаспадарання на зямлі ў яе савецкім варыянце, жывучая, і яе адным махам не пераадолець. Знаёмыя механізатары, неблагія па нашых мерках працаўнікі, калі заходзіць гаворка пра фермерства, кажуць: «Гэта ж мне давядзецца працаваць ад цямна да цямна. Самому трэба будзе планаваць, лічыць, думаць, каб не прагарэць. А сёння мне думаць не трэба, на гэта ёсць старшыня, аграномы, інжынеры. Калі ж нешта не так—спішацца, калгас вялікі. А я пяць-шэсць гадзін адпрацаваў — і ўсё. Трактар у руках, паліва дармовае, калгаснае. Каму дроў, сена прывёз, каму ўзараў пляц, каму яшчэ нешта зрабіў—глядзіш, і пляшка ёсць, і грошы. Выпіў, закусіў, спакойна выспаўся—і галава не баліць. Ніякага багацця мне не трэба, і так добра». А людзі пенсійнага ўзросту гавораць так: «Мы б узялі зямлю, але сіла ўжо не тая, не выцягнем».

Так, сённяшняя вёска і яе людзі зусім не такія, якімі яны былі раней. Пачварная таталітарная рэпрэсіўная сістэма, якая навісала змрочным ценем над сялянінам, вытравіла з душы вясковага чалавека пачуццё гаспадарскай апантанасці, разбурыла спаконвечныя мудрыя традыцыі. І ўсё ж не да канца. Варта толькі ўспомніць, колькі сельскагаспадарчай прадукцыі паступае з хлеўчукоў і прысядзібных участкаў (напрыклад, бульбы—каля 70 працэнтаў ад агульнай колькасці), дзе ўсё робіцца рукамі, дзе ўся механізацыя—вілы, рыдлёўка, матыга, а ў лепшым выпадку—адзін конь на цэлую вёску. А паглядзіце, як пацягнуліся да зямлі гарадскія жыхары, з якімі пакутамі, але ж вырошчваюць яны нейкую бульбіну, памідорыну, гурок на свой стол.

Зямля прыцягвае, яна абавязкова дачакаецца прыходу сапраўдных гаспадароў. Нельга не разумець, што новыя мільярды рублёў, укладзеныя ў стратныя калгасы і саўгасы, як і раней, будуць выкінуты на вецер. Гэтыя сродкі павінны трапіць у рукі зацікаўленых людзей, якім сёння патрэбны і пазыка, і тэхніка, і ўгнаенні, і насенне, і будаўнічыя матэрыялы. З адною рыдлёўкаю фермерам не станеш.

Але дзе там, паспрабуй усё гэта атрымаць! Затое цяпер, як чума, коціцца па беларускай вёсцы «начальніцкая прыхватызацыя». За бясцэнак камандзіры калгасна-саўгаснай вытворчасці скупляюць машыны, будаўнічыя матэрыялы і многае іншае для сябе і сваіх родзічаў, сяброў, па сутнасці, раскрадаюць народнае дабро.

Пакуль не позна, вёску трэба ратаваць. І змогуць уратаваць яе пры паўсядзённай увазе і падтрымцы дзяржавы не дачаснікі, не «перакаці-поле», а гаспадары, бо, як гаворыцца ў «Першым пасланні да карынфянаў святога апостала Паўла»: «...кто пашет, должен пахать с надеждою, и кто молотит, должен молотить с надеждою получить ожидаемое».

Чалавек, у якога няма нічога, апроч ягоных рук,—гэта раб. Любая ўласнасць, кавалак сваёй зямлі даюць яму свабоду, незалежнасць, самастойнасць, вяртаюць знішчаную таталітарнай сістэмай годнасць, без якой нельга ў гэтым свеце нармальна жыць і ствараць.

Усе мы—дзеці зямлі-матухны. Без яе няма жыцця. І жыць на ёй нельга адным днём альбо пяцігодкамі. Зямля вечная, але толькі пры адной умове: яе трэба пастаянна любіць і шанаваць. Пра ўсё гэта думаў я, пакідаючы гасцінную сялібу Ніколь і Клода Жамбон.

(Працяг будзе).

Зберагала памяць пра Максіма...

20 ліпеня споўнілася 80 гадоў з дня нараджэння Наталлі Глебаўны Кунцэвіч, стрыечнай пляменніцы Максіма Багдановіча. Інжынер па адукацыі і прафесіі, высокакультурны і сціплы чалавек, яна многія гады захоўвала скарбы сям'і Багдановічаў. У яе пісьмовым стале захоўваліся лісты бацькі М. Багдановіча Адама Ягоравіча, стрыечнай сястры паэта Ганны Іванаўны Гапановіч, стрыечнага брата Пятра Іванавіча Гапановіча. Сярод іх былі нават два дзіцячыя лісты старэйшага брата Максіма — Вадзіма. Усе яны адрасаваны маці Наталлі Глебаўны — Веры Іванаўне Гапановіч (у замужжы — Кунцэвіч). Гэтая перапіска, вялікую частку якой Наталля Глебаўна перадала на Радзіму, дазволіла нам даведацца пра асяроддзе, у якім рос, жыў і тварыў наш славуты паэт. Есць у гэтых лістах і згадкі і выказванні сваякоў пра Максіма Багдановіча.

Але самае цікавае, што захавала Наталля Глебаўна, гэта рукапісны зборнік вершаў М. Багдановіча ва ўласным перакладзе на рускую мову «Зеленя». У першым томе «Твораў» 1927 года выдання «Зеленя» друкавалі не з арыгінала, а з копіі, зробленай стрыечным братам Максіма — Андрэем Трыфанавічам Галаванам. Аўтограф «Зеленя», падараваны М. Багдановічам стрыечнай сястры Нюсе (Ганне Іванаўне Гапановіч), захоўваўся ў яе, пасля яе смерці, з 1941 года — у яе сястры Веры Іванаўны; пасля смерці Веры Іванаўны, з 1949 года — у яе дачкі Н. Кунцэвіч.

Захавала Наталля Глебаўна і некалькі экземпляраў кнігі М. Багдановіча «Вянок» з яго ўласнаручным дарунковым надпісам.

Пакой, у якім жыла Н. Кунцэвіч, нагадваў музей. На сценах вісела шмат здымкаў сям'і Багдановічаў. Усе фотаздымкі яна таксама падарыла Беларусі. Гэта было ў 1964 годзе. Цяпер яны ўжо шмат разоў друкаваліся і шырока вядомыя. Усе аўтографы і здымкі знаходзяцца зараз у фондах Літаратурнага музея Максіма Багдановіча.

Н. Кунцэвіч працавала інжынерам на буйным авіяцыйным заводзе. Яна любіла літаратуру, многа чытала, сама пісала вершы і, нават, раман. Але пісала толькі для сябе і ніколі сваіх твораў не прапаноўвала да друку.

Нарадзілася яна і жыла на берагах Волгі ў Ніжнім Ноўгарадзе і любіла свой горад. Але яе заўсёды цікавілі продкі. Яна ведала, што яны беларусы. Яе маці была стрыечнай сястрой М. Багдановіча, а бацька, Глеб Кунцэвіч, паходзіў са старажытных беларускіх духаўнікоў Кунцэвічаў. У Мінску жыў стрыечны брат яе бацькі ўрач Леанід Яўстаф'евіч Тарановіч.

У 1965 годзе Наталля Глебаўна прыехала ў Мінск разам са стрыечнай сястрой М. Багдановіча Ганнай Кіпрыянаўнай Валасовіч-Грaзновай. Яна наведала сям'ю Тарановічаў, ездзіла разам з пісьменнікамі ў Гародню на адкрыццё мемарыяльнай дошкі на доме, дзе жыла сям'я Багдановічаў у 1892—1896 гадах.

Наталля Глебаўна не памятала дзядзькі Максіма. Яна жыла ў Ніжнім Ноўгарадзе, ён — у Яраслаўлі. Ён памёр, калі ёй было пяць гадоў. Але з дзіцячых гадоў ведала, што ў яе быў дзядзька-паэт і што менавіта ён падараваў ёй плюшавае медзведзяня. Гэтага мядзведзіка яна аберагала ўсё жыццё. Зараз ён захоўваецца ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча. Пра яго Н. Кунцэвіч сказала і ў вершы, прысвечаным М. Багдановічу, які зачытала Ганна Кіпрыянаўна на адкрыцці мемарыяльнай дошкі ў Гародні.

У 1976 годзе Наталля Глебаўна прыслала мне ліст, у якім былі наступныя сумныя радкі:

«Са смерцю старых Тарановічаў і ачабліва зараз, калі не стала «Кіпрыянiхі» (Ганны Кіпрыянаўны Валасовіч-Грaзновай), неяк зусім абарваліся мае сувязі з радзімай продкаў. І мне вельмі шкада. Не кідайце хоць Вы мяне. Вы, канечне, больш трывалая ніць, чым Тарановічы, хаця Леанід Яўстаф'евіч прыходзіцца майму бацьку стрыечным братам. Я ўсё марыла і мару яшчэ раз з'ездзіць у Беларусь і абавязкова — у Халопенічы. Пра гэта марылі многія мае адышоўшыя родныя. І некаторыя здзейснілі гэтую мару (Галаваны). А зараз для мяне паездка на трамваі ці аўтобусе ў мікраён — суцэльны подзвіг».

Пасля гэтага пісьма Наталля Глебаўна пражыла няпоўных шэсць гадоў. Жыццё яе раптоўна абарвалася напярэдадні дня нараджэння 19 ліпеня 1982 года.

Ніна ВАТАЦЫ.

Наталля КУНЦЭВІЧ

М. Богдановичу

Захвачен морозом, без солнца, под сумрачным небом,
Едва распустившийся вянет весенний цветок.
В холодной земле, беспощадно засыпанный снегом,
За жизнь он бороться не мог.
Так гибли поэты, забытые всеми при жизни,
И ты так погиб, недопев своей песни, певец,
Не зная, как будешь возвышен и признан в отчизне,
Жалеть о тебе? Слёзы лить над твоею могилой?
В сравнении с нами, ты был так безмерно богат:
Какой заслужил ты венец.
Больной и покинутый всеми, ты не был бескрылым —
Как Лебедь-Стратим был крылат.
Ты не был один: ежечасно тебя окружали
Незримые людям герои несметной толпы,
Тебе поверяя желанья свои и печали,
Как пчёл потревоженный рой.
Ты думаешь, мне ты оставил лишь только игрушку —
Косматому мишке полсотни исполнилось лет,
Теперь он старик, и сидит у меня на подушке,
Храня твой далёкий привет?
Со мной остаются, пока на земле остаюсь я,
И строчек бессмертных и песен твоих череда,
И сердца стремленье к далёкой родной Беларуси,
Где я не была никогда.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

ПРАВА НА ЖЫЦЦЁ І СМЕРЦЬ

Апошнім часам у друку па радыё і тэлебачанні мусіруецца праблема аўтаназіі — «бязбольнага ўмярцвення». Тэма сур'ёзная. Кожнаму з нас рана ці позна давядзецца памерці. Добра, калі Бог пашле лёгкую і хуткую смерць. А калі працяглую і пакутлівую, калі шпрыц з ядам быў бы збаўленнем ад невыноснага болю?

Часта, калі гаворка заходзіць пра аўтаназію, маецца на ўвазе не толькі «бязбольнае ўмярцвенне» безнадзейна хворых, а і непаўнацэнных немаўлят — маленькіх калек, якія не тое што выбраць для сябе смерць, але і аб спагадзе папрасіць не могуць.

Калі смерць чалавек можа выбраць для сябе сам, то жыццё кожнаму чалавеку ўручае сам Бог. Гэтае жыццё Бог даруе кожнаму чалавеку незалежна ад яго «паўнацэннасці».

Перш за ўсё трэба разабрацца, хто з'яўляецца «паўнацэнным», а хто — не. Калі, скажам, геніяльнае дзіця (а як гэта вызначыць) нараджаецца з адной рукой і трыма нагамі (барані Божа!), то ці можна яго лічыць калекам толькі на той падставе, што астатнія дзеці нараджаюцца з двума рукамі і двума нагамі?

Яшчэ старажытнагрэчаскі мудрэц Геракліт, які не ведаў хрысціянскай рэлігіі, гаварыў: «Калі мы нараджаемся, нашы душы кладуцца ў труну нашага цела. Труна гэтая — наша цела — паступова разбураецца і душа наша ўсё больш і больш вызваляецца. Калі ж цела памірае — душа зусім вызваляецца». Гэтую цытату я прывёў не для таго, каб паказаць, што трэба хутчэй вызваляцца ад цела, а для таго каб сказаць, што, калі верыць Геракліту, усялякая пачварнасць чалавечага цела — гэта ні што іншае, як няўдала спрацаваная прыродай труна, у якой жыве кожная жывая душа.

Есць у Мінску медыцынскі цэнтр «Самарыцянін». Яго арганізатарам і дырэктарам з'яўляецца праваслаўны святар айцец Ігар. Да таго, як стаць святаром, айцец Ігар (І. Г. Салавей) доўгі час працаваў урачом-псіхіятрам. Я спытаў у гэтага незвычайнага святара-ўрача, як ён ставіцца да аўтаназіі. Вось яго даслоўны адказ: аўтаназія з'яўляецца санкцыянаваным забойствам. Так лічыць умудроны жыццёвым вопытам веруючы урач-псіхіятр.

А вось што думае пра гэта студэнтка БДУ Ганна Соусь («Народная газета» за 23 студзеня 1992 г.): «Я кажу пра тысячы калек, фізічных і псіхічных вырадкаў, ад якіх даўным даўно і беспаваротна медыцына адмовілася. Іх існаванне — ланцужок бясконцых фізічных пакут, паўсвядомае, паўжывёльнае быццё. Іх жыццё — гэта чаканне смерці. Але хто з акружаючых возьмецца ім памагчы, каб наблізіць гэтую жаданую гадзіну?»

Адным словам, аўтара цікавіць, хто практычна возьмецца за гэтую «справу», і як усё гэта аформіць юрыдычна, легітымізаваць?

І далей: «Аднойчы я падумала: гэты няшчасны пры родах не вытараваны, а пакараны жыццём. А заадно яго жыццём пакараны родныя і блізкія... А потым растуць дэбілы, злосныя шызафрэнікі, проста не зусім нармальныя дзеці, якія здольны на гвалт, здзяйсняюць неўсвядомленыя ўчынкі...»

Уся справа ў тым, што ў нашым жыцці не ўсё так проста, як здаецца Ганне Соусь, і «неўсвядомленыя» ўчынкі здзяйсняюць не толькі «не зусім нармальныя дзеці», але і зусім быццам бы нармальныя дарослыя. Паглядзіце, колькі ў нас адбываецца страшных забойстваў, гвалтаванняў малалетак і да т. п. Што тычыцца псіхічна хворых людзей, дык гэта толькі гітлераўцы ішлі на вынішчэнне вар'яцкіх дамоў у час акупацыі.

Змагацца нам трэба не з псіхічнымі хворымі, алігафрэнамі і людзьмі з фізічнымі паталогіямі, а з прычынамі, якія іх нараджаюць.

Сёння ў рэспубліцы ўзяты на ўлік 340 тысяч (!) псіхічна анамальных дзяцей. Толькі ў Мінску адкрыта дзесяць (!) школ для дзяцей з затрымкай псіхічнага развіцця і алігафрэнаў. У цэлым жа «пагранічны стан» — паміж неўрозам і больш цяжкімі формамі псіхічнага расстройства здароўя — адзначаецца ў 70—80 працэнтаў беларускіх дзяцей. Усё гэта, на думку спецыялістаў, — вынік стрэсаў, з якіх цяпер складаецца наша жыццё, уключаючы і самы цяжкі — чарнобыльскі.

А алкагалізм, які літаральна атруціў наша грамадства?

Успамінаю такую карціну. На Старажоўскім рынку ў Мінску каля піўнога ларка, дзе мужчынская кампанія жлукціць з трохлітровых слоікаў мутную вадкасць, бачу п'яную жанчыну, якая стаіць, чапляючыся за плот. Самае жахлівае, што яна, відаць, на сёмым-восьмым месяцы цяжарнасці. Страшна падумаць, якое дзіця можа нарадзіць гэтая жанчына.

Калі яшчэ паўстагоддзя назад жанчыны-алкагалічкі складалі 0,15 працэнта ад мужчын-алкаголікаў, то цяпер жаночы алкагалізм складае 10—15 працэнтаў ад мужчынскага.

Як мала ў нас робіцца, каб папярэдзіць хваробы, выкліканыя чарнобыльскай бядой. Успомнім тыя першыя гады пасля аварыі, калі ў продаж (і гэта зафіксавана спецыялістамі) паступалі прадукты з высокім утрыманнем цэзію і іншых радыенуклідаў.

З-за радыяцыі, масавага алкагалізму і кепскага медыцынскага абслугоўвання семнаццаць (!) працэнтаў дзяцей нараджаюцца ў той ці іншай ступені дэбільнымі. Калі сюды дадаць наркаманію і таксікаманію — карціна робіцца яшчэ больш паграмжальнай.

Узнікае традыцыйнае пытанне: хто вінаваты і што рабіць?

Хто вінаваты, я ведаю, а што рабіць — не ведаю. Затое студэнтка Ганна Соусь ведае. У сваім артыкуле «Асуджаныя на... жыццё» яна піша: «Так, прапаноўваць бацькам вырашаць лёс свайго дзіцяці — бездухоўна. Але чаму ўрачы-спецыялісты не маюць на гэта права? Магчыма, пры клініках маглі б існаваць своеасаблівыя этычныя цэнтры грамадскасці, дзе сацыёлагі, псіхолагі, педагогі, філосафы сумесна вырашалі б лёс хворай істоты? Бо тысячы калек, асуджаных на жыццё, наўрад ці дзякуюць у душы сваім «збавіцелям»...

Калі прытрымлівацца «логікі» аўтара, то ўся справа не ў адказнасці дзяржавы, палітычнай сістэмы і ўласных бацькоў за хворае патомства, а ў адсутнасці нейкіх «этычных цэнтраў грамадскасці», якія і павінны выносіць смяротныя прысуды ўсім «непаўнацэнным» дзецям. Нават у самыя змрочныя сталінскія часы пра пагалоўнае знішчэнне «непаўнацэнных» дзяцей гаворка не вялася.

Паўтараю, у Рэспубліцы Беларусь па статыстычных дадзеных узята на ўлік 340 тысяч псіхічна анамальных дзяцей, не лічачы фізічных паталогій. Можа, і іх усіх трэба аўтаназаваць?

Дарэчы, якія могуць быць крытэрыі цялесных і псіхічных анамалій у дзяцей? Тое, што адзін «цэнтр» палічыць за лёгкую ступень дэбільнасці, другі па розных прычынах і меркаваннях вызначыць як ідыятызм з усімі наступствамі такога дыягназу. Поле дзейнасці гэтых «цэнтраў» абмежаваць будзе немагчыма. Быў бы толькі прэцэдэнт, а паслядоўнікі знойдуцца.

Дзеці з цяжкай псіхічнай паталогіяй, на мой погляд, не могуць уплываць на стан здароўя народа ў цэлым, паколькі амаль не пакідаюць пасля сябе патомства.

Свой артыкул Г. Соусь заканчвае так: «Маленькі вырадак з высунутым языком гучна крычаў, а ўрачы раіліся ў калідоры:

— Кепска, што нельга яго ўсыпіць...»

Па-першае, «вырадак з высунутым языком» не можа крычаць. А па-другое, не веру я, што ўрачы маглі пры студэнтцы Ганне Соусь гаварыць такія словы. Якое б ні нарадзілася дзіця, галоўнае прызначэнне ўрача — выратаваць усялякае жыццё, не разбіраючы, хто паўнацэнны, а хто не. Для гэтага і дае кожны ўрач клятву Гіпакрата.

Пра міласэрнасць добра сказана ў будзійскай «Дхаммападэ»: «Усё жывое баіцца пакут, усё жывое баіцца смерці. Зразумей сябе ў кожнай жывой істоце, не мучай і не забівай, не прынось пакут і смерці. Усё жывое даражыць сваім жыццём. Зразумей жа самога сябе ва ўсякай жывой істоце».

Калі чалавек нарадзіўся на свет і не здзейсніў цяжкіх злачынстваў, за якія па ўсіх крымінальных кодэксах свету яму пагражае пакаранне смерцю, — жыццём кожнага чалавека можа распараджацца толькі Бог.

Анатоль ЦЫРКУНОЎ.

ТЭАТР

Звычайнае здзіўленне

Каторы раз па-добраму здзіўляе сваёю творчаю рызыкай кіраўніцтва Дзяржаўнага тэатра лялек Беларусі: гэтым разам на сцэне тэатра ажыццяўляе пастаноўку рэжысёр спанатраны, ды толькі... не ў лялькaх. Каторы раз па-добраму здзіўляе сваёю творчаю апантанасцю рэжысёр Валерый Маслюк: на сцэне Дзяржаўнага тэатра лялек Беларусі ён узяўся ставіць спектакль паводле ўласнае п'есы — «Пра тое, як Янка Белую краіну ад Цмока вызваліў». Спектакль будзе мець такую самую назву і распавядаць пра звычайныя цуды, якія могуць надарыцца з казачнымі й не казачнымі героямі ад самога гучання чароўнага слова «Радзіма». Звычайныя цуды мусіць даклáраваць гледачам звычайнае ўжо спалучэнне гэтак званага жывога ды лялечнага планаў.

ВЫСТАВЫ

Разам з тым...

Анатолю Анікейчыку сёлета споўнілася б 60 год. У Мастацкім музеі Беларусі працуе выстава твораў вядомага майстра беларускай пластыкі, прымеркаваная да гэтай даты.

Прыжыццёвую славу ён меў за манументы «Прарыў» ва Ушачах, «Праклён фашызму» ў Шуняўцы, помнік Дзяржынскаму ў Стоўбцах. Разам з тым у новым святле глядзіцца станковая пластыка Анатоля Аляксандравіча.

Цікава, якая тэма вабіла б майстра сёння? Які водгук знайшлі б у ягоным сэрцы і творчасці змены, што адбыліся на Беларусі за апошні час?..

А. АНІКЕЙЧЫК. «Максім Багдановіч».

ФЕСТЫВАЛІ

Творчы альянс

Новы творчы альянс з'явіўся на Беларусі. Рэдакцыя газеты «Рэспубліка» і дзяржаўны канцэртны аркестр пад кіраўніцтвам М. Фінберга выступілі заснавальнікамі і арганізатарамі нацыянальнага фестывалю беларускай эстраднай музыкі, які ўпершыню пройдзе у Мінску летам наступнага года.

Акрамя гэтага, запланаваны сумесныя справаздачы ў працоўных калектывах, дабрачынная дзейнасць, акцыі ў падтрымку фонду «Спадчына Чарнобыля». Творчае пагадненне выклікана жаданнем уносіць яшчэ большы ўклад у справу нацыянальнага Адраджэння, развіцця нашай культуры.

П. РАМАНЧУК.

Ці з кірмашу, ці з базара

Да ночы ўчора ў эфіры быў Віцебск. Гала-канцэртам завяршыўся І Міжнародны музычны фестываль «Славянский базар», і трансляцыя ішла ажно па 2-х тэлеканалах: БТ ды Астанкіна-І. Гэтаксама было і у дзень адкрыцця, калі на эстрадзе летняга амфітэатра выступалі маладыя спевакі з Беларусі, Расіі, Украіны, Польшчы, Малдовы, зоркі поп-музыкі, госці з Канады, ЗША, а трое вядучых на трох мовах дэкларавалі еднасць і дружбу трох славянскіх народаў. Наша роднае ТБ паказала ў «жывым» эфіры ўсе канцэрты, у тым ліку і дні Беларусі, Расіі Украіны (і як густоўна, па-мастацку працавалі беларускія тэлеаператары!). Для Астанкіна ж, відаць, дорага аказалася трансліраваць кожны фестывальны вечар. Ці мо вырашылі, што гэта чыста славянская тусоўка і яна мала каму будзе цікавая на прасторах СНД, заселеных пераважна цюркскімі народамі? Але ж на трансляцыю «Юрмалы-92» пераключыліся неўзабаве абедзве маскоўскія праграмы. Праўда, пры гэтым Астанкіна аддала «жывы» эфір закрыццю музычнага свята ў Віцебску, а па першай праграме, хоць у запісе, хоць і не ў лепшыя гадзіны (16.30 па маскоўскім часе) паказала дні ўсіх трох рэспублік на «Славянском базаре». Беларускія тэлежурналісты, аднак, ігнаруючы афіцыйнае найменне, называлі фестываль «Славянскі кірмаш». Цікава, чаму? І наогул: як усё было там, «за кулісамі» тэлеэкрана? Мабыць, раскажа пра гэта наш спецыяльны карэспандэнт, які вернецца неўзабаве з кірмашу. Ці з базара?

Н. К.

ВЕЧАРЫНЫ

З Бацькаўшчынай у сэрцы

Святочна адзначылі маскоўскія беларусы 110-я ўгодкі з дня нараджэння беларускага генія Янкі Купалы.

У госці да масквічоў прыехалі вядомыя дзеячы беларускага мастацтва: артыстка і мастацкі кіраўнік тэатра «Зніч» Галіна Дзягілева, заслужаныя артысты Беларусі спявак Іван Краснадубскі і цымбаліст Алесь Лявончык, канцэртмайстар Валерый Баравікоў. Яны парадавалі нас цудоўным канцэртам, які адбыўся ў памяшканні Прадстаўніцтва Рэспублікі Беларусь у Расійскай Федэрацыі 7 ліпеня г. г.

Канцэрт пачаўся змястоўнай літаратурна-музычнай кампазіцыяй па творах славутага песняра ў выкананні Галіны Дзягілевай. Акампанаваў ёй Алесь Лявончык.

Загучаў цудоўны барытон Івана Краснадубскага, і па старажытнай Марасейцы паліліся адна за другой мелодыі І. Лучанка «Спадчына», «Мой родны кут», «Згадай усё, што сэрцу міла», сімпатычная «Бульбачка» У. Будніка, песні А. Туранкова, беларускія народныя песні.

Потым зайгралі беларускія цымбалы і чароўныя мелодыі І. Жыновіча, Я. Глебава, Н. Сакалова ў майстэрскім выкананні Алеся Лявончыка запоўнілі залу асабняка.

Працяглымі воплескамі суправаджаліся выступленні артыстаў. Былі ўсхваляваны, узрушаны ўсе — і артысты, і гледачы, бо ў паветры залы прадстаўніцтва лунаў у той вечар беларускі дух, а ў сэрцах была любая Бацькаўшчына.

Застаецца дадаць, што гэтая вечарына была арганізавана маскоўскім Таварыствам беларускай культуры імя Ф. Скарыны і маскоўскай суполкай Беларускага народнага фронту «Адраджэнне». Дзейсную дапамогу, у т. л. грашыма, аказалі ім супрацоўнік Міністэрства культуры Беларусі сп. Кірыенка А. П., адзін з кіраўнікоў Беларускай дзяржаўнай філармоніі сп. Лявоненка І. М., паўнамоцны прадстаўнік Рэспублікі Беларусь у Расіі сп. Даніленка В. З. а таксама супрацоўнікі прадстаўніцтва сп. Міхайлава Р. Е., Яновіч А. А., Андруховіч А. А.

Галіна РЫЖКОУСКАЯ,
Ігар ПАУЛОУСКІ.
г. Масква.

МУЗЫКА

У Барселону—праз... хабар

Радавацца трэба: упершыню за ўсю нашу гісторыю два музычныя калектывы з Беларусі запрошаны для ўдзелу ў мастацкай праграме летніх Алімпійскіх гульняў. 29 ліпеня ў раскошнай зале Вялікага тэатра ў Барселоне мае адбыцца канцэрт Акадэмічнага сімфанічнага аркестра Беларусі ды Акадэмічнай харавой капэлы імя Р. Шырмы пад кіраўніцтвам нямецкага дырыжора Л. Крэмера з удзелам беларускай салісткі Н. Рудневай. Па зразумелай звычцы мы сёння параўноўваем свае справы з тым, што робіцца ў колішніх рэспубліках СССР. Дык вось, з усіх іх толькі Беларусь спадобілася трапіць у культурную праграму Алімпіяды. Хіба гэта не падзея дзяржаўнай значнасці?

Радавацца трэба... Але яшчэ тыдзень таму дырэктар Беларускай дзяржаўнай філармоніі У. Ратабыльскі быў у засмучэнні, калі не сказаць у роспачы. Паўтара месяца мінула, як звярнуўся ён «у інстанцыі» з просьбай вызначыць так званы прапускны нумар — час, калі музыканты могуць пераехаць дзяржаўную мяжу. А замест адказу наслухаўся рознага рангу дарадцаў, з чыіх намёкаў можна было зразумець, што без хабару выехаць не ўдасца. Маўляў нават ёсць нейкае «малое прадпрыемства», якое зусім легальна за мытныя паслугі бярэ па 500 рублёў «з носа». Калі ў чаргу ля Варшаўскага моста становіцца аўтобус са спекулянтамі — гэта адно. Іншая рэч — рабаваць артыстаў, якія едуць не гандляваць, а працаваць, прадстаўляць гонар сваёй дзяржавы на міжнародным узроўні! Падпісаны кантракт з іспанскім бокам: аплачаны камфартабельныя аўтобусы-мерседэсы (дарога цяжкая, у літаральным сэнсе доўгая ды гарачая). І калі з-за бюракратычнай цяганіны паездка беларускіх музыкантаў сарвецца, хто будзе адказваць за вялікія фінансавыя выдаткі, хто і як кампенсуе маральны ўрон?.. Сёння — вырашальны для гэтай праблемы дзень: пажадайма нашым артыстам пераадолець пагранічны «беспредел», вытрымаць нялёгкую дарогу да Барселоны і з поспехам выступіць перад гаспадарамі й гасцямі Алімпіяды.

С. ВЕТКА.

Можа быць і гімнам

Госцем радыёпраграмы «Музычны ключ» у мінулую суботу быў вядомы дзеяч беларускага адраджэння А. Наліваеў. Ён звярнуўся да ўсіх, ад каго залежыць выбар твора, які будзе Дзяржаўным гімнам Рэспублікі Беларусь, каб не абмінулі ўвагай Купалаву спадчыну. У ёй жа — ажно два гімны: «А хто там ідзе» ды «Не пагаснуць зоркі ў небе». Апошні, на думку А. Наліваева, можа быць гімнам нашай суверэннай дзяржавы. Некалі гэты верш, пакладзены на музыку кампазітарам Міколам Янчуком, быў сімвалам вызвалення Заходняй Беларусі ад польскай акупацыі: вось і тлумачэнне радка «не загіне край забраны», якому нашы, так бы мовіць, нядобразычліўцы прыпісвалі ў свой час ледзь не «антымаскоўскі» сэнс, таму ўзамен з'явіліся словы «не загіне край мой родны». Ноты песні «Не пагаснуць зоркі ў небе» захаваў С. Новік-Пяюн, і твор змог выканаць у суправаджэнні фартэпіяна, запісаць на стужку прафесійны спявак, ветэран харавога выканальніцтва Аляксандр Лук'янюк. Запіс гэты мы й пачулі ў перадачы. Светлая лірычная песня напісана ў рытме паланеза. Ці не супярэчыць гэта беларускім музычным традыцыям? Не. Бо паланез не толькі бытаваў на нашых землях — ён тут і нарадзіўся! Зноў жа А. Наліваеў нагадаў прозвішча славутага аўтара паланезаў М. К. Агінскага, які жыў і ствараў у нашым краі. І хто ведае, ці не адсюль быў той ягоны папярэднік, з чыёй лёгкай рукі распаўсюдзіўся паланез па ўсёй Еўропе, дзе захапленне гэтым рытмам не абмінула нават І.-С. Баха. Зрэшты, пытанне цяпер не ў музычных прыярытэтах. Пытанне ў тым, ці прыслухаецца кампетэнтнае журы, якое адабрала для публічнага абмеркавання 7 твораў (яны ўсе ўжо неаднаразова прагучалі ў эфіры, выніікі слухацкай пошты падсумоўваюцца), — ці прыслухаецца да хоць і запозненай, але зусім слушнай прапановы наконт далучэння да гэтага шэрагу і песні М. Янчука на верш Янкі Купалы «Не пагаснуць зоркі ў небе». А сапраўды: Купала — класік, наша зорка, наш сцяг. І, выбіраючы гімн, ці ж не з яго трэба пачынаць?

Пяюн з Беласточчыны

Зборнік «Мая зямля. Песні Мікалая Ігнатюка» (арфаграфія арыгінала) прывёз у Мінск Сцяпан Копа. Спадар Сцяпан — з Беласточчыны, працуе музычным кансультантам ваяводскага цэнтра анімацыі культуры. У гэтым цэнтры і выдаў мінулым летам кніжачку запісаных ды апрацаваных ім песень свайго даравітага земляка.

Хто ж ён, Мікалай Ігнацюк? У прадмоўцы да зборніка зазначаецца: «Земляроб і адначасна аніматар культуры ў сваім асяроддзі, вялікі любіцель і прапагандыст беларускай народнай музыкі. Цэлае сваё творчае і багатае духоўна жыццё звязаў з роднай вёскай Рыбалы, што на шляху Беласток — Бельск Падляшскі... Ад юнацкіх гадоў праяўляў літаратурна-музычныя здольнасці, састаўляючы ўласныя мелодыі і арыгінальныя тэксты на беларускай гаворцы. На жаль, большасць тых песень пайшло ў забыццё...»

Яно і не дзіўна. 60-гадовы Мікалай Ігнацюк адносна нядаўна займеў магчымасць фіксаваць свае песні. Цяпер самародак з Беласточчыны «ловіць сваё натхненне» з дапамогаю магнітафона. Як распавядаў С. Копа, сялянскі пяюн складае свае творы, працуючы на зямлі, кіруючы трактарам. І калі пад настрой атрымліваецца штосьці ўдалае — кідаецца з поля ў хату, уключае тэхніку й напявае ў мікрафон...

Стварэнне 10 гадоў таму пеўчага калектыву пры вясковым Доме культуры ў Рыбалах, гэтаксама ўдзел М. Ігнацюка ў штогадовых конкурсах беларускай песні дало штуршок распаўсюджванню ягонай творчасці, якая атрымала высокія ацэнкі конкурсных журы ды набыла прыхільнасць публікі.

«Мая зямля» — вынік чатырохгадовай працы С. Копы, які падрыхтаваў да выдання 20 песень, прытым з іх 5 запісаныя мясцовай гаворкай, іншыя — беларускай літаратурнай мовай. Шчырыя лірычныя, тужлівыя або жартоўныя мелодыі, прасякнутыя немудрагелістымі, даходлівымі й пазнавальнымі, побытавымі песеннымі інтанацыямі, па духу сапраўды народныя. Замілаванасць выклікаюць і тэксты, натхнёныя вечнымі сюжэтамі з сялянскага жыцця, ураЖаннямі ад роднага наваколля, рэальнымі гісторыямі, якія красамоўныя ды ёмістыя назвы: «Баба, дзед і самаход», «Дзеўкі пасварыліcь», «Жураўлі», «Наш радзімы край», «Собрав батько кумпанію», «У 41-ым годзе над Бугам», «Цыганы»...

Усцешна ведаць, што дзесьці на Беласточчыне ёсць такая самабытная з'ява беларускай культуры — песні земляроба М. Іганцюка і што з'ява гэтая заўважана музыкам-рупліўцам С. Копам, дзякуючы якому дазналіся пра яе і мы.

С. БЕРАСЦЕНЬ.

ТЭЛЕБАЧАННЕ

Рэжысура на рэжысуру

Нядзельная перадача пра фестываль «Балтыйская тэатральная вясна-92» прывабіла магчымасцю зірнуць на знаёмыя твары, пільней углядзецца ў спектаклі. Праўда, усё, што тэлегрупа на чале з рэжысёрам Н. Гаркуновай ды рэдактарам-вядучай М. Гарэцкай здымала падчас фестывалю, аператыўна выходзіла ў эфір, але мала хто з удзельнікаў мог тады глядзець тэлевізар.

Тэлевізійныя глядацкія спадзяванні, на жаль, не спраўдзіліся: за расповядамі вядучай, за дзяжурнымі інтэрв'ю, за надакучлівай калятэатральнай мітуснёю згубілася самае галоўнае: спектаклі. Асобныя нават збольшага не далі ўяўлення пра тое, што адбывалася на сцэне! Эфірны час з'елі шматслоўныя каментары і пытанні, а галоўнай падзеяй «Балтыйскай тэатральнай вясны» стаўся «апафеоз»-узнагароджанне: ледзь не кожнаму прызу (а іх на падобных фестывалях зацвярджаецца два-тры тузіны) ды букету знайшлося месца ў перадачы. Праўда, стужка зберагла і жудлівую правінцыйнасць «мерапрыемства»: рэжысура фестывалю ў гэтым выпадку трапна падмацавалася такой самай рэжысурай перадачы.

Ж. Л.

РАДЫЁ

На фоне эфірнага тлуму

Не абяцалі перыядычнасці стваральнікі новага цыкла перадач Беларускага радыё «Беларусь: музычнае скрыжаванне стагоддзяў», прэм'ера якога адбылася 18 ліпеня: пошукі ды знаходкі новых й найноўшых матэрыялаў, натуральна, нельга прымеркаваць да пэўнага выхаду ў эфір. Аўтары — Вольга Дадзіёмава ды Леанід Казыра — парупіліся распавесці, так бы мовіць, у папулярнай форме гісторыю беларускай музычнай культуры «дакастрычніцкага часу». Адным з першых згадалі пра род Радзівілаў ды знанага яго прадстаўніка Мацея, аўтара першай беларускай оперы «Агатка», ноты пашчасціла знайсці ў Варшаве Вользе Дадзіёмавай. Вёў перадачу купалавец Аляксандр Падабед і, разумеючы неабходнасць ды адметнасць прыгожага мужчынскага голасу, свайго роду візітоўкі перадачы, не магу зрабіць закіду: надта ўжо змушанай, прымусовай атрымалася ягоная гутарка з шаноўнай даследчыцай. Ніякія акцёрскія здольнасці, на жаль, не заменяць трапнасці журналіста: абаянне сталай лімаўскай аўтаркі згубілася; канспектыўна, звыкла-абавязкова падаваўся і распавяд пра Радзівілаў у XVIII стагоддзі (рэжысёр — Леанід Шарашэўскі). Трохі весялейшаю была другая частка перадачы, прысвечаная беларускаму паходжанню рускай песні «Когда я на почте служил ямщиком»; дарэчы прыдалося і цудоўнае выкананне твора Віктарам Скорабагатавым.

Зважу на тое, што на фоне эфірнага тлуму (а яго, на жаль, хапае на Беларускім радыё) новы цыкл можа прыцягнуць увагу як выспа спакою, разважлівасці ды, буду шчыраю, густоўнае музыкі класічнага гарту. Класіка ж нідзе сёння не ў пашане...

Ж. Л.

ДРУК

«Тэатральная Беларусь», № 4

Усё больш высвятляецца, што беларуская літаратура не так і маўкліва назірала за тымі негатыўнымі працэсамі, што адбываліся ў гады сталінізму. Меркаваць падобным чынам дазваляе п'еса В. Шашалевіча «Сімфонія гневу» (апублікавана з прадмовай С. Лаўшука). У гэтым творы драматург праз вобраз галоўнага персанажа — кампазітара прафесара Салька паказаў, як таталітарная сістэма згубна ўплывае на таленты, нішчыць іх. Дзеянне твора, праўда, адбываецца ў Германіі і ўсё ж... Якім быў В. Шашалевіч у жыцці, як загінуў ён, згадвае ва ўспамінах «Мне пашанцавала пазнаёміцца з ім...» С. Грахоўскі.

Я. Міклашэўскі запрашае ў іншы тэатр, пра што гаворыць і назва яго матэрыялу — «Тэатр у парламенце». У ім няма ла іроніі і здзеклівага посмеху. Праўда, сапраўдных імёнаў парламенцкіх «акцёраў» аўтар не называе.

Змешчана справаздача з нядаўняга ІІ (ІХ) з'езда Саюза тэатральных дзеячаў Рэспублікі Беларусь, рэцэнзіі Т. Сабалеўскай на спектакль па творы М. Арахоўскага «Ку-ку» на «Вольнай сцэне» і Г. Сяўковіч — пра адну з апошніх работ Талачынскага народнага тэатра.

«Шчаслівыя хвіліны» — слова А. Сабалеўскага пра Ф. Шмакава, «Мастацтва не памірае» — развагі Ю. Беларускі пра А. Клімаву..

Апублікаваны ўспаміны З. Канапелькі «Студыя БДТ-2 трэцяга набору» (з уступам Т. Гаробчанкі), рэцэнзуецца драматычная адысея У. Дзюбы «Доктар Русель», прадстаўлены рубрыкі «Летапіс» і «Пасля спектакля».

ЛІТКУР'ЕР

Свята паэзіі запрашае

26 ліпеня ў Ракуцёўшчыне адбудзецца свята паэзіі, прысвечанае Дню незалежнасці Рэспублікі Беларусь. Усіх аматараў паэтычнага слова запрашаем на радзіму Максіма Багдановіча.

Пачатак у 11 гадзін. Праезд цягніком да станцыі Уша.

НА ЖЫЦЦЁВЫХ СКРЫЖАВАННЯХ

Валянціна РУДАВА

ЛЁС НЕ ПА ВЫБАРУ

Галоўную гераіню маёй аповесці Гэлю напаткала бяда — цяжкая хвароба. І толькі зараз, сагрэтая душэўным цяплом, дабрынёй і спагадай простых людзей, яна па-новаму асэнсоўвае пражытае жыццё, шкадуе, што не бачыла сапраўднай рэчаіснасці, думае аб тым, што трэба жыць інакш...

АЎТАР.

— Ну як тут мае дзевачкі?

Хуткай хадой да Гэлі падыходзіла жанчына яе веку, а мо старэйшая на два-тры гады. Яна здалёк ўсміхалася шчарбатым ротам, добразычліва і прыязна, і, быццам яны былі даўно знаёмыя, шчыра прамовіла:

— Ну, зараз, Гэлечка, трошку прыбяромся, папрыгажэем. — Худзенькая, невялікага расточку, яна падабрала пад белую хусцінку рэдкія валасы і паклала на белы зэдлік каля Гэлінай койкі стос бялізны. — Памяняем прасціны, наўлечкі, чахлы на коўдрах, а заадно і сарочкі. Паглядзіце, якую я вам прынесла, у ружачкі чырвоныя. Муж прыйдзе — не пазнае вас. Ну, ластавачка вы мая, ну, давайце, патрошку павернемся. Вось так, так, цяпер сюды вось адну ручку, ды якая ж яна гладкая, прыгожая, відаць, моцна вас кахае муж, га? — і засмяялася. Смех у яе быў добры, без хітрасці, спагада і чуласць так і жылі разам у гэтай маленькай і худзенькай жанчынцы. — Не гаруй, Гэлечка, прыйдзе час, і яшчэ на танцы пабяжыш са сваім мужыком... а мо і з чужым... Не, усё-такі лепш са сваім, — яна рассмяялася.

— Так, на танцулькі... Але ж усё роўна дзякуй вам.

— За што дзякаваць, мы ж людзі... Галоўнае — вер і трымайся. Па сабе ведаю.

Добрая душа — Макараўна адцягвала Гэлю ад цяжкіх думак, хацела таго санітарка ці не, а прымушала прыглядацца да людзей, якія былі вакол Гэлі ў бальніцы, назіраць за ўсім, што бачыла, каб потым, можа, і скарыстаць гэтыя назіранні ў будучай працы. Праўда, такой акрэсленай думкі ў Гэлі зараз не было, проста яна па ранейшай звычцы пільна прыглядалася да ўсяго.

А Макараўна тым часам і справу сваю рабіла, і гаварыла, імкліва працуючы рукамі, якія так і мільгацелі ў Гэлі перад вачыма.

— Да сэрца толькі не бяры хваробы, ластавачка ты мая. хвароба, яна прыйшла і пойдзе, ты ж застанешся, жыць будзеш, папомніш маё слова. Такія маладыя, як ты, не паміраюць. Жыццё, яно такое, то бяда за бядой, адчыняй адно шырэй дзверы, то раптам адорыць усмешкай, чалавекам сябе адразу адчуеш. І ты, — звярнулася яна раптам да Еўдакіі Карпаўны, якая пільна прыслухоўвалася да размовы, — мужыку свайму каленькай пад адно месца. Божачка, — успляснула Макараўна рукамі, — маеш дзве рукі, дзве нагі, галаву на плячах, а чапляешся за нягодніка, бабніка. На тваім бы месцы я б з ім і дня не жыла. Ты ж лепшая за яго, чаму поўзаеш перад ім!

Еўдакія Карпаўна раптам пачырванела і гнеўна сказала:

— Я з табой свіней не пасвіла. Панятна? І нос свой не суй куды не просяць. Панятна? Бо па саплях атрымаеш. Таксама мне знайшлася дарадчыца! Твая справа — швабрай працаваць. А ты — языком. Мый падлогу — і каціся адсюль.

Макараўна быццам стала менш ростам, уцягнула галаву ў плечы, аднак адказала як мага стрымана:

— Вы дарма мяне так... Я не хацела вас пакрыўдзіць. Проста крыўдна, калі людзі самі сябе зневажаюць.

— Ты шмат сабе дазваляеш, баба. Мне не трэба твая рада. Панятна? Каму якая справа, як я жыву і з кім. Менціш языком абы-што.

Гэля да гэтага часу маўчала, а тут не стрымалася: чаму Макараўну ні за што прыніжаюць.

— Вы дарэмна зазлавалі, — прамовіла яна. — Макараўна сказала, як думала. Я згодна з кожным яе словам: чалавек не павінен дазваляць, каб яго зневажалі. Прабачце.

На гэты раз Еўдакія Карпаўна, падціснуўшы вусны, змоўчала.

Мала каму яна, Макараўна, расказвала, колькі ўсяго-ўсякага выпала на яе нешчаслівую долю: цяжкая аперацыя на страўніку, два месяцы хадзіла, трымаючыся за сцены, але дзеці прымусілі жыць. «Мамачка, —расказвала яна,— як добра, што ты дома. І суп такі смачны варыш, і бульба ў цябе не такая, як у таткі». А татку што! Піў горкую, і дзеці былі яму непатрэбныя.

— Праўду кажуць, што без бацькі дзеці — напалову сіроты, без маці — круглыя, — мабыць, адказваючы сваім думкам, ціха сказала Макараўна.

Гэля міжволі ёю залюбавалася, перастала бачыць непрыгожы шчарбаты рот, рэдкія бясколерныя валасы, якія выбіваліся з-пад белай хусцінкі на вострыя шчэлепы ў сетцы чырванаватых пражылак: сама дабрыня, гэта жанчына, чыё жыццё было саткана амаль з аднаго гора, пераўтварылася, яе прамяністыя вочы ўпрыгожылі да часу састарэлы твар. Гэля на хвіліну забылася, што ляжыць бездапаможная, як ланцугамі прыкутая да бальнічнай койкі, чула прасякнутую цеплатой гаворку, якая заспакойвала, і верыла, што і з ёю так і будзе, як сцвярджала Макараўна, гаворачы і ў той жа час паспяваючы спрытнымі рукамі перасцілаць пасцель, амаль не трывожачы Гэлю.

— Макараўна палітінфармацыю праводзіць, — адчыніўшы дзверы ў палату, сказала доктарка Ала Аляксееўна. Маладая, загарэлая, на высокіх абцасах, яна, аднак, навучылася ступаць мякка і гэтак жа мякка дакранулася да Гэлі. — Гэля Іванаўна, сёння нам дазволілі снедаць.

Следам за доктаркай у дзвярах з'явілася медсястра з падносам, застаўленым рознымі стравамі. Што там было, Гэля ўхапіць вокам не змагла. Але ёй зноў зрабілася страшна.

Ала Аляксееўна, відаць, адчула яе хваляванне, таму што сказала:

— Сёння, спадзяюся, усё ў нас будзе добра. Адам Антонавіч, мой калега, вынайшаў сродак, як без болю і асаблівых непрыемнасцяў увесці зонд. Ды і сам зонд іншы, мяккі і эластычны. Паспрабуем? — Яна сама адсунула койку ад сцяны, зайшла з другога боку і папрасіла: — Вы мне адно трошкі памажыце. Вось так. Волька, хутчэй давайце ўсё, што трэба, не забудзьцеся пра лекі...

Працэдура была скончана, а прайшла яна так хутка і лёгка, што Гэля цяпер упэўнілася — яна папраўіцца. Да таго ж Ала Аляксееўна сказала:

— Лічыце, што вы ўжо на дарозе да жыцця. Вам таксама прынясуць снеданне, — звярнулася яна да Еўдакіі Карпаўны. — Крыху пазней. — Усмешка ў яе была мілая і прыязная, загарэлыя амаль да чорнага рукі спрытна і лёгка рабілі ўсе маніпуляцыі, а кароткая стрыжка светлых валасоў здалася Гэлі арэолам анёла. — Ну, адпачывайце, — сказала доктарка, яшчэ раз міла ўсміхнулася і выйшла з палаты, дзе зноў загаспадарыла Макараўна: мыла падлогу, выцірала мокрай чыстай анучай кафлю і гаварыла-гаварыла:

— Думаеце, мой пакінуў мяне ў спакоі? Прывалокся, ліха на яго, калі дзяцей пагадавала ўжо. — Яна спынілася пасярод вялікай палаты, абаперлася на швабру, з вачэй у яе выкацілася слязіна. — Паглядзела на яго: брудны, зарослы, скура ды косці, лахманы, няўрокам, як на пудзілу, вісяць. Вочы, ну, не раўнуючы, як у таго падзаборнага сабакі. І зайшлося бабіна сэрца, зашчымела, заныла ад жалю: бацька ўсё ж такі маіх дзяцей. Ну і што, прыняла. Думаеце, перамяніўся? Так і мыкаю горачка, то сам прыпаўзе ледзь не на карачках, то я аднекуль прывалаку на сабе.

Гэля зірнула на кволыя плечы Макараўны. Ах, жанчынка ты мая мілая, колькі ж трэба мець дабрыні ў сэрцы, спагады, жалю!

— А сюды прыбягу, — працягвала Макараўна, — думаеце, проста мне глядзець на вашы пакуты? Помню, век не забудуся, як сама вось так ляжала-гаравала...

У асноўным звяртаючыся да Гэлі, Макараўна, аднак, пазірала на другую хворую, мабыць, шкадуючы яе, не адчуваючы крыўды. Яна шаравала падлогу, і твар у яе быў задуменна-сцішаны, быццам яна зараз думала пра нешта запаветнае і дужа ёй прыемнае. Так і аказалася.

— Віцька, унучак мой шасцігадовы, кожны дзень сустракае мяне з работы. Спаць не ляжа, пакуль не прыйду дахаты. Аднойчы з начной змены вяртаюся, непадалёк ад хаты сваёй бачу: нейкі калабок да мяне коціцца. Спачатку спужалася, а як прыгледзелася, дык гэта ж ён, Віцька. А ноччу прыцісне́цца, бывае, да мяне, абхопіць ручаняткамі за шыю і шэпча ў самае вуха: «Бабулечка мая, жыць без цябе не магу». Як дарослы ўсё роўна.

Па-рознаму і неаднолькава людзі чэрпаюць у жыцці дабрыню. Для Макараўны такой невычэрпнай крыніцай стаў яе ўнук.

«А для мяне, — падумала Гэля, — Жэнька, мая Жэнечка. Без яе як малой будзе, мама ёй патрэбна больш як хто іншы... Крывіначка мая родная, табе ж таксама трэба і супчык зварыць, і плацейка памыць, і прылашчыць...»

Думкі пра дачку аднеслі Гэлю далёка ад бальнічных сцен, ад спецыфічнага паху хлоркі і яшчэ нейкіх лекаў, да чаго паспела ўжо прывыкнуць. І нават ад Макараўны, што працавала са швабрай з такой энергіяй, быццам змагалася з чорнымі сіламі, а не проста мыла і без таго чыстую падлогу, пакрытую пластыкам, яна аж адбівала сонечных зайчыкаў. Гэля кожнай клетачкай сваёй змарнелай ад болю душы была зараз там, з Жэнькай, ляжала з заплюшчанымі вачыма. І толькі калі санітарка — зноўтакі ў сувязі з Жэнькай — сказала нейкія словы, не адразу ўспрынятыя ёю, назваўшы дачку па імені, яна толькі тады спахапілася:

— Што вы сказалі?

— Ох, Гэлечка! Не ты першая, не ты апошняя. Колькі вось гэтымі рукамі я памагала не такім, як ты, не дай Бог, якія цяжкахворыя, а праз пятнаццаць — дваццаць дзён памалу пачыналі хадзіць. Пры гэтай хваробе важна зрабіць першы крок. А там пойдзе як па-пісанаму. Пацярпі.

— Колькі, Макараўна?

— Хто ведае. Можа, тыдні два, а то, глядзі, і месяц. У каго як.

У Гэліну галаву запала: два тыдні.

І Гэля прынялася чакаць, думаць, упэўніваць сябе, што праз два тыдні паднімецца.

Тым часам суседцы прынеслі снеданне — трошкі тварагу са смятанай, манную кашу з кавалкам батона і квадрацікам масла да чаю. Сястра, якая прынесла ежу, паставіла паднос на тумбачку каля койкі, пасля нахілілася да Еўдакіі Карпаўны, што, відаць, задрамала ў палатнай цішыні.

— Я пакармлю вас,— сказала сястра і падсунула абедзве рукі пад падушку, каб прыўзняць галаву хворай. — Зараз паядзім, чаю пап'ём, а тады і паспаць не грэх.

Еўдакія Карпаўна скасавурыла вокам на паднос, нядобра ўсміхнулася.

— Чым мяне будзеш карміць? Вось гэтым? Пакліч дзяжурнага доктара. І хутка. Адна нага тут, другая там.

— Доктар тут ні пры чым, — мякка запярэчыла сястра. — Усім пасляаперацыйным... Калі ласка, я вас вельмі прашу паесці. Мне яшчэ іншых хворых... Хоць трошкі. Я вас вельмі прашу. Чакаюць жа мяне.

— Пачакаюць. Пакліч доктара, сказана. Такой поскудзі я сваім сабакам не даю. Снеданне яна мне прынесла!.. Забяры гэту гадасць. І не прыставай як смала. Усё. Скончана размова. Ідзі, рабі, што загадана.

Узяўшы паднос з ежай, сястра выйшла з палаты.

— Дарэмна вы на яе,— з дакорам сказала Гэля.— Тут усе хворыя ў аднолькавым становішчы. Я з задавальненнем бы з'ела ваш сняданак. Да дробачкі. Не ўяўляеце, як хочацца самой чаго-небудзь пажаваць.

Еўдакія Карпаўна, пачырванеўшы ад гневу, як адрэзала:

— Я — не ўсе. Панятна? У нас ураўнілаўкі няма.— Не з такой жорсткасцю працягвала: — Дома ў мяне два сабакі. Як дзеці яны для мяне. Дык я ім і мясца, і бульбачкі, і яшчэ ўсякага ўсяго. А тут манькіна каша. Зроду яе ў рот не брала. Нічога, муж прыйдзе, дасць ім усім прыкурыць. Абхамелі тут. Не, я гэтага так не пакіну. Не. Прыйдзе муж...

Суседка змоўкла, пакрысе сцішылася, супакоілася, мабыць, заснула. Гэлю ж сон не браў. Думалася, што хвароба слаба паддаецца лячэнню: спаралізавала глытанне. Сама яна ўсё добра разумела, не было падстаў марыць пра хуткае выздараўленне, зонд — гэта надоўга, значыць, пакутлівая працэдура тройчы на дні, сёння, заўтра, праз тыдзень, кашляць, задыхацца, душачыся праклятым гумавым шлангам, значыць, пакутлівае знясілле.

«А Жэнька? Як з Жэнькай?— не адступалася, мучыла думка. — Без мяне ёй дужа кепска, маленькай».

Пра Соню і Паўла думала менш. Яны — дарослыя, самі сябе дагледзяць. Тое, што так хвалявала да хваробы, што Павел не разведзены, цяпер адсунулася некуды далёка. Якое гэта зараз мае значэнне? Стаць бы зноў здаровай! Яна нават не спыталася ў Паўла, з чым ён вярнуўся са свайго Запарожжа, ці нарэшце развёўся, дзе будзе жыць яго сын, які ведаў пра яе, Гэлю, маленькую Жэньку, сваю сястрычку, не асуджаў бацьку, нават напісаў Жэньцы некалькі лістоў.

Вельмі даймала Гэлю хвароба. Яна зноў унурвалася, рабілася безуважная, абыякавая да ўсяго. Ляжала ўвесь час з заплюшчанымі вачыма, адно думала пра Жэньку, уяўляла яе самоту.

На ўмовы Гэля паскардзіцца не магла, удзвюх у палаце, ціха, чыста, кожную раніцу мянялі бялізну, была ў тым патрэба ці не. Паступова яна пачала трохі спаць, канешне, дапамагалі ўколы, але хоць на кароткія гадзіны праваьвалася ў цяжкое мроіва сноў. Калі прачыналася, то не адчувала бадзёрасці, бо сны былі па-ранейшаму змрочныя і бязрадасныя. То яна боўтаецца і ніяк не можа выбрацца з нейкай каламутнай вады, то даганяе і не можа дагнаць цягнік, на якім паехалі Жэнька і Павел, паехалі без яе, паехалі да мора, у Піцунду, куды яны збіраліся разам у жніўні, а ў ліпені яна пачала свой «адпачынак» у бальніцы. Нездарма кажуць: чалавек думае, Бог робіць. Каб не гэты рамонт, які, так яна хацела, распачаў Павел! І яна пасля работы на злом галавы неслася дахаты, каб мыць, выносіць смецце, прыбіраць, чысціць, рыхтаваць кватэру да заўтрашніх работ майстроў. Каб не гэты рамонт! А можа, і зусім не рамонт таму прычына, проста выпрацавалася яна раней часу, нездарма многія калегі смяяліся з яе, маўляў, ордэн атрымаць хочаш, усё роўна не заўважаць. Падумаеш, сядзіць вечна над рукапісам, галавы нават не падніме, калі дзверы адчыніш. Да вас, маўляў, у пакой, калі ты там, і заходзіць не хочацца. Ну і на здароўечка! — адказвала яна, таму што любіла цішу і спакой, любіла працаваць адна.

Выкладвалася? Так. Але мела ад таго асаблівую асалоду. Не разумела калег, якія швэндаліся па пакоях, там расказаць анекдот, там пачуць плётку. І што самае дзіўнае — яны, гэтак жа, як і яна, выконвалі план, атрымлівалі прагрэсіўку і трынаццатую зарплату. І былі вольныя. Яна ж заўсёды была занятая. Ужо ідучы на работу, планавала, што стане рабіць, і, як правіла, план быў максімальны.

Іншага жыцця для сябе не хацела. Выпрацавалася? Ну і няхай. Лепш жыць на поўную сілу, чым цярпець з раніцы да вечара, што рабіць нечага. Яна раптам пасмяялася з сябе: «Іншага жыцця не хочаш!» А ці ты ведаеш сапраўднае жыццё? Ты зарабляеш не вельмі многа. Каб не Паўлава зарплата, ты на свае рэдактарскія грошы не надта параскашуеш. Вось так. А што гаварыць пра такіх, як Макараўна? Яна ж, бедная жанчынка, як тая рыба б'ецца аб крыгі.

Набліжалася ноч. Яе Гэля баялася больш за ўсё. Ноччу бальніца поўнілася трывожным, нейкім мёртвым святлом, у адкрытыя дзверы палаты чуваць былі шамаценне, нечыя стогны, нехта клікаў сястру ці санітарку, у неспакойным сне нешта мармытаў несусветнае. Да гэтых гукаў болю немагчыма было прывыкнуць, яны адбіралі апошнія сілы, рабілася вусцішна. А тут яшчэ суседка храпла ды стагнала.

— Не магу спаць, — паскардзілася Гэля Макараўне, якая прысела да яе на койку. — Ніяк не магу прывыкнуць.

— Ластавачка ты мая мілая, — абазвалася жанчынка, шкадуючы Гэлю, і паправіла коўдру, якая скамячылася у Гэліных нагах. — Шчыра табе спачуваю, сама цяжка хварэла, у бальніцы таксама спаць не магла. А вось зараз паваліласяб на падлогу і спала да наступнага вечара. — Яна ўсміхнулася, мабыць, нешта прыгадала. — Але ж не гнявi Бога, мая ты дзевачка, табе яшчэ пашанцавала. Так, так, не ўсміхайся іранічна.

— Ці ж мне да ўсмешак, — паныла прамовіла Гэля.

— Ты, лічы, яшчэ шчаслівая, Гэлечка родненькая. Не дай Бог, трапіла б у іншую бальніцу, дык хто ведае, ці размаўлялі б мы з табой зараз. Табе надта пашанцавала, — паўтарыла Макараўна. — Тут цябе паднімуць на ногі. Іна Сямёнаўна — і чалавек добры, і доктар цудоўны. Мала цяпер такіх, — Макараўна ўздыхнула.

— Доктар павінен быць добры, — слабым голасам абазвалася Гэля.

— Не скажы. Я ўсялякіх нагледзелася. Добрых мала бачыла. — Яна сумна ўсміхнулася шчарбатым ротам. Памаўчала, быццам думала, ці гаварыць яшчэ. Потым адважылася і сказала. — Не ўсе дактары аднолькавыя, Гэлечка. Такіх, як Іна Сямёнаўна, тут чалавек пяць усяго. Хто тут працуе?

— Кожны па свайму профілю, — не зразумеўшы пытання, адказала Гэля. — Адным словам, дактары.

— Блатнякі! Вось хто! Па блату большасць. Таму што тут зарплата вялікая, і ўмовы, і лекі якія хочаш. Жонкі начальнікаў вялікіх, іхнія знаёмыя. Не кожнага бяруць. Санітаркай — калі ласка. Медсястру — сюды-туды. А наконт дактароў — дык сляпога за павадыра не пашлеш. Тут і бальніца называецца не па-людску — Камісія. І хворыя асаблівыя — адказныя, персанальныя, вялікае начальства і іхнія падлабузнікі. Чаму, ты думаеш, цябе сюды прыняць не хацелі, хоць, праўду кажучы, ты ўжо адной нагой была на могілках. Чаму? Не ведаеш? А я ведаю. Таму, што бяруць тых, хто замацаваны да гэтай Камісіі. Простаму чалавеку сюды не трапіць. Хоць памірай, не возьмуць.

Макараўна, расхвалявaўшыся, узялася расказваць пра Трэцюю бальніцу, дзе сама ляжала. Дык там у палатах няма чым дыхаць, па пятнаццаць — дваццаць чалавек. Кормяць хворых там, як дрэнны гаспадар сабаку ў будцы. А бялізна? Замытая да жаўцізны, падраная. Тут рай у параўнанні з Трэцяй.

Гэля, як ні было ёй дрэнна, уважліва слухала. Заўсёды добразычлівая, шчырая і спакойная, Макараўна зараз пераўтварылася. Яе дробненькі твар узяўся чырвонымі плямамі ад гневу і болю. Седзячы на краёчку Гэлінай койкі, паклаўшы на каленькі худыя рукі з вялікімі, не жаночымі, пакрытымі сінімі венамі далонямі — яна ўвасабляла само гора. І Гэля міжволі падумала: «Якую ж душу трэба мець, каб не стаць жорсткай ад жыцця, поўнага нястач, крыўды, і яшчэ знаходзіць у сабе дабрыню, каб аддаваць яе такім, як яна, цяжкахворым людзям!»

— Ну, спі, мая ты дзевачка, спі, галубка. Пайду і я, прыдрамну якую гадзінку, пакуль ціха.

Муж Еўдакіі Карпаўны прыехаў толькі на трэці дзень. Напярэдадні ў рэанімацыі па чарзе з'яўляліся галоўны ўрач, яго намеснік, пільна аглядаючы палату, ці чыста ў ёй. Палата зіхацела асаблівым бляскам, які ў нас прынята наводзіць для высокага начальства. Адносіны да Еўдакіі Карпаўны былі падкрэслена ўважлівыя — сам галоўны ўрач пытаўся, чаго б ёй хацелася з'есці, ці не жадае яна баржома.

— Абыдуся, — падціснуўшы вусны, як адрэзала хворая. Шматзначна паабяцала: — Муж вам скажа, чаго я жадаю.

— Я хачу, як найлепш для вас, — не сунімаўся галоўны ўрач.

— Ведаем, ведаем, чаго хочаце, — груба, са здзекам адказвала хворая. — Забегалі! Ну-ну, бегайце. — Яна пачакала, пакуль дактары пайшлі.— Бачыла? — звярнулася яна да Гэлі. — На паўсагнутых выкамарваюць. Ці ж тое яшчэ будзе. Прыйдзе мой князь, ён ім перцу пад хвост падсыпле.

«Князь» аб'явіўся перад абедам у суправаджэнні цэлай світы ў белых халатах, падышоў да жончынай койкі.

— Ну, дабрыдзень. Як ты тут?

— Мог раней прыйсці.

— Не мог. Камандзіроўка.

— Ведаю твае камандзіроўкі. Трэці дзень пакутую ў гэтым хляве, не ем, не сплю. Табе ж усё роўна.

Позірк яго шэрых халодных вачэй затрымаўся на чырвоным ад хвалявання жончыным твары. Яна быццам скурчылася, пацягнула коўдру пад бараду.

Галоўны ўрач, мажны, гадоў пад шэсцьдзесят, чалавек, «еў» вачыма начальства, і калі яно павярнулася да яго, незнарок скінуўшы на падлогу неахайна надзеты на плечы халат, з зайздросным спрытам падняў яго, яўна намерваючыся асабіста надзець яго на «князевы» плечы.

— Не трэба, — сказала начальства, застаўшыся ў шыкоўным, пашытым па яго гладкай постаці сінім касцюме. — Ну, дык як жыць будзем, доктар? — спытаў ён, гледзячы за акно, пад якім стаяла чорная «Волга».

— Вас зразумеў, Захар Пятровіч. Сёння ж перавядзём вашу жонку ў асобную палату. І наконт харчавання — таксама.

— Глыбока правільная думка, — важна сказаў Захар Пятровіч? Мне заўтра наведацца ў якую палату?

— У адзінаццатую, Захар Пятровіч. Зараз жа перавядзіце адтуль Кунцэвіча,—аддаў галоўны ўрач загад свайму намесніку, які стаяў поруч.

— Так, але...

— Я ўсё сказаў, — уладна перабіў галоўны ўрач. І павярнуўся да Захара Пятровіча, — Там у нас ляжыць пасля ампутацыі нагі ветэран... — не дагаварыў пад халодным позіркам начальства.

— Гэта вашы праблемы, — сказаў Захар Пятровіч і, памахаўшы рукою жонцы, выйшаў з палаты.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

КУДЫ Ж БЕЛАРУСУ ПАДАЦЦА?!

Часопіс «Вясёлка» мне выпісалі бацькі. Выпісвалі мы яго сыну. Ужо каторы год падпісваем для дачкі. Пацягнула неяк перагартаць старыя нумары і раптам у жнівеньскай за 1991 год «Вясёлцы» прачытаў такое, што весяліцца неяк стала не з рукі. На перадапошняй старонцы чытаю: «Касцёл — польскі каталіцкі храм». Вось табе і маеш. А наша грамадскасць некуды пнецца, даводзіць ледзьве не цэламу свету, што і беларусы людзьмі хочуць звацца.

Але ж з якой крыніцы здабыло дзіця, шукаючы адказ на пытанне часопіса, такія адмысловыя веды? Доўга корпацца на кніжнай паліцы не давялося: Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. Мінск, 1978. Т. 2. С. 659. І зноў «рука Варшавы», няйначай. Гартаю першае, што трапляецца пад рукі: Малы словнік тэрмінув пластычных, падрыхтаваны Крыстынай Зволіньскай і Заславам Маліцкім (Варшава, 1974), ні на каліва не намякае на этнічную прыналежнасць сакральнага збудавання. У выданні вытлумачана, што касцёл з'яўляецца святыняй хрысціянскай рымска-каталіцкага абраду. Далей падаюцца звесткі пра некаторыя архітэктурныя асаблівасці касцёлаў, пра іх класіфікацыю.

На сумныя думкі навялі гэтыя некалькі слоў у «Вясёлцы», спісаныя з фундаментальнага акадэмічнага выдання. Прыгадваецца, што некалькі гадоў таму назад яго нават рэкамендавалі на дзяржаўную прэмію.

Сёння аціхлі дыскусіі вакол Тлумачальнага слоўніка. Хаця па-ранейшаму і застаецца ён настольнай кнігай у многіх рэдактараў беларускіх выдавецтваў, але ўжо не такімі палкімі бываюць спрэчкі за ўжыванне нейкага адметнага беларускага слова ў тэксце. Але, як і даўней, нехлямяжасць беларускай натуры выяўляецца аж з коптурам. На ўстановах з'яўляюцца новыя шыльды: абавязкова двухмоўныя. Зразумела, на беларускай і рускай мовах. Ды гэта, можа, і паўбяды, часцей на беларускую мову некаторыя службоўцы проста забываюцца.

Колькі стрэлаў было зроблена ў бок Дзяржтэлерадыё Беларусі. І сёння для «Уліса», «Мроі», «Мясцовага часу», «Новага неба» (усіх і не пералічыш) тэлерадыёэфір закрыты. Затое з дня ў дзень ганяюцца па беларускіх хвалях і Маша Распуціна, і Ігар Талькоў, і мноства іншых далёка не адметных расійскіх спевакоў. Інакай і быць не можа. Сам жа спадар Сталяроў на ўвесь былы Саюз божыцца, што без «цэнтральнага» тэлебачання Беларусі ніяк не пражыць. На сваё тэлебачанне, па словах спадара старшыні, грошай не хапае. А маскоўскія праграмы рэспубліка гатова фінансаваць па поўніцы.

Але не толькі ў эфіры выяўляецца нехлямяжасць беларускай натуры. Ці не штораніцы даецца рэклама дзейнасці студыі «Сябры». Раней гэтак жа часта рэкламавалі дзейнасць арганізацыі «Мінскканцэрт». І зноў жа: ні аднаго беларускага выканаўцы. Толькі і чуваць Жэні, Сашы, Машы. Няма на Беларусі ні талентаў, ні пасрэднасцяў. Няма, хоць трэсні.

Зрэшты, адкуль брацца беларускасці на Беларусі? Падручнікі старыя, праграмы амаль нязменныя. Ці кожны настаўнік здолее пакорпацца ў спецыяльнай літаратуры, якой, да таго ж, з-за мізэрнасці тыражоў і не знойдзеш? Беларусь як бы і не мае таленавітых мастакоў, здатных намаляваць кніжкі-коміксы пра слаўнае беларускае рыцарства, пра наша гераічнае мінулае, пра дзейнасць адметных асобаў нашае зямлі. Відаць, не толькі супрацоўнікі выдавецтваў вінаватыя, што не прыносяць ім аўтары матэрыялы, заснаваныя на яркіх гістарычных прыкладах.

З чаго ж тады ўзяцца ў дзіцяці ведам пра дзейнасць сваіх продкаў? Таму і здатнае яно спісаць з «саліднай» акадэмічнай кнігі, папросту кажучы, лухту. Ды й «Вясёлка», як бачым, не парупілася за вартасць зместу сваіх старонак. Так і песціцца наша нехлямяжасць на старонках часопісаў, на радыё ды тэлебачанні, у выдавецтвах. Паўсюдна. Замкнёнае кола.

Ігар ЧАРНЯЎСКІ.

ПАТРЭБЕН ЗАКОН

Мяне дужа ўсхвалявалі матэрыялы канферэнцыі ТБМ пад назвай «Як жывеш, Беларусь?» («ЛіМ» за 29 мая г. г.). Я добра разумею патрыёта беларускасці настаўніка з Гудзевіч Алеся Белакоза, яго намаганні ў абарону беларускай мовы.

Не толькі на Гарадзеншчыне праяўляецца засілле польскасці. Такое ж робіцца і ў нас, у Нясвіжы. Тут поўным ходам ідзе навучанне дзяцей польскай мове. Набажэнства ў касцёле вядзецца пераважна на польскай і рускай мовах. Я неаднаразова гутарыў з мясцовым ксяндзом Г. Акаладовічам аб лёсе беларускай мовы. Насіў яму на прачытанне артыкулы з «ЛіМа» пра тых святароў, якія заслужылі добрую славу ў народзе за тое, што маліліся на беларускай мове. Прасіў я ксяндза карыстацца беларускай мовай, якой ён выдатна валодае, тым больш, што мясцовыя парафіяне ў штодзённым жыцці размаўляюць па-беларуску. Але ксёндз не хоча. Усяго толькі на каталіцкі Вялікдзень ён зачытаў пасланне архібіскупа Казіміра Свёнтака, складзенае вышэйшай духоўнай асобай пабеларуску.

Відаць, сапраўды патрэбен закон, які б абавязваў святароў карыстацца ў касцёлах Беларусі мовай гэтай жа рэспублікі.

Таму я цалкам падтрымліваю патрабаванні пастановы канферэнцыі ТБМ. І не прасіць трэба кіруючых чыноўнікаў, а патрабаваць. Бо яны — чыноўнікі. А мы — народ.

М. ВАЛЬКО.

г. Нясвіж.

«ЛіМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

Ёсць у Лідзе «Фестываль»

Два гады існуе ў Лідзе ансамбль «Фестываль». Ён ужо не толькі набыў папулярнасць на радзіме, але і стаў дыпламантам міжнародных фестываляў акардэоннай музыкі, шмат гастралюе. Ансамблем кіруе выкладчык Лідскага музычнага вучылішча акардэаніст Уладзімір Бубен. Неаднаразова канцэртаваў «Фестываль» у Беластоку. А сёлета атрымаў запрашэнне выступіць у лайф-канцэрце (у «жывым» эфіры мясцовага радыё). Апроч падтрымкі публікі, якая была ў студыі ў час канцэрта (а гэта каля 200 чалавек), музыканты адчулі ўдзячнасць слухачоў, якія тэлефанавалі на радыё пасля перадачы. Назаўтра эстрадныя, танцавальныя п'есы, апрацоўкі народных песень гучалі ў выкананні лідскіх музыкантаў у адным з лепшых рэстаранаў Беластока, куды быў запрошаны «Фестываль». Там ён зладзіў дабрачынны канцэрт у фонд таварыства «Дзеці ў бядзе» (яно аб'ядноўвае бацькоў тых дзяцей, якія хварэюць на анкалагічныя хваробы ў выніку чарнобыльскіх наступстваў). Зробленыя 800 тысяч злотых ужо размеркаваны паміж бацькамі хворых дзяцей. Ліпеньскія гастролі «Фестывалю» пройдуць у Германіі.

В. Р.

Добрай памяці Галіны Фурсевіч

Не стала Галіны Фурсевіч. Усе, хто займаўся культурна-асветнай работай, нястомнай прапагандай беларускай культуры, беларусізацыяй, пачынаючы з дзіцячага садка, страцілі нястомнага працаўніка, апантанага энтузіяста, сапраўднага майстра - арганізатара на ніве выхавання грамадзян, патрыётаў, гуманістаў. Трагічнае імгненне застала Галіну Паўлаўну на аўтобусным прыпынку па дарозе ў Рэспубліканскі цэнтр эстэтычнага выхавання дзяцей, дзе яна займалася міласэрнай місіяй з дзеткамі, якія ў шматлікіх сірочых інтэрнатах ладзяць вялікае мерапрыемства пад незабыўнай назвай «Мой родны кут». За трыццаць шэсць гадоў жыцця Галіна Фурсевіч запомнілася як умелы метадыст аматарскай музычнай творчасці Беларусі ў сістэме Белсаўпрофа і Міністэрства адукацыі, дзе яна, як галоўны мастацкі кіраўнік, намеснік генеральнага дырэктара, узначальвала і каардынавала работу эксперыментальных аб'яднанняў «Беларускі фальклор», «Музычна - харэаграфічнае», «Калядна-абрадавае» і «Дзіцячая філармонія» Рэспубліканскага цэнтра эстэтычнага выхавання.

Дзіцячыя аматарскія студыі, з якімі нястомна працавала Галіна Паўлаўна, апошнім часам даносілі мілагучнае беларускае слова да берагоў Волгі і Рэйна, да братоў з Беласточчыны і Санкт-Пецярбурга, аздаблялі нацыянальныя святы ў сталіцы, прапаведвалі шчырасць і хараство па радыё і з экрана. Каля трох тысяч дзяцей вось ужо два гады аб'яднаны ідэяй далучэння да традыцый прафесійнай, народнай і аматарскай творчасці праз усе жанры беларускага мастацтва. І роля Галіны Паўлаўны ў гэтай высакароднай справе была і застанецца незаменнай. І незабыўнай, — як і яе шчырасць, давер, энергія, сапраўдная чалавечая прыгажосць.

А. САБАЛЕЎСКІ, М. КРУКОЎСКІ, У. ІСКРЫК, В. МАСЛЮК, І. МІСЬКО, А. УСЦІНАВА, М. ВЯЧЭРСКІ, У. ГУСАРАЎ, Л. РЫЖКОВА, Т. ГАРОБЧАНКА, Р. БАРАВІК, Г. МАРЧУК, А. ЧЫРКУН, Я. ЛІС, М. ЖАБІНСКАЯ.

Калектыў рэдакцыі часопіса «Маладосць» з глыбокім жалем паведамляе аб заўчаснай смерці загадчыка аддзела, члена рэдкалегіі часопіса, вядомага фотамайстра і публіцыста **ЖДАНОВІЧА** Валянціна Ісакавіча і выказвае спачуванне сям'і нябожчыка.

Саюз пісьменнікаў Беларусі смуткуе ў сувязі са смерцю фотакарэспандэнта часопіса «Маладосць» **В. І. ЖДАНОВІЧА** і выказвае спачуванне родным нябожчыка.

АВОХЦІ МНЕ!

КАНЕЦ ПЕРАБУДОВЫ

Калі з тэлевізараў знік М. С. Гарбачоў са сваімі клятвамі і доўгімі прамовамі, мы пачалі думаць самі. Паглядзіш збоку ці знізу на нашу рэчаіснасць—нічога быццам бы не змянілася. Але ж і часу пакуль прайшло мала. Паспрабуй перакруціць, што нарабілася за 73 гады! Напачатак ведаць бы, што і як перарабляць. Ды неяк сумна, што ўчора рабілі адно, а сёння трэба—наадварот. Можа, зробім гэта гумарам! Ад яго пакуль яшчэ ніхто не памёр, а лягчэй усім.

МЕТАМАРФОЗЫ

Канец змены на машынабудаўнічым заводзе. Людзі з прахадной сыплюцца, як бульба з капалкі. Пры дарозе, недалёка ад прахадной, сядзіць чысцільшчык абутку. Перад ім раскладны ўслончык і расчыненая скрынка з драўляным следам нагі. У другой палове скрынкі — вакса, шчоткі, суконкі і шнуркі. Рукі ў чысцільшчыка белыя, не запэцканыя ваксай. Пазногці таксама коратка пастрыжаныя. Відаць, з інтэлігентаў. Ахвотнікаў чысціць чаравікі—мала. За гадзіну ён абслужыў толькі двух, узяўшы з кожнага па дзесяць рублёў. Можа, збавіць цану? Нячышчаных чаравікаў міма яго прайшло шмат. Мабыць, няма лішніх грошай. Прыгледзеўся да прычосак. Пастрыжаны, не тое што ў Акадэміі навук.

На раскладны ўслончык сядае мужчына сярэдняга ўзросту і сяржанцкім голасам загадвае: «Асвяжыць!» Чысцільшчык, не падымаючы галавы, старанна сцірае пыл, мяняе шчотку, размазвае па чаравіку ваксу, зноў мяняе шчотку, даводзіць да бляску чаравік і, нарэшце, глянцуе дадатковай суконкай. Тое самае робіць і з другім чаравікам. Кліент устае задаволены. «Чырыка, мяркую, хопіць?» — зноў гаворыць ён сяржанцкім голасам. Чысцільшчык падымае галаву і ціха адказвае: «Нічога не трэба, Жэня». Кліент трохі збянтэжыўся. Углядаецца ў твар чысцільшчыка і пазнае яго. «А, вучоны... Я табе казаў, не сушы мазгі. Я вось скончыў вучылішча і працую брыгадзірам, кожны месяц маю шэсць тысяч. Што за карысць з твайго медаля, дыплома і вучонай ступені? Дзяржава цябе не прызнае. Лічнасцю захацеў стаць? Там іх хапае без цябе і на гэта не трэба столькі вучыцца. Трэба блат. Скажу ў дзярэўні — не паверaць. Можа, яшчэ і не жаніўся?» — «Ужо нават дачка ёсць, тры гадкі, дзеля яе і выйшаў». — «Ну, гэта добра, што робіш. А чаму вы на плошчу не ішлі, як разганялі акадэмію? Чаму кожны толькі за сябе? Пабаяліся? Мы ж пайшлі. У нас цяпер так, братка ты мой». Ён хавае ў кішэню чырвонец: «Не нада, дак не нада». Адыходзячы, паварочвае галаву да чысцільшчыка і зноў сяржанцкім голасам дадае: «Пака! Нада акціўней. Запрашай людзей. Не сядзі ціха».

Чысцільшчык паглядае на новых кліентаў. Каб яшчэ пара чалавек, можна было б на сёння канчаць. Усё-такі красавік, халадна сядзець. Думкі самі сабой лезуць у галаву. Не змагаліся за сябе. А за што змагаліся, за навуку? Дык яе ў нас няма. На ўцеху прыходзіць традыцыйнае беларускае: ат, нешта будзе. У Японіі вунь не назначаюць міністрам, пакуль не пабыў грузчыкам ці чысцільшчыкам чаравікаў.

Падыходзіць чарговы кліент. Пажадаем поспеху кандыдату хімічных навук. За тыдзень ён з нечага паспеў зварыць сваю ваксу, якая дае асаблівы бляск.

КАМАНДЗІРОЎКА

Яшчэ Ніцшэ даказваў, што навука разбурае мараль. Значыць, у навуковых установах яе будзе менш за ўсё. Прыпомніў я гэта ў час камандзіроўкі ў Львоў. Едзем з калегам цягніком, як некалі, усё спакойна. Ноччу пераехалі граніцу, раніцай у Львове. Уладкаваліся ў гатэль. Трохі дарагавата, але ж і нам дабавілі сутачных.

Пайшлі ў інстытут, на завод, у горад. Зрабілі справы і зноў прыйшлі ў гатэль. Купілі хлеба і мінералкі. Цукар, цыбуля і капуста ў мяне былі свае, з дому. Больш нічога. Выстаяў у Мінску за ліверам, але ж не браць яго на тыдзень з сабою — яшчэ атруцішся. Вылажыў я ўсё, што было, з партфеля, схадзіў да дзяжурнай кіпню. Калега мой надта хударлявы. Іду і думаю: трэба прапанаваць яму ўладкавацца на час камандзіроўкі да якой-небудзь удавіцы, бо прападзе. Прыходжу. Калега сядзіць за сталом і лагодна так усміхаецца: «Не прападзём». На стале ляжыць ладны брус сала. Ён ужо паспеў адрэзаць некалькі шматкоў, накроіў хлеба, абчысціў мае дзве цыбуліны. Пачалі вячэраць. Сала было надта смачнае. Мо таму, што даўно яго не еў. А, можа, дзейнічала мінеральная вада? Цыкл гэты паўтарыўся і заўтра, і паслязаўтра. Сала было ўжо нямнога. Па дарозе ў гатэль я пераканаў немаладога ўжо калегу, што есці цыбулю вельмі карысна, калі хочаш набыць мужчынскую сілу. Перад гэтым ён неяк з горыччу паскардзіўся, што не заўсёды можа апраўдаць надзеі тых жанчын, з якімі працуе побач. Я зразумеў, што гаворка ідзе пра падначаленых. Ну чакай жа, кот марцовы! Я табе дапамагу! І параіў яму есці цыбулю з соллю. У абед калега піў гарбату і грыз цыбулю, як морkву. Да сала амаль не дакрануўся. Затое я шчыраваў як след.

Назаўтра мы ад'язджалі ў Мінск. Калега амаль праз слёзы паскардзіўся, што ўжо болей не можа глядзець на цыбулю, што яго пакідаюць сілы. Я зварыў два яйкі, выменяные за абмылак на рынку, і загадаў яму з'есці: яшчэ дойдзе, бедалага. У поезд мы сядалі шчаслівыя — як-небудзь даедзем...

У Мінску калегу я сустрэў праз некалькі дзён. Ён паглядзеў на мяне калючым позіркам і нічога не адказаў на маё прывітанне. Я здагадаўся, што зрабіў нешта не так. Можа, тая цыбуля пашкодзіла, а не дапамагла? А, можа, атрымаў гастрыт? Не, пэўна, не выйшла з жанчынамі. А калі так, то і добра. Не дамагайся чужых жонак, якія службова табе падпарадкоўваюцца. Тым больш цяпер, калі яны ў бязвыходным становішчы. А то ўзялі за моду — хачу скарачу, хачу —раскарачу. Паназначалі іх яшчэ пры пяцізоркавым лідэры, а цяпер людзі пакутуюць. Чорт цябе і такіх, як ты, не возьме! А жанчынам трэба неяк дапамагаць. Можа, які камітэт стварыць ці што? Трэба падумаць і пра камандзіровачных, каб не галадалі з-за нядбайства нашых чыноўнікаў. Можна ж закупіць і абменьваць тыя купоны, ці грошы, без якіх у суверэнных рэспубліках мы адчуваем сябе, як чарвяк на асфальце.

ПРАФЕСАР

Сустрэліся мы ў лесе за Плешчаніцамі падчас палявання. З раніцы сабакі паднялі гурт дзікоў і пагналі на чужую тэрыторыю. Мясцовыя хлопцы завярнулі сабак. Тыя з гарачкі ўчапіліся за беляка і пачалі ганяць сярод нас. Хвілін праз пятнаццаць ён ужо дрыгаў у руках вясковага дзядзькі. Той не палічыў гэта за гонар, а прабурчаў, што займаемся не тым, чым трэба: прыйшлі на дзікоў, а ганяем белякоў! Хвілін праз дзесяць сабакі паднялі новага беляка. Але заяц быў не промах. Ён хадзіў кароткімі кругамі паміж шасцю паляўнічымі і не пападаўся. Вясковыя хлопцы сабраліся і разам з дзядзькам пайшлі шукаць новых дзікоў. Мы з доктарам вырашылі пастаяць. Беляку абрыдла ўцякаць ад сабак і абыходзіць людзей. Ён, мусіць, знарок пачаў паказвацца ім на вочы. Тыя збіліся ў кучу і блыталіся ў гушчары сярод вываратняў і наваленага галля з апошніх сіл. Доктар — тонкі псіхолаг, сказаў, што, мабыць, гэты хітрун ловіць нашы біятокі, а сабак чуе вушамі, мясцовасць ён ведае дасканала — вось і выкручваецца. Акрамя таго, яго ўжо не раз стралялі, бо добра адчувае небяспечную адлегласць. «Можа, пакінем яго ў спакоі?» — пытае доктар. Я згадзіўся. Але ж сабакам не загадаеш.

У гэты час вясковыя хлопцы затрубілі збор. Значыцца, знойдзены новыя сляды. Мы ўжо наважыліся ісці да іх, як з'явіўся Вася. За браканьерства ў яго забралі стрэльбу і білет. хадзіў ён толькі з сабакамі пры іншых: сабакі ішлі за ім, як за гаспадаром. Ды, трэба сказаць, смелы быў. Ганяць дзікоў з пустымі рукамі не кожны адважыцца. Калі там ёсць паранены самец, то не паздаровіцца. А Вася ганяў. Апранаўся ён абы-як. Гэтым разам ватоўка была надзета проста на зялёную саколку і нават не зашпілена да канца, латаныя джынсы падпяразаны шырокай папругай і запраўлены ў кірзавыя боты, на галаве — злінялая трусіная шапка. Калі да гэтага дадаць шчаціну на азызлым твары, даўно нястрыжаныя валасы і жаданне выпіць у любы час, вы атрымаеце поўны партрэт.

Мы не гаварылі яму пра хітрага беляка, ён ведаў усё сам і пачаў прасіць стрэльбу: «Дайце на дзесяць хвілін і я яго прынясу». Стала шкада яго. Доктар даў стрэльбу з адным патронам. Прайшло дзесяць хвілін. Мы зразумелі, што за гэты час бяляк зробіць поўны круг і можа два разы нарвацца на бяду. Мінула хвілін пятнаццаць, калі прагучаў стрэл. Сабакі паехалі і сціхлі. Мы зразумелі, што бяляк папаўся. Яшчэ праз колькі хвілін з'явіўся наш выпівоха з зайцам. Мы моўчкі пайшлі да астатніх. Аднавяскоўцам Вася, трасучы беляком, горда заявіў: «Во, прафесара ўзяў!» Хлопцы яго падтрымалі: «Нарэшце — папаўся». А дзядзька, якога яны слухаліся і лічылі старэйшым, плюнуў пад ногі і катэгарычна аб'явіў: «Бяры сваіх дварняг і каб нагі тваёй болей у лесе не было. Хто яму даў стрэльбу?» Нам стала ніякавата. «Я думаў, што разумныя зайцам не патрэбны. Ваўкі, гусі, алені — іншая рэч. Там гурт — патрэбен важак. А навошта зайцам разумнік? Чым яны дурнейшыя — тым нам лепш. Колькі мы за ім ганяліся, успомніце? Вунь і людзям разумнікі не патрэбны!» — бараніўся выпівоха. «Чаму не патрэбны? — абурыўся дзядзька.— Ва ўсе часы людзі шанавалі разумных, нават помнікі ставілі. Гэта цяпер такія, як ты, пазаймалі высокія пасады, дык што іх лічыць разумнымі? Як у цябе рука паднялася на прафесара? Ён жа за чатыры гады кожнага з нас ведаў у твар...»

Адзін з маладых — студэнт — не згадзіўся з дзядзькам: «А, можа, і ў зайцоў разумным кепска? Мучыўся б, як той Сахараў, а цяпер спіць спакойна».

Дзядзька нічога не адказаў. Мы моўчкі пачалі разыходзіцца: хто ў сакрэт, хто — у загон. Покуль ішлі разам, наш доктар расказаў забаўны факт. У сярэдзіне XVIII стагоддзя ў Маскве адчынілі універсітэт. Але грошай на ўтрыманне прафесараў не было. Увялі піцейны збор з п'яніц на карысць навукі. Нянавісць да вучоных з Расіі перайшла і ў СНГ. Цяпер і ў нас тым, хто п'е, пра навуку не напамінай.

Вячаслаў ПІЛІПЧЫК,
кандыдат тэхнічных навук.
г. Мінск.

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

«Рэгаліі даюць!» — грыміць знаёмы кліч! О Леанід Ільіч, о Леанід Ільіч...

●

Мінск, калыска камуністаў, першы з'езд РСДРП... Можа, нешта тут нячыста, бо здалі капіталістам паўмузея пад СП. Ці раскажуць зараз стэнды аб правале эксперыменту з гэтай РСДРП? Пра садружнасць канкурэнтаў пад напорам аргументаў — сімвал велічы СП?

●

Давайце не будзем? А давайце будзем! Паслухаем, што насвістваюць людзі, што заказваюць у канцэртах па заяўках, што пяюць на вясельных лаўках. Усё радзей гучаць народныя песні, усё часцей чуваць нярodныя песні. Можа, пасля моўнага пранікнення гэта самае небяспечнае наступленне. Што ж вы, любыя Ханкі, Лучанкі, не зважаеце на тыя вабікі-манкі, пазіраеце, як з завязанымі вачамі людзі тупаюць за далёкімі дудамі?.. Чалавек пяе ўначы, безгалосы і не вельмі цвярозы, мне ён блізкі, бо пяе ад душы «Вы шуміце, бярозы».

●

Чорны кот мне хацеў перабегчы дарогу, і тады сам сабе я прыйшоў на падмогу. Я вужом праслізнуў перад носам ягоным, ды ці ёсць у ніжэйшых істот забабоны?

●

Віцебск не прыняў у падарунак карціны Марка Шагала, бо давялося б выставіць іх у музеі і расказваць пра славуты мастацкі авангард, які тут нарадзіўся.

Мінск адмовіўся ад рэльефаў Фернана Лежэ, што яго ўдава, наша зямлячка Надзея Лежэ, прапанавала Палацу спорту бясплатна.

Кажуць, адбою не было б у нас ад турыстаў. А мы самі, дзеці нашы, унукі, хіба не хацелі б убачыць тыя шэдэўры? «Не трэба!» — сказалі партыйныя кіраўнікі. Што ж яны прапаноўвалі ўзамен?

Шмат гадоў галоўнай прадукцыяй Мастацкага фонду рэспублікі быў У. І. Ленін («Валодзя», як сарамліва называлі яго мастакі). Яшчэ ў 89-м і 90-м фігуры, бюсты, барэльефы ляпілі і адлівалі для Паставаў, Светлагорска, Мсціслава, Глыбокага, Лельчыцаў, Ашмян, Маладзечна, Чашнікаў. Ад гатовых работ заказчыкі потым адмаўляліся, некаторыя ціха выкуплівалі і хавалі як мага далей. Што да шэдэўраў, дык партыйнаму кіраўніцтву ўсё засціў Ленін.

●

Пісьмо ў творчы саюз: «Паважаныя таварышы, прашу цёплыя словы, падрыхтаваныя для майго некралога, апублікаваць раней: у мяне юбілей».

●

Дамогся поспеху? Дамогся, што хаваць, якая шацін прыйшла яго вітаць, дай Бог жывому гэта пажадаць!

●

Прэ рэклама з цьмянага экрана, а няма былога абурэння: тое, што лічылі «іх» заганай, стала нашым творчым дасягненнем.

●

Калі моцны прайграе слабаму, дык ці слабы выйграе ў моцнага, і хто з іх лепшы—той, што дазволіў сябе абыграць, ці той, што адважыўся выйграць?

Заснавальнікі:
САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня «Беларускі Дом друку».

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Алесь МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕЎСКІ — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65, Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотакарэспандэнт Уладзімір ПАНАДА — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Нумар падпісаны ў друк 23.07.92 у 18.10.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Тыраж 18068 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12